

MAANKÄYTÖN, ASUMISEN JA LIIKENTEEN KEHITYSKUVA 2030

Hämeenlinnan seutu
Hattula, Hämeenlinna, Janakkala

Hämeenlinnan kaupunki
ISBN 978-952-9509-73-7

Toimitus ja taitto: Taina Anttila
Karttapohjat: Maanmittauslaitos

Domus Print Oy Hämeenlinna
Hämeenlinna 2009

ALKUSANAT

Maankäytön kehityskuva -selvityksen tekeminen on Hämeenlinnan seudun kuntien yhteisesti suunnittelema hanke, jolla haluttiin vastata paremmin tuleviin haasteisiin. Hämeenlinnan seudun kuntien yhteistyö on jatkunut tiiviinä jo toistakymmentä vuotta. Viimeisimmissä seutusopimuksissa on kuvattu kuntien yhteistyön eri muotoja ja mainittu mm. yhteiset kaavalliset suunnitelmat seutukokonaisuudelle, joita ei kuitenkaan lähdetty aiemmin suuressa mittakaavassa toteuttamaan.

Lisätukea hankkeen toteuttamiseen on seudulle antanut kaupunkiseutusunnitelma, jonka tekeminen asetettiin myös Hämeenlinnan seudun kuntien velvollisuudeksi vuonna 2007 voimaan astuneessa laissa kunta- ja palvelurakennemuutoksesta. Lain toimenpiteitä on suunnitellut ja toteuttanut valtakunnallinen PARAS -hanke, jonka puitteissa myös raportoidaan myöhemmin syksyllä 2009 toimenpiteiden onnistumisesta.

Hämeenlinnan seudun kaupunkiseutusunnitelma valmistui elokuussa 2007, minkä jälkeen suunnittelua päätettiin jatkaa maankäytön kehityskuva-hankkeella vuoden 2008 aikana. 26.11.2007 seudun kunnista Hämeenlinna, Hauho, Kalvola, Lammi, Renko ja Tuulos päättivät yhdistyä 1.1.2009 alkaen. Vuonna 2008 jatkettiin kuitenkin seutuhankkeiden toteuttamista seutusunnitelman mukaisesti.

Muuttuvassa maailmassa ja seutilanteessa kunnat ovat osallistuneet maankäytön kehityskuva-hankkeen tiedon tuotantoon erittäin ansiokkaasti. Hämeenlinnan asemakaava-arkkitehti Päivi Salorannan johtamassa työryhmässä kuntien edustajat ovat edistäneet yhteisen näkemyksen syntyä seudun maankäytön tilanteesta. Työ ei olisi onnistunut ilman aktiivista projektiarkkitehti Taina Anttilaa sekä muuta maankäytön aluepisteen henkilöstöä, joille suuri kiitos työpanoksestaan. Samoin kiitos kaikille yhteistyökumppaneille, jotka on tarkemmin lueteltu julkaisun lopussa.

Toivomme, että tästä materiaalista, joka ensimmäistä kertaa on tässä laajuudessa kerätty yhteiseen seudulliseen julkaisuun ja tietopankkiin, on suurta apua luottamushenkilöille sekä Uudistuneessa Hämeenlinnassa, Hattulassa että Janakkalassa heidän suunnitellessaan tulevaisuuttamme elinvoimaisena osana Etelä-Suomea ja vahvistuvaa asumisvyöhykettä pääkaupunkiseudun kupeessa.

Hämeenlinnassa

Aija Tuimala

seudun kehittämispäällikkö 31.12.2008 saakka

kehittämisjohtaja

Hämeenlinnan kaupunki

Hämeenlinnan seudun maankäytön, asumisen ja liikenteen kehityskuva 2030

SISÄLLYSLUETTELO:

1 JOHDANTO.....	3
2 SUUNNITTELUALUE.....	4
2.1. HÄMEENLINNAN SEUDUN KUNNAT	4
2.2. LIIKENNEYMPÄRISTÖ JA YHTEYDET.....	5
3 MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUA OHJAAVAT LAIT JA ASIAKIRJAT.....	6
3.1. MAANKÄYTTÖ- JA RAKENNUSLAKI.....	6
3.2. SUOMEN ALUERAKENTEEN KEHITYS JA VALTAKUNNALLISET ALUEIDENKÄYTTÖTAVOITTEET.....	7
3.3. MAAKUNTASUUNNITELMA HÄME 2030 JA VISIO 2030	12
3.4. KAUPUNKISEUTUSUUNNITELMA JA ARVIOINTIRAPORTTI.....	14
3.5. MUUT RAPORTIT JA SUUNNITELMAT	15
4 MAAKUNTAKAAVA JA YLEISKAAVAT.....	20
4.1. KANTA-HÄMEEN MAAKUNTAKAAVA 2004	20
4.2. YLEISKAAVOJEN NIMITYKSET JA OIKEUSVAIKUTTEISUUS	22
4.3. SEUDUN YLEISKAAVOITUSTILANNE	22
4.4. KUNTIEN YLEISKAAVALUETTELOT	24
4.5. KUNTIEN MAANKÄYTÖN OHJELMAT JA STRATEGIAT	27
5 FYYSINEN YMPÄRISTÖ.....	30
5.1. YHDYSKUNTARAKENNE	30
5.2. TAAJAMAT	30
5.3. KYLÄT	32
5.4. LUONNONMAISEMA JA KULTTUURIPERINTÖ	35
5.5. YMPÄRISTÖNSUOJELU.....	38
5.6. HÄMEENLINNAN SEUDUN NATURA 2000 – ALUEET	39
5.7. POHJAVEDET	40
5.8. HILJAISET ALUEET	41
6 TOIMINTAYMPÄRISTÖ	43
6.1. MAANOMISTUS.....	43
6.2. VÄKILUKU JA ENNUSTE 2030	44
6.3. ASUNTOKANTA.....	45
6.4. ELINKEINORAKENNE.....	48
6.5. TYÖSSÄKÄYNTI	50
6.6. PALVELURAKENNE	52
6.7. KOULUTUS.....	55
6.8. JOUKKOLIIKENNE	56
7 TRENDIT JA HAASTEET	58
7.1. ILMASTONMUUTOS JA ENERGIAVAROJEN KÄYTTÖ	58
7.2. IKÄÄNTYMINEN JA TYÖVOIMAN SAATAVUUS	60
8 SEUDUN KEHITYSSTEEMAT JA TAVOITTEET	62
8.1. HÄMEENLINNAN SEUDUN KEHITYSSTEEMAT JA TAVOITTEET	62
8.2. ELINKEINOELÄMÄN ERITYISTAVOITTEET	64
8.3. HÄMEENLINNAN KAUPUNKI 2030.....	64
8.4. HATTULA 2030	66
8.5. JANAKKALA 2030.....	66
8.6. MAASEUDUN JA KYLIEN ERITYISTAVOITTEET	67

9 SEUDUN KEHITYSKUVA.....	68
9.1. LÄHTÖKOHDAT JA PERUSRATKAISU	68
9.2. LÄHTÖTIETOKARTTOJEN SISÄLTÖ	69
9.3. KEHITYSKUVAKARTTOJEN SISÄLTÖ.....	71
9.4. ASUMISEN KEHITYSKUVA	72
9.5. LIIKENTEEN KEHITYSKUVA	72
9.6. ELINKEINOJEN JA KOULUTUKSEN KEHITYSKUVA.....	73
9.7. SEUTUMATKAILUN KEHITYSKUVA.....	76
10 MUUT AJANKOHTAISET PITKÄN AIKAVÄLIN SUUNNITELMAT	77
10.1. KANTA-HÄMEEN LIIKENNEJÄRJESTELMÄSUUNNITELMA	77
10.2. KETJU	78
10.3. HÄMEENLINNAN SEUDUN VESIHUOLTOSUUNNITELMA	78
10.4. HYVINKÄÄ–RIIHIMÄEN SEUDUN KEHITYSKUVA	81
11 JATKO-OHJELMOINTI JA TOTEUTUSPOLUT	82
11.1. MAAPOLIITTINEN OHJELMA.....	83
11.2. ASUNTO-OHJELMA	83
11.3. ELINKEINO-OHJELMA	84
11.4. MUUT MAHDOLLISET JATKO-OHJELMAT	84
11.5. KEHITYSKUVATYÖ JATKUVANA TOIMINTAMALLINA	86
12 YHTEENVETO	87

Käytetyt lyhenteet ja lähdemerkintöjen henkilötiedot on selvitetty tekstiosion viimeisellä sivulla.

1 JOHDANTO

Hämeenlinnan seudun kehityskuva 2030 on Hämeenlinnan kaupungin sekä Hattulan ja Janakkalan kuntien alueelle laadittu selvitys maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittamisesta. Kehityskuvan tavoitevuosi on 2030, jolloin seudulla on arvioitu olevan noin 102 000 asukasta.

Vuonna 2008 toimineen kehityskuvatyöryhmän muodostivat projektiarkkitehti, joukkoliikennekoordinaattori sekä kuntien ja elinkeinoelämän edustajat. Ohjausryhmänä toimi seudun kunnanjohtajakokous. Tekstiosion lopussa on luettelo kehityskuvan työryhmän ja ohjausryhmän jäsenistä sekä muista kehityskuvatyöhön osallistuneista henkilöistä. Suuri kiitos kaikille heille arvokkaasta panoksesta työn hyväksi!

Kehityskuvan laatimisajankohtana valmisteltiin maankäyttöä koskevia muutoksia maankäyttö- ja rakennuslakiin, valtakunnallisiin alueidenkäyttötavoitteisiin ja Suomen arkkitehtuuripoliittiseen ohjelmaan. Valtion vahva tahdonilmaus aluesuunnittelijoille painotti aiempaa voimakkaammin ilmastonmuutoksen hillintää ja sen väistämättömiin vaikutuksiin sopeutumista sekä ennustettuun väestörakenteen muutokseen varautumista. Erityisesti joukkoliikenteen ja maankäytön suunnittelijoiden yhteistyötä on lisättävä, jotta kestävä kehitys tavoitteisiin voitaisiin päästä. Erityistä huomiota viime vuosina ovat saaneet Suomen kaupunkiseudut, joiden sisäisellä ja keskinäisellä yhteistyöllä on suuri merkitys yhdyskuntarakenteen laajamittakaavaisen kehittämisen ja ohjauksen kannalta.

Hämeenlinnan seutu muodostaa oman yhtenäisen työssäkäyntialueensa, kaupunkiseudun, jonka kunnilla on pitkät yhteistyön perinteet. Hyvä logistinen asema valtakunnan liikenneverkossa, positiivinen väestökehitys sekä aktiivinen kunnallinen ja elinkeinopoliittinen strategiatyö ovat seudun vahvuuksia. Seudun vahva identiteetti nojaa pitkään historiaan. Seudun tunnetuimpia imagotekijöitä ovat Hämeen linna, Hämeen Härkätie, keskiaikaiset kivikirkot ja vanhat kirkonkylät. Hämäläistä luontoa rikastuttavat monimuotoiset harjut ja niiden väliin sijoittuvat vesistöt sekä kumpuilevat peltoaukeat. Hämäläisyys itsessään on brändi, johon kuuluu nyky maailmassa usein ohitettu vahvuus – vakaa harkintakyky.

Kaupunkiseutusuunnitelmien edellyttämät kehityskuvat ja rakennemallit ovat yleistyneet strategisen maankäytön ohjausvälineinä ilman, että niiden sisältöä tai muotoa on säädelty. Toimintamallin vapaus asetti kehityskuvan laatimiselle samaan aikaan haasteen ja mahdollisuuden. Yksittäisen kartan tai perinteisen kuvan tuottamisen sijasta kyse on kuitenkin moniulotteisesta toimintamallista. Kehityskuvatyö on prosessi, jonka alkupäässä painottuvat tiedonkeruu, yhteistyömuotojen hakeminen ja monialainen selvitystyö. Prosessin lopputuloksena syntyvät kartat, raportit ja jatko-ohjelmat.

Hämeenlinnan seudulla 1.1.2009 toteutunut kuntaliitos vaikutti kehityskuvatyöhön monin tavoin. Lähtötietoja antamassa ja tavoitteita oli laatimassa kahdeksan kuntaa, mutta lopputulos koskee lopulta vain kolmea kuntaa. Eri kuntien lähtötietoaineiston keruu ja kartoittaminen tehtiin kehityskuvatyön aikana yhteismitalliseen muotoon mahdollista jatko-ohjelmien laatimista helpottamaan.

Prosessin aikana asiantuntijoiden välinen vuorovaikutus oli avointa ja kaikkia osapuolia palvelevaa. Eri toimijoiden lähtöaineistoa ja tavoitteita pystyttiin vertailemaan jo suunnitteluvaiheessa keskenään. Mahdollisiin ristiriitakohtiin pystyttiin kohdentamaan huomio ajoissa ja niitä voitiin ratkoa yhdessä. Toimintamalli vähensikin päällekkäisen työn määrää ja antoi uusia tarkastelukulmia sektorikohtaisiin töihin.

Kehityskuvatekstissä esitellään ne lait, säädökset ja suunnitelmat, joilla on suora vaikutus seudun maankäytön tavoitteisiin. Seudun toimintaympäristö, erityistavoitteet, haasteet ja mahdollisuudet kuvaavat nykytilaa ja sen pohjalta tehtyjä arvioiteja. Loppuosan tekstiosuudessa kuvataan kehityskuvakartat, miten ne syntyvät ja mihin ne johtavat. Toteutuakseen visio tarvitsee jatko-ohjelmointia, sitoutumista ja strategisen työn jatkuvuutta.

Maankäytön, asumisen ja liikenteen kehityskuva 2030 on kokoelma selvityksiä, karttoja ja tekstiä. Vuoden 2008 lopun suhdannemuutos osoitti jälleen kerran ennustamisen olevan vaikeaa. Muutosherkässä yhteiskunnassa asiakirjojen tulisikin päivittyä nopeasti. Kehityskuva on prosessi, jonka avulla muutosta voidaan pyrkiä ohjaamaan. Parhaimmillaan kyse on jatkuvasta yhteistyöstä ja tiiviistä tietovaihdosta eri hallinnonalojen suunnittelijoiden ja toimijoiden välillä.

2 SUUNNITTELUALUE

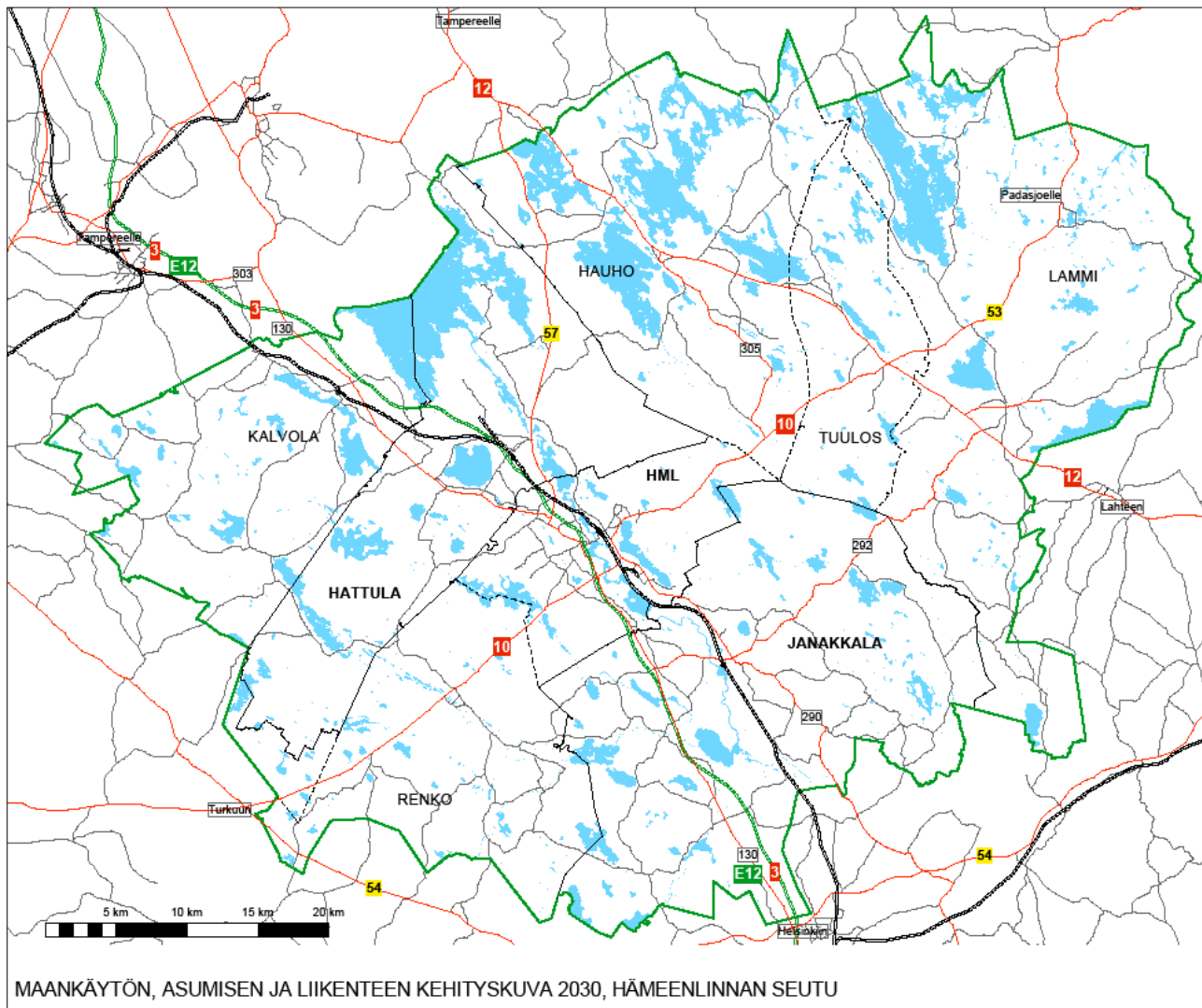
2.1. Hämeenlinnan seudun kunnat

Hämeenlinnan seutuun kuului kehityskuvatyön alkaessa kahdeksan kuntaa: Hämeenlinnan kaupunki sekä Hattulan, Janakkalan, Kalvolan, Lammin, Tuuloksen ja Rengon kunnat. 1.1.2009 tapahtuneessa kuntaliitoksessa Hauhon, Kalvolan, Lammin, Tuuloksen ja Rengon kunnat liitettiin Hämeenlinnan kaupunkiin. Kuntaliitoksen toteuduttua Hämeenlinnan seutuun kuuluvat *Hämeenlinna, Hattula ja Janakkala*.

Hämeenlinnan seutu kuuluu *Kanta-Hämeen maakuntaan ja Etelä-Suomen läänin*. Kanta-Hämeen maakuntaan kuuluvat myös Riihimäen ja Forssan seudut. Hämeenlinnan kaupunki on Etelä-Suomen läänin pääkaupunki vuoteen 2010 asti, jolloin läänit lakkautetaan. Hämeenlinnan seudun naapurikuntia ovat Pälkäne, Padasjoki, Asikkala, Hollola, Hämeenkoski, Hausjärvi, Riihimäki, Loppi, Tammela, Urjala, Kylmäkoski, Akaa ja Valkeakoski.

Hämeenlinnan seudun väkiluku oli vuoden 2008 lopussa 92 300 henkeä ja väestötiheys 33,5 asukasta/km². Seudun pinta-ala on 3 081 km², josta 12 % on vesistöjä. Suomessa on yhteensä 77 seutukuntaa. Hämeenlinnan seutu on väkiluvultaan 11. suurin, väestötiheydeltään 18. taajimmin asuttu, pinta-alaltaan 47. suurin ja maapinta-alaltaan 33. suurin seutu. Väkiluvun kasvu on viime vuosina ollut prosentin luokkaa, millä seutuvertailussa sijoitetaan kymmenen nopeimmin kasvavan seudun joukkoon.

Lähde: Tilastokeskus ja www.kunnat.net, seutuvertailu 1.1.2008 tilanteen mukaan

Hämeenlinnan seutu v. 2009. Vuoden 2008 kuntarajat on esitetty katkoviivalla ja seuturaja on vihreällä. Kartalle on merkitty myös tärkeimmät liikenneväylät. Kuva: TA 2008

Hämeenlinnan seudun kuntien pinta-alat ja Kanta-Hämeen pinta-ala			
<i>Huom. Pinta-alamuutokset v. 2009 johtuvat kuntaliitoksesta. Lähde: Maanmittauslaitos, 2008</i>			
kunta	maapinta-ala (km²)	koko pa (km²) v. 2008	koko pa (km²) v. 2009
Hattula	382,25	454,90	427,30
Hauho	354,53	443,37	
Hämeenlinna	166,50	184,72	
Janakkala	547,46	586,09	586,09
Kalvola	300,54	338,20	
Lammi	537,54	611,23	
Renko	278,53	290,85	
Tuulos	157,86	171,30	
Hämeenlinna v. 2009			2 067,27
Hämeenlinnan seutu	2 725,21	3 080,66	3 080,66
Kanta-Häme	5 198,76	5 706,37	5 706,37

2.2. Liikenneympäristö ja yhteydet

Hämeenlinnan seutu sijaitsee kehittyvällä Helsinki–Hämeenlinna–Tampere-akselilla eli *HHT-vyöhykkeellä*, Helsingin metropolialueen vaikutusalueella ja reilun tunnin matkan päässä valtakunnan suurista kaupungeista (Helsinki, Espoo, Vantaa, Tampere, Turku ja Lahti).

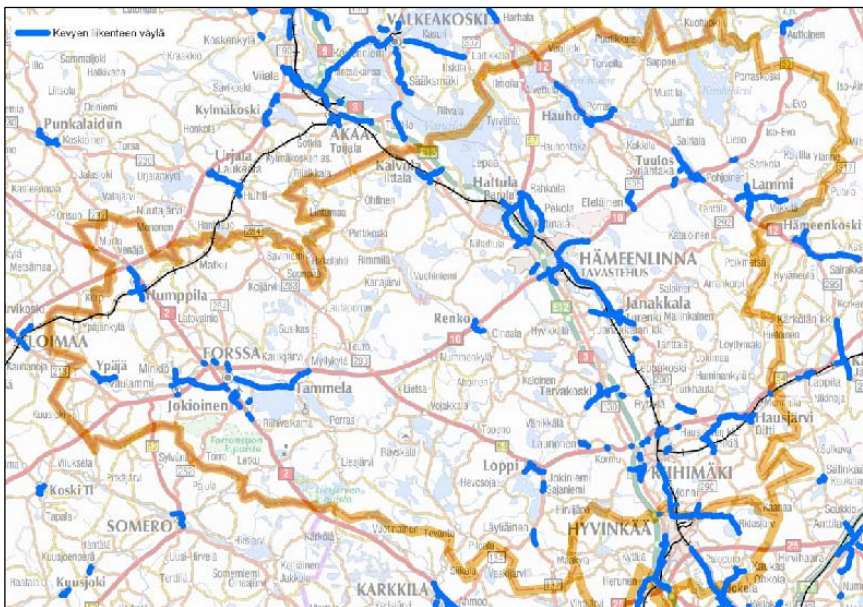
Hyvät joukkoliikenneyhteydet, erityisesti HHT-vyöhykkeen suuntaisesti, mahdollistavat päivittäisen työssäkäynnin ja asiainnin oman maakunnan ulkopuolella. Janakkalan, Hämeenlinnan, Hattulan ja Kalvolan kautta kulkevat valtakunnan rautatieliikenteen päärata sekä valtatie 3 (E12).

Kaksi Suomen vilkkainta lentoasemaa, Helsinki–Vantaa ja Tampere–Pirkkala, sijaitsevat noin tunnin matkan päässä seudulta.

Hämeenlinnan rautatieasemalla pysähtyvät InterCity-, pika- ja taajamajunat. Pendolinot eivät pysähdy Hämeenlinnassa. Taajamajunat pysähtyvät Hämeenlinnan lisäksi Janakkalan Turengissa, Hattulan Parolassa ja Kalvolan Iittalassa.

Linja-autoliikenteen pikavuorojen pääreitit kulkevat Hämeenlinnan seudulla valtateillä 3, 10 ja 12. Vakiovuoroliikenteen reitit ovat seudulla melko kattavia, mutta vuoromäärät vaihtelevat merkittävästi eri reittiosuuksilla.

Teksti: Maarit Kaartokallio, 2008

Kevyen liikenteen väylät (kartalla sinisellä) sijoittuvat pääasiassa taajamien yhteyteen. Pisin yhtenäinen kevyen liikenteen väylä kulkee Janakkalan Turengista Hämeenlinnaan.

Kartta: Kanta-Hämeen liikennejärjestelmäsuunnitelma, Linea-konsultit, 2007

Alkuperäinen lähde: Tierekisteri

3 MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUA OHJAAVAT LAIT JA ASIAKIRJAT

Maankäytön suunnittelua ohjaavat lakien ja kaavojen lisäksi valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, useat kansainväliset sitoumukset, valtakunnalliset kehityskuvat ja monet alueelliset suunnitelmat. Seutua laajempia aluerakennesuunnitelmia ovat laatineet mm. ympäristöministeriö, Etelä-Suomen Maakuntien Liittouma, Helsingin metropolialueen viisi maakuntaa ja Hämeen liitto. Kuntien maankäyttöä ohjaavat laajempien sitoumuksien lisäksi kuntien omat tavoitteet, strategiat, visiot ja päätökset.

3.1. Maankäyttö- ja rakennuslaki

Maankäyttö- ja rakennuslaki on hyväksytty 5.2.1999. Lain yleisenä tavoitteena on järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että ne luovat edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistävät ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävästä kehityksestä. Tavoitteena on myös turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus sekä avoin tiedottaminen käsiteltävinä olevissa asioissa (1§). *Yleisiä tavoitteita* täydentävät *alueiden käytön suunnittelun tavoitteet* (5§) ja *rakentamisen ohjauksen tavoitteet* (12§). Yhteistä niissä on pyrkimys luoda terveellinen, turvallinen ja viihtyisä elinympäristö, joka on sosiaalisesti toimiva ja jossa eri väestöryhmien tarpeet on otettu huomioon.

Alueiden käytön suunnittelujärjestelmiin lain mukaan kuuluvat *maakuntakaava, yleiskaava ja asemakaava*. Myös *valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet*, kaavoituskatsaus, kuntien ja alueellisen ympäristökeskuksen välinen kehittämiskeskustelu, kansallinen kaupunkipuisto ja ranta-alueiden erityissäännökset mainitaan laissa. Sen sijaan maankäytön kehityskuvaa tai rakennemallia ei laki tunne.

Maankäyttö- ja rakennuslakiuudistukseen on vuodelle 2009 ehdotettu tehtäväksi muutoksia, joilla pyritään sujuvoittamaan kaavoitus- ja lupamenettelyjä ja parantamaan muutoinkin lain toimivuutta sekä osaltaan vaikuttamaan ilmastonmuutoksen hillintään. Joulukuun alussa 2008 laki oli asiantuntijavaiheessa.

Tärkeimmät muutokset lakiesityksessä:

- Asemakaavoitukseen ehdotetaan otettavaksi valituslupajärjestelmä silloin kun asemakaava on oikeusvaikutteisen yleiskaavan alueella. Valituslupajärjestelmän piiriin ehdotetaan otettavaksi myös suunnittelutarveratkaisut ja poikkeamispäätökset. Poikkeamisjärjestelmää ehdotetaan kehitettäväksi mahdollistamalla poikkeaminen alueellisena siten, että se koskee olemassa olevaa rakennuskantaa, sekä tarkistamalla toimivaltaa koskevaa säännöstä.
- Vuorovaikutuksen edistämiseksi kunta veloitettaisiin antamaan perusteltu vastaus kaavasta muistutuksen tehneelle ilman sen pyytämistä.
- Kaukolämpöverkkoon liittymisvelvollisuudesta olisi esityksen mukaan mahdollista määrätä asemakaavassa.
- Pääkaupunkiseudun kaupungeille ehdotetaan säädettäväksi velvollisuus laatia yhteinen yleiskaava. Tähän oikeusvaikutteiseen yleiskaavaan liitettäisiin mahdollisuus vähentää valtion ohjausta luopumalla vuosittaisesta kehittämiskeskustelusta, kaavoihin kohdistuvasta oikaisukehotusmenettelystä sekä siirtämällä valtiolla oleva poikkeamistoimivalta kaupungeille.
- Maaseudun kylien asuinrakentamista helpotettaisiin *mahdollistamalla yleiskaavan käyttäminen rakentamisen ohjaamiseen*.
- Rakennusluvan ja purkamisluvan välistä suhdetta selkeytettäisiin ottamalla purkamisluvan edellytykset huomioon myös silloin, kun purkaminen sisältyy rakennuslupaan. Purkamisen sisältävästä rakennusluvasta ehdotetaan annettavaksi valitusoikeus alueelliselle ympäristökeskukselle.
- Yksityisen maan sisällyttämistä kansallisen kaupunkipuiston alueeseen ehdotetaan helpotettavaksi. Puiston perustamisedellytyksiin ehdotetaan lisättäväksi luonnon monimuotoisuuden näkökulma. Puiston hoito- ja käyttösuunnitelman laatimismenettelyä yksinkertaistettaisiin.
- Kunnan rakennuslupamaksut ehdotetaan säädettäväksi suoraan ulosottokelpoisiksi.
- Kadunnimien muuttamista helpotettaisiin.
- Lisäksi lakiin ehdotetaan muiden lakien muutoksista johtuvia ja eräitä teknisiä tarkistuksia.

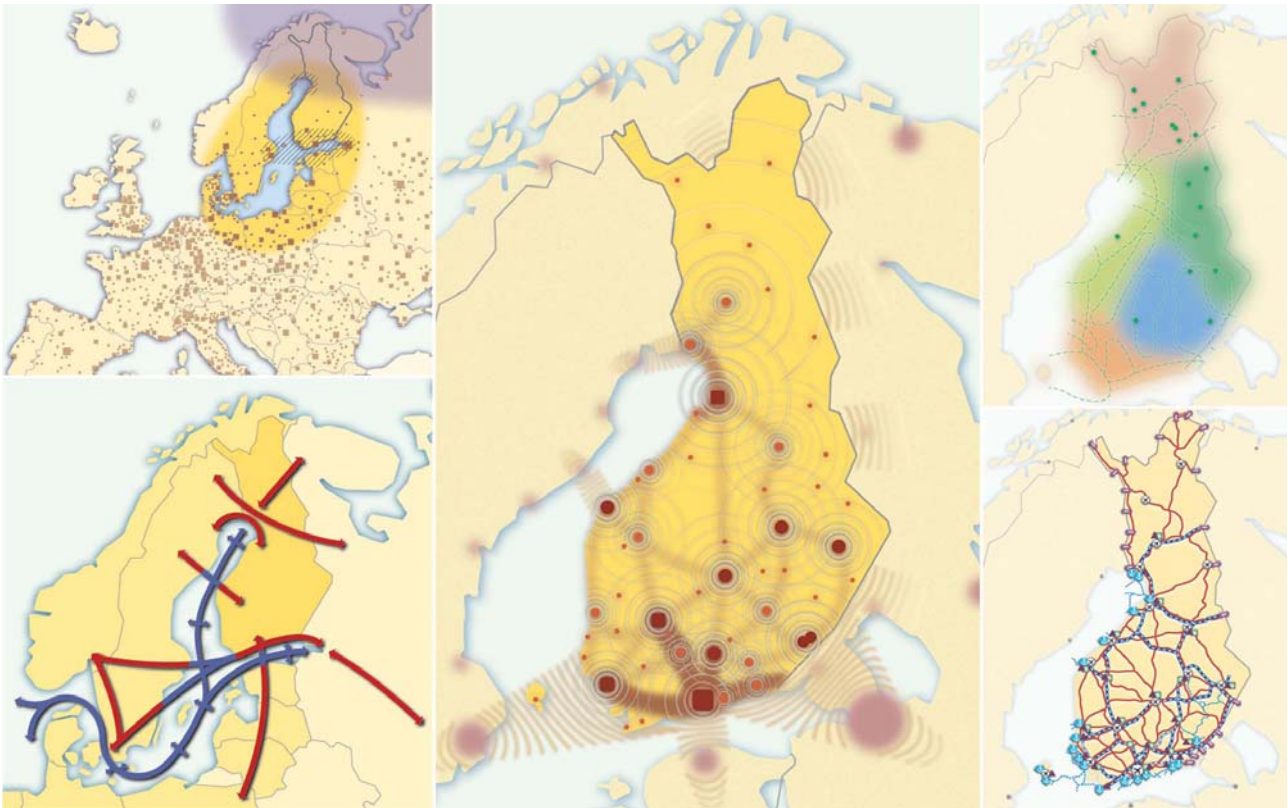
Lähteet: *Maankäyttö- ja rakennuslaki, 1999. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi maankäyttö- ja rakennuslain muuttamisesta HE102/2008 www.finlex.fi*

3.2. Suomen aluerakenteen kehitys ja valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Ympäristöministeriö on laatinut *Suomen aluerakenteen ja alueidenkäytön kehityskuvan*, joka on tarkoitettu tueksi ja tausta-aineistoksi aluerakenteen ja alueidenkäytön kehittämistyölle. Kuva tuo myös kansainvälisellä tasolla esille Suomen näkökulmaa ja yhteistyötarpeita. Hämeenlinna sijaitsee kehityskuvassa vahvasti painotetulla HHT-akselilla (Helsinki, Hämeenlinna, Tampere).

Tavoitellun kehityksen peruspilareita ovat:

- aluerakenteen kansainvälinen ulottuvuus ja Itämeren mahdollisuuksien hyödyntäminen
- monikeskuksinen ja verkottuva kaupunkiverkosto
- saavutettavuuden parantaminen ympäristöä säästäen
- monipuolinen ympäristö Suomen erityisenä vahvuutena.

Suomen aluerakenteen ja alueidenkäytön kehityskuva. Osakuvien otsikot: 1. Suomelle vahva asema Euroopassa (vasemmalla) 2. Monikeskuksinen ja verkottuva aluerakenne (keskimmäinen kuva) 3. Laadukas ympäristö Suomen vahvuutena (oikealla). Kuva: www.ymparisto.fi/maankaytto_ja_rakentaminen/ohjelmat_ja_strategiat

Suomen valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet (VAT) ovat osa maankäyttö- ja rakennuslain mukaista alueidenkäytön suunnittelujärjestelmää. Valtioneuvosto päätti tavoitteista 30.11.2000. Maankäyttö- ja rakennuslaissa on maininta 24§: ”Maakunnan suunnittelussa ja muussa alueiden käytön suunnittelussa on huolehdittava tavoitteiden huomioon ottamisesta siten, että edistetään niiden toteuttamista.”

Valtioneuvosto tarkensi valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita 13.11.2008 erityisesti yhdyskuntarakenteen eheyttämisen, energiakysymysten ja Helsingin erityiskysymysten osalta. Tarkistetut tavoitteet tulevat voimaan 1.3.2009. Tarkistetut alueidenkäyttötavoitteet edistävät erityisesti ilmastonmuutoksen hillintää, jossa keskeinen rooli on liikenteen ja asumisen järjestelyillä. Yksityisautoilun tarvetta tulee vähentää parantamalla joukkoliikennettä. Lisäksi uusiutuvien energialähteiden hyödyntämistä vauhditetaan sekä kaukolämmön ja jäteperäisen polttoaineen käyttöä edistetään. Tarkistuksessa tavoitteisiin on lisätty ilmastonmuutokseen sopeutumista koskevat alueidenkäytön velvoitteet. Suurin osa tavoitteista säilyy kuitenkin ennallaan.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet on jaettu kuuteen asiakokonaisuuteen:

1. toimiva aluerakenne
2. eheytyvä yhdyskuntarakenne ja elinympäristön laatu
3. kulttuuri- ja luonnonperintö, virkistyskäyttö ja luonnonvarat
4. toimivat yhteysverkot ja energiahuolto
5. Helsingin seudun erityiskysymykset
6. luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityiset aluekokonaisuudet.

Toimivan aluerakenteen tarkistetut yleistavoitteet painottavat eriaosteisten keskusten liikenneyhteyksiin perustuvaa verkottumistarvetta sekä raideliikennettä.

- Alueidenkäytöllä tuetaan aluerakenteen tasapainoisesta kehittämistä sekä elinkeinoelämän kilpailukyvyyn ja kansainvälisen aseman vahvistamista hyödyntämällä mahdollisimman hyvin olemassa olevia rakenteita sekä edistämällä elinympäristön laadun parantamista ja luonnon voimavarojen kestävästi hyödyntämistä. Aluerakenteen ja alueidenkäytön kehittäminen perustuu ensisijaisesti alueiden omiin vahvuuksiin ja sijaintitekijöihin.
- Aluerakennetta kehitetään *monikeskuksisena ja verkottuvana sekä hyviin liikenneyhteyksiin perustuvana kokonaisuutena*. Toimivan aluerakenteen runkona kehitetään Helsingin seutua, maakuntakeskuksia sekä kaupunkiseutujen ja maaseudun keskusten muodostamaa verkostoa. Eteläisessä Suomessa aluerakenne perustuu erityisesti Helsingin ja alueen muiden kaupunkikeskusten välisiin raideliikenneyhteyksiin.
- Alueidenkäytöllä edistetään kaupunkien ja maaseudun vuorovaikutusta sekä kyläverkoston kehittämistä. Erityisesti harvaan asutulla maaseudulla ja taantuvilla alueilla kiinnitetään alueidenkäytössä huomiota jo olemassa olevien rakenteiden hyödyntämiseen sekä elinkeinotoiminnan ja muun toimintapohjan monipuolistamiseen. Alueidenkäytössä otetaan huomioon haja-asutukseen ja yksittäistoimintoihin perustuvat elinkeinot sekä maaseudun tarve saada uusia pysyviä asukkaita.

Valokuvat Hattulasta: Liikenneyhteydet kehityskuvan luonnoskartalla, bussipysäkki Parolassa ja uudelleen käyttöön otettava pistoraide Merven teollisuusalueella, TA 2008

Toimivan aluerakenteen tarkistetut erityistavoitteet eivät eroa vuoden 2000 tavoitteista, joissa korostetaan ylimaakunnallisten kehittämisvyöhykkeiden kehittämisedellytyksiä, kyläverkostojen kehittämistä, raja-alueiden alueidenkäyttöä sekä maanpuolustuksen tarpeita.

Eheytyvän yhdyskuntarakenteen ja elinympäristön laadun tarkistetut yleistavoitteet sisältävät maininnat *ilmastonmuutokseen sopeutumisesta, kaupunkiseutujen eheyttämisestä sekä työpaikkojen ja elinkeinojen sijoittumisesta yhdyskuntarakenteen sisälle*.

- Alueidenkäytöllä edistetään yhdyskuntien ja elinympäristöjen ekologista, taloudellista, sosiaalista ja kulttuurista kestävyyttä. Olemassa olevia yhdyskuntarakenteita hyödynnetään sekä eheytetään kaupunkiseutuja ja taajamia. Taajamia eheyttäessä parannetaan elinympäristön laatua.
- Yhdyskuntarakennetta kehitetään siten, että palvelut ja työpaikat ovat hyvin eri väestöryhmien saavutettavissa ja mahdollisuuksien mukaan asuinalueiden läheisyydessä siten, että henkilöautoliikenteen tarve on mahdollisimman vähäinen. Liikenneturvallisuutta sekä joukkoliikenteen, kävelyn ja pyöräilyn edellytyksiä parannetaan.

- Alueidenkäytöllä edistetään elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä osoittamalla *elinkeino toiminnalle riittävästi sijoittumismahdollisuuksia olemassa olevaa yhdyskuntarakennetta hyödyntäen*. Runsaasti henkilöliikennettä aiheuttavat elinkeinoelämän toiminnot suunnataan olemassa olevan yhdyskuntarakenteen sisään tai muutoin hyvien joukkoliikenneyhteyksien äärelle.
- Kaupunkiseutujen työssäkäyntialueilla varmistetaan alueidenkäytölliset edellytykset asuntorakentamiselle ja sen tarkoituksenmukaiselle sijoittumiselle sekä hyvälle elinympäristölle.
- Kaupunkiseutuja kehitetään tasapainoisina kokonaisuuksina siten, että *tukeudutaan olemassa oleviin keskuksiin*. Keskuksia ja erityisesti niiden keskusta-alueita kehitetään monipuolisina palvelujen, asumisen, työpaikkojen ja vapaa-ajan alueina.
- Alueidenkäytössä kiinnitetään erityistä huomiota ihmisten terveydelle aiheutuvien haittojen ja riskien ennalta ehkäisemiseen ja olemassa olevien haittojen poistamiseen.
- Alueidenkäytön suunnittelussa olemassa olevat tai odotettavissa olevat ympäristöhaitat ja poikkeukselliset luonnonolot tunnistetaan ja niiden vaikutuksia ehkäistään. Alueidenkäytössä luodaan *edellytykset ilmastomuutokseen sopeutumiseksi*.

Eheytyvän yhdyskuntarakenteen ja elinympäristön laadun tarkistetut erityistavoitteet ovat täydentyneet lähes kaikilta osin ja ne ohjaavat suoraan kaavoitusprosessia aiempaa tarkemmin.

- Maakuntakaavan ja yleiskaavan lähtökohtana on oltava perusteltu *väestönkehitysarvio*. Maakunnan suunnittelussa ja yleiskaavoituksessa on tarkasteltava pitkällä aikavälillä sekä taajama- että maaseutualueiden väestömäärän kehityksen erilaisia vaihtoehtoja.
- Maakuntakaavoituksessa ja yleiskaavoituksessa tulee edistää yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja esittää eheyttämiseen tarvittavat toimenpiteet. Erityisesti kaupunkiseuduilla on varmistettava henkilöautoliikenteen tarvetta vähentävä sekä *joukkoliikennettä, kävelyä ja pyöräilyä edistävä liikennejärjestelmä*. Kaupunkiseuduilla on myös varmistettava palvelujen saatavuutta edistävä keskusjärjestelmä ja palveluverkko sekä selvitettävä vähittäiskaupan suuryksiköiden sijoittuminen.
- Alueidenkäytön suunnittelulla on huolehdittava, että asunto- ja työpaikkarakentamiseen on tarjolla *riittävästi tonttimaata*.
- Alueidenkäytön suunnittelussa *uusia huomattavia asuin, työpaikka- tai palvelutoimintojen alueita ei tule sijoittaa irralleen olemassa olevasta yhdyskuntarakenteesta*. Vähittäiskaupan suuryksiköt sijoitetaan tukemaan yhdyskuntarakennetta. Näistä tavoitteista voidaan poiketa, jos tarve- ja vaikutusselvityksiin perustuen pystytään osoittamaan, että alueen käyttöönotto on kestävä kehityksen mukaista.
- Alueidenkäytön suunnittelussa on maaseudun asutusta sekä matkailu- ja muita vapaa-ajan toimintoja *suunnattava tukemaan maaseudun taajamia ja kyläverkostoa sekä infrastruktuuria*.
- Alueidenkäytön suunnittelussa on *edistettävä olemassa olevan rakennuskannan hyödyntämistä sekä luotava edellytykset hyvälle taajamakuvalle*. Taajamia kehitettäessä on huolehdittava siitä, että viheralueista muodostuu yhtenäisiä kokonaisuuksia.
- Alueidenkäytössä on varattava riittävät alueet jalankulun ja pyöräilyn verkostojen varten sekä edistettävä verkostojen jatkuvuutta, turvallisuutta ja laatua.
- Alueidenkäytössä on otettava huomioon viranomaisten selvitysten mukaiset tulvavaara-alueet ja pyrittävä ehkäisemään tulviin liittyvät riskit. Alueidenkäytön suunnittelussa uutta rakentamista ei tule sijoittaa tulvavaara-alueille. Tästä voidaan poiketa vain, jos tarve- ja vaikutusselvityksiin perustuen osoitetaan, että tulvariskit pystytään hallitsemaan ja että rakentaminen on kestävä kehityksen mukaista. Alueidenkäytön suunnittelussa on tarvittaessa osoitettava korvaavat alueidenkäyttö- ratkaisut yhdyskuntien toimivuuden kannalta erityisen tärkeille toiminnoille, joihin liittyy huomattavia ympäristö- tai henkilövahinkoriskejä.
- Yleis- ja asemakaavoituksessa on varauduttava lisääntyviin myrskyihin, rankkasateisiin ja taajamatulviin.

- Haitallisia terveysvaikutuksia tai onnettomuusriskejä aiheuttavien toimintojen ja vaikutuksille herkkien toimintojen välille on jätettävä riittävän suuri etäisyys. Suuronnettomuusvaaraa aiheuttavat laitokset sekä vaarallisten aineiden kuljetusreitit ja niitä palvelevat kemikaalirastit on sijoitettava riittävän etäälle asuinalueista, yleisten toimintojen alueista ja luonnon kannalta herkistä alueista.
- Alueidenkäytön suunnittelussa on huomioitava alueen maa- ja kallioperän soveltuvuus suunniteltuun käyttöön. Pilaantuneen maa-alueen puhdistustarve on selvitettävä ennen kaavan toteuttamistoimia.
- Alueidenkäytössä on ehkäistävä melusta, värinästä ja ilman epäpuhtauksista aiheutuvaa haittaa ja pyrittävä vähentämään jo olemassa olevia haittoja. Uusia asuinalueita tai muita melulle herkkiä toimintoja ei tule sijoittaa melualueille varmistamatta riittävää meluntorjuntaa.
- Maakuntakaavoituksessa on osoitettava jätteenkäsittelylaitoksille alueet siten, että pääosin kaikki syntyvä jäte voidaan hyödyntää tai käsitellä valtakunnallisesti tai alueellisesti tarkoituksenmukaisesti, tarvittaessa ylimaakunnallisena yhteistyönä.
- Alueidenkäytössä tulee edistää energian säästämistä sekä uusiutuvien energialähteiden ja kaukolämmön käyttöedellytyksiä.
- Alueidenkäytön suunnittelussa on turvattava terveellisen ja hyvälaatuisen veden riittävä saanti ja se, että taajamien alueelliset vesihuoltoratkaisut voidaan toteuttaa. Lisäksi alueidenkäytön suunnittelussa on otettava huomioon jätevesihaittojen ehkäisy.

Kulttuuri- ja luonnonperintöä, virkistyskäyttöä ja luonnonvaroja koskevat tarkistettavat yleistavoitteisiin on lisätty hiljaisten alueiden säilyttämistavoite ja vesien hyvän tilan saavuttamisen tavoitteet.

- Alueidenkäytöllä edistetään kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä.
- Alueidenkäytöllä edistetään elollisen ja elottoman luonnon kannalta arvokkaiden ja herkkien alueiden monimuotoisuuden säilymistä. Ekologisten yhteyksien säilymistä suojelualueiden sekä tarpeen mukaan niiden ja muiden arvokkaiden luonnonalueiden välillä edistetään.
- Alueidenkäytöllä edistetään luonnon virkistyskäyttöä sekä luonto- ja kulttuurimatkailua parantamalla moninaiskäytön edellytyksiä. Arvokkaiden maisema-alueiden ja suojelualueverkoston ekologisesti kestävää hyödyntämistä edistetään virkistyskäytössä, matkailun tukialueina sekä niiden lähialueiden matkailun kehittämisessä suojelutavoitteita vaarantamatta. Alueidenkäytössä edistetään kyseiseen tarkoitukseen osoitettujen hiljaisten alueiden säilymistä.
- Alueidenkäytöllä edistetään luonnonvarojen kestävää hyödyntämistä siten, että turvataan luonnonvarojen saatavuus myös tuleville sukupolville. Alueidenkäytössä ja sen suunnittelussa otetaan huomioon luonnonvarojen sijainti ja hyödyntämismahdollisuudet sekä edistetään vesien hyvän tilan saavuttamista ja ylläpitämistä.

Kulttuuri- ja luonnonperintöä, virkistyskäyttöä ja luonnonvaroja koskeviin tarkistettuihin erityistavoitteisiin on tehty lähinnä vain sanamuotoja koskevia tarkistuksia. Asiasisältöä on tarkennettu käytännössä vain turpeenottoon soveltuvien suoalueiden osalta.

Toimivien yhteysverkostojen ja energiahuollon yleistavoitteisiin on lisätty *liikennejärjestelmäsuunnitelman ja alueidenkäytön yhteensovittaminen* siten, että henkilöautosuorite vähenee.

Liikennejärjestelmiä suunnitellaan ja kehitetään kokonaisuuksina, jotka käsittävät eri liikennemuodot ja palvelevat sekä asutusta että elinkeinoelämän toimintaedellytyksiä. Liikennejärjestelmä ja alueidenkäyttö sovitetaan yhteen siten, että vähennetään henkilöautoliikenteen tarvetta ja parannetaan ympäristöä vähän kuormittavien liikennemuotojen käyttöedellytyksiä. Erityistä huomiota kiinnitetään liikenneturvallisuuden parantamiseen. Tarvittaviin liikenneyhteyksiin varaudutaan kehittämällä ensisijaisesti olemassa olevia pääliikenneyhteyksiä ja verkostoja. Energiahuollon valtakunnalliset tarpeet turvataan ja edistetään uusiutuvien energia-lähteiden hyödyntämismahdollisuuksia.

Toimivien yhteysverkostojen ja energiahuollon erityistavoitteisiin kuuluu mm. matka- ja kuljetusketjujen toimivuuden edistäminen, uusiutuvia ja jäteteräisiä polttoaineita käyttävien energialaitosten ja niiden logististen ratkaisujen aluetarpeiden huomioiminen osana alueen energia- ja jätehuoltoa sekä tuulivoiman hyödyntäminen myös muualla kuin rannikko- ja tunturialueilla. Sään ääri-ilmiöiden ja tulvien riskit osana alueidenkäytön suunnittelua on myös otettu mukaan tavoitteisiin.

Helsingin seudun erityiskysymykset ovat täydentyneet alueidenkäyttötavoitteista eniten. Monet Helsingin seutua koskevat tavoitteet sopisivat periaatteiltaan myös muiden kaupunkiseutujen ohjeeksi. Tavoitteissa korostuvat riittävän asuntotuotannon turvaaminen sekä joukkoliikenteen ja erityisesti raideliikenteen hyödyntämismahdollisuuksien lisääminen. Alueidenkäytössä merkittävä rakentaminen tulee sijoittaa joukkoliikenteen, erityisesti raideliikenteen palvelualueelle. Suunnittelulla tulee myös ehkäistä hajakentämistä ohjaamalla rakentamista olemassa olevien kylien yhteyteen. Helsingin seudun liikennejärjestelmää kehitetään siten, että se hillitsee ilmastonmuutosta sekä tukee yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja riittävän asuntotuotannon järjestämistä. Lisäksi on varauduttava metro- ja raideverkoston laajentumiseen sekä Helsinki-Vantaan lentoaseman kytkemiseen osaksi raideliikenneverkostoa. Ylikunnalliseen virkistyskäyttöön soveltuvat alueet ja viheralueverkoston jatkuvuus on turvattava.

Luonto- ja kulttuuriympäristöinä erityisten aluekokonaisuuksien tavoitteet koskevat rannikkoalueen, Lapin tunturialueiden ja Vuoksen vesistöalueen säilymistä luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta erityisen merkittävänä aluekokonaisuuksina. Asumisen ja elinkeinotoiminnan harjoittamisen edellytysten tulee säilyä.

Kuvat ylhäältä: Bussi Janakkalan Vähikkälän koulun pihamaalla, Kalvolan Äimäjärven ylittävä kannas, Hämeenlinnan keskustaa halkova moottoritie ja Mierolan silta Hattulassa, TA 2008

Alueidenkäyttöä koskevat kansainväliset sopimukset:

- Biologista monimuotoisuutta koskeva yleissopimus (1994)
- Ilmastopimus (1994)
- Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonperinnön suojelemisesta (1987)
- Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelua koskeva yleissopimus (1992)
- Eurooppalainen yleissopimus arkeologisen perinnön suojelusta (1995)
- Euroopan maisemasopimus (2000)

Euroopan aluesuunnittelun ja aluekehityksen suuntaviivat (EU, 1999) pääryhmittäin:

- Tasapainoisen ja monikeskuksisen kaupunki-järjestelmän luominen sekä kaupungin ja maaseudun välisen suhteen uudistaminen
- Infrastruktuurin ja tiedon yhdenmukaisen saatavuuden varmistaminen
- Luonnon ja kulttuuriperinnön järkevä hoito ja suojeleminen

Valokuva: Wuolteen kartanon päärakennus ja hevoslaidun Hauholla, TA 2008

Lähteet: www.ymparisto.fi, www.eduskunta.fi, Valtioneuvoston päätös valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) tarkistamisesta 13.11.2008

3.3. Maakuntasuunnitelma Häme 2030 ja visio 2030

Maakuntasuunnitelma Häme 2030 on maakunnan suunnittelun strateginen väline, joka toimii *pohjana maakuntakaavalle ja maakuntaohjelmalle*. Hämeen liiton laatiman suunnitelman hyväksyi maakuntavaltuusto 18.11.2005. Suunnitelma kattaa *Hämeenlinnan, Riihimäen ja Forssan kaupunkiseudut*. Strateginen osio käsittää viisi asiakokonaisuutta: *palvelurakenteet ja yhteistyö, asuminen ja ympäristö, osaaminen ja koulutus, elinkeinot ja työpaikat sekä sijainti ja liikenne*. Tarkastelun päänäkökulma on *kestävä kilpailukyky*.

Maakuntasuunnitelmassa nostetaan esille maailmanlaajuisia megatrendejä, jotka koskevat myös Hämettä. Globaalisuuden ja paikallisuuden tasapaino, ihmisten eliniän nousu, innovaatioympäristöt, verkottuminen ja maailmanlaajuiset epävarmuustekijät nousevat yhä painokkaammin esille maakunnan tulevaisuudessa. Paikallisuuteen liittyviä arvoja ovat mm. lähiruoan arvostus, tuotantoketjujen laatu, kestävä kehitys sekä asuin- ja elinympäristön laatu. Väestörakenteen muutoksesta seuraa peruspalvelujen ja vapaa-ajan palvelujen kasvava tarve sekä kilpailu työvoimasta. Maahanmuuttajien kotouttamisen kautta voidaan työvoimaa saada myös maan rajojen ulkopuolelta. Menestyksen avaintekijöinä nähdään osaaminen, luovuus ja sosiaaliset taidot. Tieto- ja viestintäteknologia tarjoavat välineitä verkottumiselle ja innovaatioiden synnylle. Etätö ja elinikäinen oppiminen helpottuvat. Tulevaisuuden varjopuolia ovat sodat, konfliktit, terrorismi, ilmastonmuutos suorine ja välillisine vaikutuksineen sekä uudet kulkutaudit. Alueiden hyvinvoinnin edellytys on ongelmien ennakointi, mahdollisuuksien hyödyntäminen sekä kestävä kilpailukyky. Löydettyjen ratkaisumallien on oltava kannattavia taloudellisesti ja laadullisesti sekä oltava kestäviä myös luonnon, ympäristön ja ihmisen jaksamisen kannalta.

Maakuntasuunnitelman pohjaksi tehtiin *nelikenttäanalyysi (SWOT)*. Hämeen vahvuksina nähtiin hyvä saavutettavuus, puhdas luonto, vahva kulttuuriperintö, monialainen elinkeinoelämä ja koulutusmahdollisuudet. Heikkouksiin kuuluvat pienet, hajanaiset toimijat ja yhteisen tahtotilan puute. Saavutettavuuden nurja puoli on Helsingin ja Tampereen välimaastoon jääminen. Maakunnan kasvukykyiset kaupunkiseudut ja elinvoimainen maaseutu puolestaan antavat mahdollisuuden kehittää koko alueen kilpailukykyä. Mahdollisuuksina nähdään koulutuksen ja elinkeinon kohtaaminen, monipuolinen elinkeino- ja palvelurakenne sekä hyvä sijainti ja logistinen asema Suomen kehityskäytävillä. Vuonna 2005 uhat liittyivät hallitsemattomaan väestönkasvuun ja pieneen työpaikkaomavaraisuuteen. Myös yritysten kansainvälistä kilpailukykyä epäiltiin. / Teksti: Anna-Mari Ahonen, 2008

Häme 2030-vision tavoitteet on maakuntavaltuustossa valittu seuraavasti:

- hämäläinen asuminen on parasta Suomessa
- hämäläiset ammattiosaajat ovat maailman huippua
- hämäläiset yritykset menestyvät kansainvälisillä markkinoilla
- hämäläiset palvelut takaavat laadun
- Häme on kilpailukykyisesti saavutettavissa

Karttaesityksessä korostuu HHT–akseli (Helsinki–Hämeenlinna–Tampere). Kehityskäytävät myötäilevät muutenkin valtateitä. Uutta asumista on osoitettu tasaisesti kaikkien nykyisten taajamien oheen. Raideliikenteelle on osoitettu nykyisten asemien lisäksi Harvialan seisake. Logistiikkakeskukset on merkitty Hämeenlinnan Ratasniittyyn ja Janakkalan Rastikankaalle. Hämeenlinnan Moreeni on merkitty ympäristötekniikan kehittämisalueena. Vesihuollon runkoyhteys ulottuu 130-tien vartta Akaalta Riihimäelle, lisäksi ovat runkoyhteydeltä Rengosta Hämeenlinnan ja Tuuloksen läpi Lammille ja toisaalta Eteläisten kautta Hauholle. Janakkalassa Turengin ja Tervakosken taajamat on niin ikään yhdistetty vesihuollon runkoyhteydellä toisiinsa.

Maakuntasuunnitelmassa otetaan kantaa myös *maaseutuasumisen painopistealueisiin* Hämeenlinnan seudulla. Näitä alueita ovat Pirttikoski (Kalvola), Pelkola, Pekola ja Lepaa (Hattula), Nummenkylä, Ahoinen ja Kaloinen (Renko), Vähikkälä, Virala, Leppäkoski ja Heinäjoki (Janakkala), Alvettula ja Sappee (Hauho), Sairiala (Tuulos) sekä Lieso, Iso-Evo, Sankola ja Kataloinen (Lammi). Maakuntasuunnitelmaan on merkitty myös Vanajaveden rannan kansallinen kaupunkipuisto sekä Evon retkeilyalue Lammilla.

Hämeenlinnan seutu on vahvaa maa- ja metsätalousaluetta. Maitolaituri (Lepaa, Hattula) ja myymäläautoilmoitus (Teuro, Tuulos) tosin kuuluvat menneeseen aikaan. Laiduntava friisiläiskarja ja taitekattoinen navetta on kuvattu Lammin Kataloisissa, TA 2008.

3.4. Kaupunkiseutusuunnitelma ja arviointiraportti

Kesällä 2005 Suomen hallitus käynnisti *PARAS-hankkeen*, jonka seurauksena astui voimaan 23.2.2007 *kunta- ja palvelurakennemuudistusta koskeva laki*. Lain 7§ velvoitti yhteensä 16 kaupunkiseutua laatimaan alueen *kuntien yhteisen kaupunkiseutusuunnitelman* 31.8.2007 mennessä. Suunnittelun tuli koskea kuntarajat ylittävää maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittamista sekä palvelujen käytön parantamista. Kaupunkiseutusuunnitelmassa kaupunkiseutuun määriteltiin kuuluvaksi ne kunnat, joista on vähintään 10 %:n työssäkäyntiaste keskuskuntaan. Seudun kunnat on mainittu puitelaisissa. Suunnittelun ohjausryhmänä toiminut seutuhallitus hyväksyi Hauhon, Hattulan, Hämeenlinnan, Janakkalan, Kalvolan, Lammin, Rengon ja Tuuloksen yhteisen kaupunkiseutusuunnitelman 13.6.2007.

Hämeenlinnan seudun *kuntien yhteisessä visiossa seutu on hallittu kokonaisuus, jossa asukkailla on hyvät lähipalvelut ja viihtyisä elinympäristö*. Kuntien asiantuntijaresurssit hyödynnetään optimaalisesti yhteissuunnittelulla, joka arvostaa asukkaiden näkemyksiä, turvaa suunnittelun laadun ja huomioi ympäristöarvot.

Hämeenlinnan seudun kaupunkiseutusuunnitelman MAL-linjauksia (maankäyttö, asuminen ja liikenne) ovat:

- yhdyskuntarakennetta eheytetään seudulla
- resurssit kohdennetaan tehokkaasti seudun näkökulmasta
- joukkoliikennesuunnitelmat jalkautetaan seudulle
- maankäytöllä tuetaan nykyistä taajamarakennetta turvaten maanhankinta ja kaavoitus nykyisen lähipalveluverkon tukemiseksi
- varaudutaan tuleviin elinkeinotoimen ja asuntorakentamisen tarpeisiin
- asumisen tavoitteena on kehittää kuntakeskustoja ja vahvistaa sekä tiivistää nykyistä rakennetta seudulla, asukkaalle tarjotaan erilaisia asumisvaihtoehtoja
- aloitetaan seudullisen maankäytön kehityskuvan työstäminen ja tavoitteena on sen valmistuminen vuonna 2009

Kaupunkiseutusuunnitelmien arviointitilaisuudessa 3.4.2008 julkistettiin suunnitelmista tehdyt yhteiset ja seutukohtaiset palautteet. Arviointityötä koordinoi Suomen Kuntaliitto ja siihen osallistuivat valtiovarainministeriön, ympäristöministeriön, liikenne- ja viestintäministeriön, työ- ja elinkeinoministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön sekä opetusministeriön edustajat.

Arviointiraportin johtopäätöksissä todetaan yleisesti kaupunkiseutusuunnitelmien laatimisen edistäneen kuntien yhteistyötä. Myös maankäytön, asumisen ja liikenteen yhteensovittaminen seututasolla on saanut aiempaa enemmän huomiota, mutta yhdyskuntarakenteen seudulliseen hallintaan pääsemiseksi tarvitaan vielä paljon työtä, yhteisiä menettelytapoja ja sitoutumista. Maankäytön, asumisen ja liikenteen merkitystä palvelujen ja hyvinvointipolitiikan kannalta ei ole hahmoteltu ja ongelmana nähdään *eri suunnitelmien yhteensovittaminen*. Maankäytön yhteensovittamisessa kuntien välillä on useita epävarmuustekijöitä, kuten *maankäytön suunnitelmien toteuttaminen ja niihin sitoutuminen, yhteistyö-rakenteiden puute, maanomistuksellisten edellytysten luominen ja kuntien välinen kilpailuasetelma*. Huolta aiheuttavat myös kapeat tai olemattomat *suunnitteluresurssit sekä toteuttamisohjelmien puuttuminen*.

Kuvat ylhäältä: Aivettulan kyläkauppa Hauholla, kauppakeskus Tuulonen Tuuloksessa, lasituikut litalan tehtaanmyymälässä Kalvolassa ja golfkärryt Aulangolla Hämeenlinnassa, TA 2008

Arviointitilaisuudessa julkistettiin myös arviointityökaluksi kehitetty seutujen ranking-listaus. Arviointiperiaatteisiin kuului eri seutujen erilaisuuden tunnistaminen ja eri osa-alueiden painotuserot. Yhteisvastuullinen asuntopolitiikka sekä maankäytön, asumisen, liikenteen ja palvelujen (MALP) yhteistyö olivat painotettuja arviointikriteerejä. Erityisesti palvelujen kuntarajat ylittävä yhteistyö sekä suunnitelmien toteuttaminen ja sitoutuneisuus nähtiin useissa suunnitelmissa ongelmakohtina, jotka otettiin mukaan arviointiperusteisiin mutta joita ei kuitenkaan erityisesti painotettu pisteytyksessä. Ranking-listauksessa kaupunkiseudut oli jaettu väestömääränsä perusteella kolmeen kokoluokkaan. Hämeenlinnan seutu sijoittui omassa kokoluokassaan 13 kunnan joukossa neljänneksi. Suunnitelman toteutumisen seurannassa erityishuomio tullaan kiinnittämään puitelain tavoitteiden toteutumiseen. Näitä tavoitteita ovat mm. arjen sujuvuus, kunta- ja palvelurakenteen vahvistuminen ja yhdyskuntarakenteen hallinta.

Kaupunkiseutusuunnitelma-arvion osa-alueet olivat seuraavat:

- *maankäytön, asumisen, liikenteen ja palvelujen (MALP) yhteensovittaminen* koskien suunnittelua, ajoitusta ja maapolitiikan linjaustavoitetta
- *asuntopolitiikan yhteisvastuullisuus* koskien uustuotannosta ja sen hallintamuotojakaumasta sopimista, olemassa olevan asuntokannan kehittämistä ja eri asukasryhmien huomioonottamista
- *palvelujen rajat ylittävän käytön lisääminen*, siten että palveluverkon optimoinnissa huomioidaan yhteistoiminta-alueiden muodostaminen, palvelujen saatavuus ja kuntarajat ylittävän käytön konkreettisen toteuttamisen edellytykset
- kaupunkiseutusuunnitelman *toteuttaminen ja sitoutuneisuus yhteistyöhön* (toimenpiteiden ajoitus, yhteistyön ja seudullisen päätöksenteon organisointi, yhteistyön seuranta ja resurssointi, suunnitelman innovatiivisuus ja realismi, aiempi yhteistyö erityisesti MALP -asioissa)
- *ohjausvälineiden käyttö* (maankäytön ohjaus, asumisen toimenpideohjelma, liikennejärjestelmäsuunnitelma ja aiesopimus, joukkoliikenteen järjestäminen)
- *kuntaliitokset*

Kaupunkiseutusuunnitelman arviointiraportissa **Hämeenlinnan seudun kehittämistarpeita** ovat:

- Keskustaajaman alueen kuntien yhteistyötä yhdyskuntarakenteen ohjauksessa tulee jatkaa ja tiivistää.
- Maankäyttöä ohjaavan seudullisen suunnitelman lisäksi tulee laatia yhteinen alueiden käyttöönoton toteuttamisohjelma.
- Asumiseen on kiinnitettävä enemmän huomiota esimerkiksi yhteisen konkreettisen asunto-ohjelman muodossa.
- Palvelujen rajat ylittävän käytön mahdollisuudet on tarpeen selvittää uuden Hämeenlinnan sekä Hattulan ja Janakkalan kesken.
- Hajarakentamisen ohjaukseen seudulla tulee löytää yhteisesti hyväksytyt keinot ja periaatteet.

Hämeenlinnan seudun palautteessa mainitaan, että seutu laatii maankäytön, asumisen ja liikenteen kehityskuvan vuonna 2009, lisäksi laaditaan liikennejärjestelmäsuunnitelma ja joukkoliikenteen kehittämisohjelma. Maankäytön ja palvelujen yhteistä suunnittelua tiivistetään. Tähän lupaukseen kehityskuvatyö pyrkii vastaamaan kaupunkiseutusuunnitelman ja siitä saadun palautteen huomioiden.

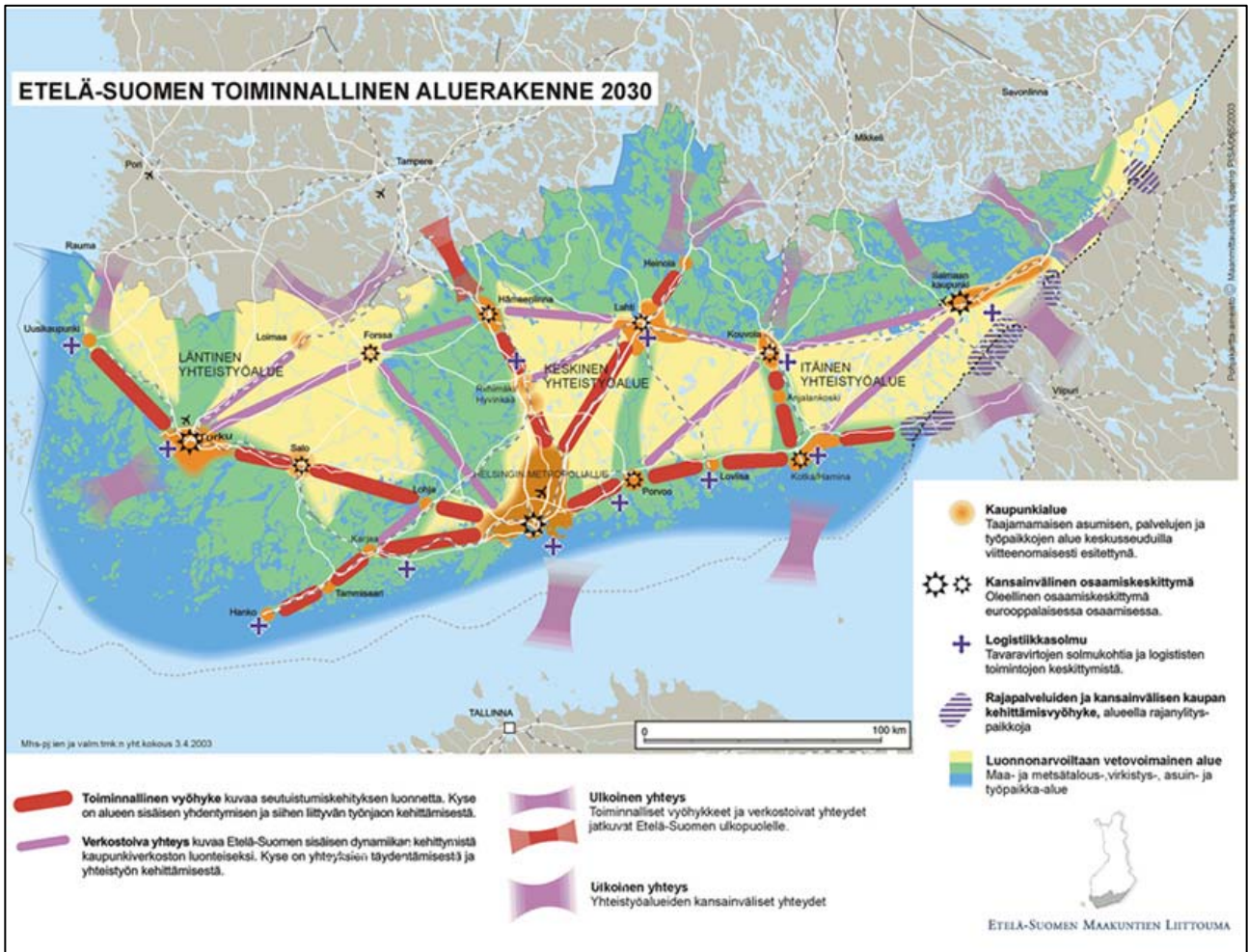
3.5. Muut raportit ja suunnitelmat

Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma on hyväksytty valtioneuvostossa 17.12.1998. Ohjelma on ensimmäinen laatuaan Suomessa ja siinä valtioneuvosto asettaa tavoitteet arkkitehtuuria edistäville julkisen vallan toimenpiteille. Ohjelma korostaa hyvän ympäristön merkitystä, julkista rakentamista ja rakennusperinnön hoitoa. Ohjelmassa ei kuitenkaan puututa yhdyskuntien kehittämiseen eikä kokonaisvaltaisen kaupunkisuunnittelun keinoihin. Vuonna 2007 julkaistiin **Hämeen arkkitehtuuriohjelma** "Harkiten hyvä tulee".

Vuonna 2008 käynnistyi arkkitehtuuripoliittisen ohjelman uusiminen. Tavoitteena on tuoda painoarvoa aikaisemmasta ohjelmasta puuttuville kestävän kehityksen sekä kaupunki- ja aluepolitiikan näkökulmille sekä voimistaa asiantuntija- ja hallintosektorien yhteisosaamista hyödyntävää kokonaisvaltaista suunnittelu- ja kehittämistoimintaa.

Lähde: www.apoli.fi, Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma, 1998. Rakennustaidetoimikunnan, opetusministeriön ja ympäristöministeriön seminaari "Kokonaisvaltaista ja kestävää, paikkojen ja seutujen uudet haasteet" Helsingissä 24.9.2008

Etelä-Suomen toiminnallinen aluerakenne 2030 kuvaa *Etelä-Suomen maakuntien liittouman* tavoitteita alueen keskuseuduista, sisäisistä verkostoista, ulkoisista yhteyksistä ja luonnonarvoista. Toiminnalliset kaupunki- ja taajamaverkostot ovat verkottuneet keskenään ja ympäröivän maaseudun kanssa. Liikenteen visio sisältää Etelä-Suomen liikenneverkon tärkeimmät sisäiset yhteydet sekä yhteydet muuhun Suomeen, lähialueille ja Venäjälle. / *Lähde ja karttakuvat alla: www.etela-suomi.fi/aluerakenne*

Maankäytön strategisen ohjauksen merkitys on kasvanut 1990-luvulta lähtien. Kuntien ja kaupunkiseutujen lisäksi myös valtionhallinnon kiinnostus on herännyt alueidenkäytön uusia välineitä kohtaan. Vuonna 2008 ympäristöministeriössä käynnistyi *kaksivuotinen strategisen maankäytön suunnittelun sisältöihin ja muotoihin kohdistuva kehittämishanke STRASI*.

STRASI-hankkeen taustalla on myös tarve sektorisuunnittelun yhteensovittamisen parantamiseen ja maankäytön ohjaukseen käytettyjen välineiden kehittämisen. *Yhdyskuntarakenteen muutosten hallitsemiseksi tarvitaan maankäytön seudullista tarkastelua*. Kaupunkisuunnittelua tehdään yhä enemmän hankemuotoisesti. Julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyö on lisääntynyt. Kokonaisuuden hallintaan tarvitaan joustavia toimintamalleja, eri tahojen välistä vuorovaikutusta ja asioiden entistä monipuolisempaa tarkastelua.

STRASI-hankkeessa strateginen maankäytön ohjauksella tarkoitetaan *eri toimenpiteiden muodostamaa kokonaisuutta, johon kuuluvat maapolitiikka, maankäytön suunnittelu, toteutuksen ajoittaminen ja itse toteuttaminen*. Maankäyttöön liittyvät kytkennät tulee tunnistaa ja sovittaa yhteen omana prosessinaan. Strategisen suunnittelu on luonteeltaan ohjaavaa kuitenkin siten, että yhteistä sitoutumista valittuihin asioihin edistetään.

Suunnittelun rooli voi olla reunaehtoja asettava ja säilyttävä tai mahdollisuuksia luova ja asioiden toteutumista edistävä. Suunnittelulla on myös foorumirooli. Tällöin strateginen suunnittelu nähdään prosessina, jolla on yhtä tärkeä merkitys kuin itse suunnittelun sisällöllä. Tähän prosessiin ei välttämättä löydy välineitä maankäyttö- ja rakennuslain määrittelemistä kaavoista, vaan kunnat ja kaupunkiseudut ovat kehittäneet omat tapansa toteuttaa pitkän aikavälin strategista suunnittelua. Viime vuosina yleistynyt strategisen suunnittelun välineet, kehityskuvat ja rakennemallit, sijoittuvat tarkastelutasoltaan maakuntakaavoituksen ja yleiskaavoituksen välimaastoon.

Lähde: STRASI-työseminaari Ympäristöministeriön alueidenkäytön osastolla 10.4.2008, Matti Laition esitelmä ”Strateginen maankäytön suunnittelu kuntien ja seutujen kehittämisessä” Hämeen ympäristökeskuksen neuvottelupäivillä Hämeenlinnassa 13.11.2008

Vuonna 2008 julkaistiin **metropolialueen kestävä aluerakennetta** koskevan hankkeen loppuraportti **METKA**. Hankkeessa tarkasteltiin viiden maakunnan muodostaman laajemman metropolialueen rakenteen kehitystä ja sen vaikutuksia ekologiseen, sosiokulttuuriseen ja taloudelliseen kestävyys. Helsingin metropolialueeseen kuuluivat hankkeessa *Uudenmaan, Itä-Uudenmaan, Hämeen, Kymen ja Päijät-Hämeen maakunnat*.

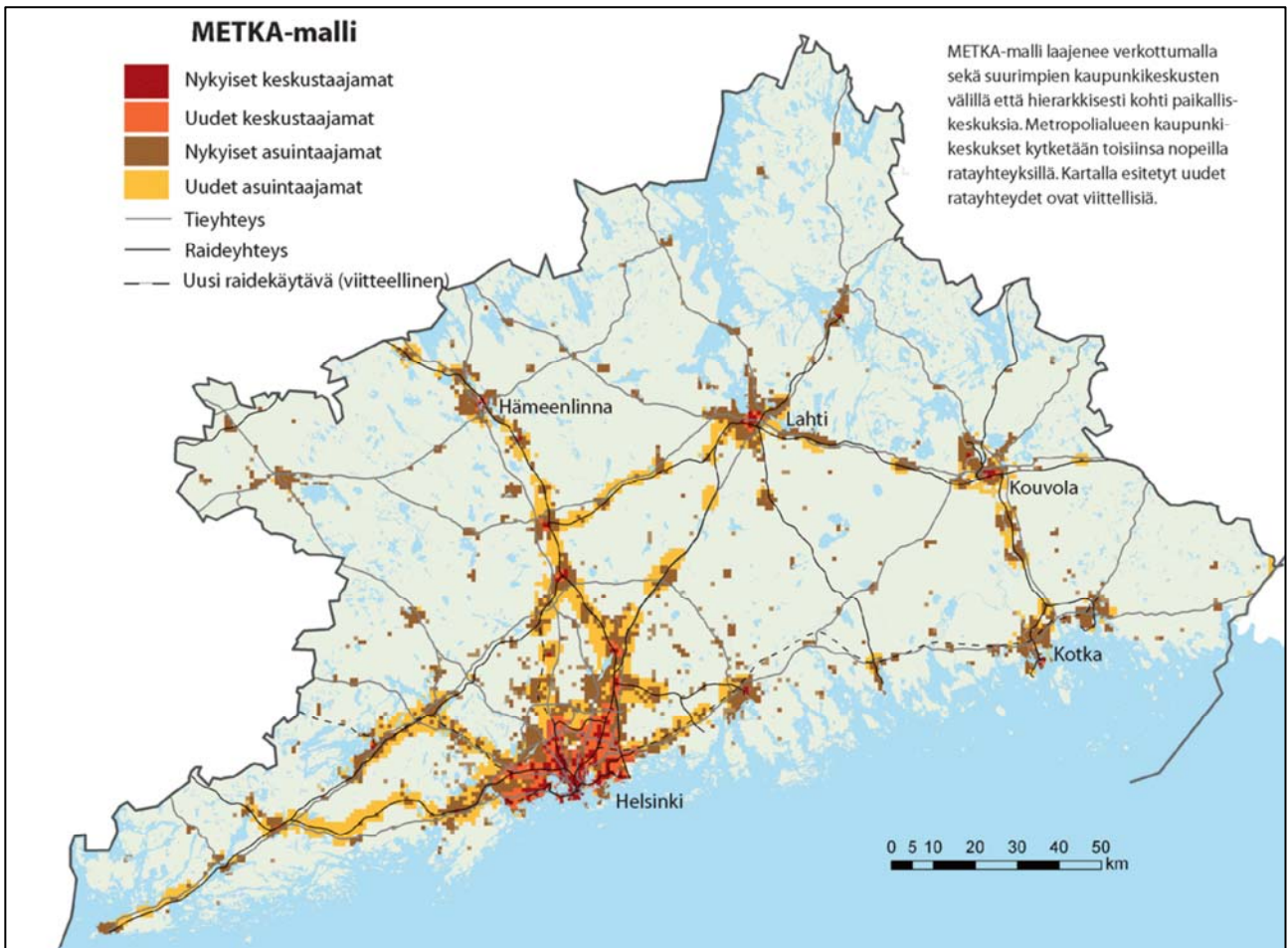
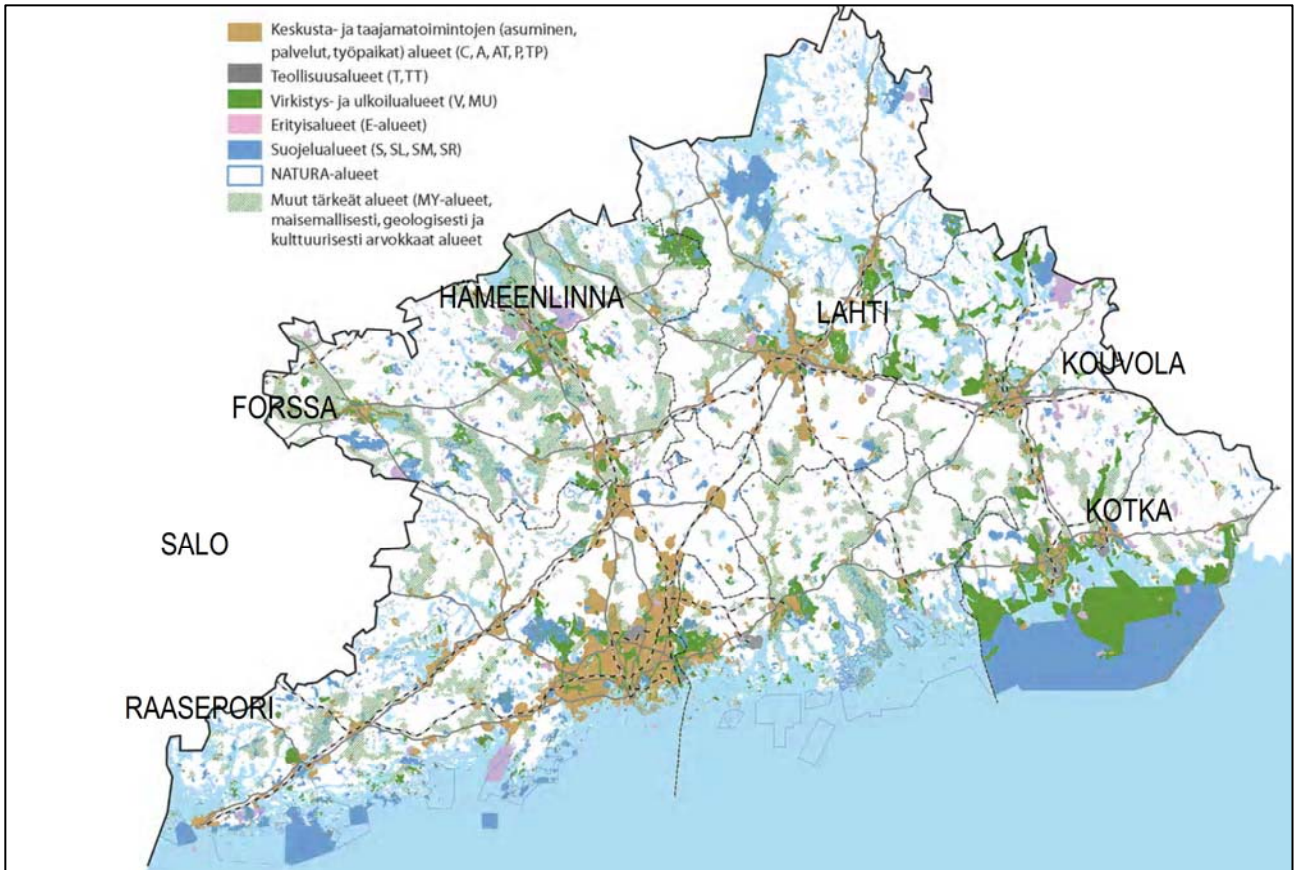
Kestävän aluerakenteen kehittämisperiaatteita ovat:

- mitä kauemmin kasvu pystytään toteuttamaan nykyrakenteessa, sen kestävämpää kehitys on
- mitä lähempänä nykyrakennetta laajentuminen saadaan pysymään, sen kestävämpi aluerakenne on
- mitä tiiviimmin keskusten välinen rakenne suunnataan rata- ja tiekäytäviin, sitä kestävämpää kasvu on

Kestävän aluerakenteen kehittämisperiaatteiden pohjalta muodostettiin **METKA-malli**, jossa metropolialueen maankäyttöä eheytetään ja joukkoliikennettä kehitetään voimakkaasti ratakäytävissä pääkaupungin ja muiden alueen kaupunkikeskusten välillä. Mallin tähtäinvuosi on 2050, jolloin alueella lasketaan olevan 2.7 miljoonaa asukasta. Nykyinen väkiluku alueella on 2 miljoonaa.

Rakenteen kehittämisen keskeisimpinä haasteina ovat ilmastomuutoksen hillintä, henkilöautoriippuvuuden vähentäminen, globaalin kilpailukyvyyn vahvistaminen ja elinympäristön laadun parantaminen. Vähähiiliseen yhteiskuntaan siirtyminen edellyttää kasvihuonekaasupäästöjen puolittamista vuoteen 2050 mennessä. Yhdyskuntarakenteen hajautuminen lisää liikennetarvetta. Tulevaisuuden haasteina metropolialueella on työvoimapula. Väestö ikääntyy ja erityisesti palvelusektorille tarvitaan lisää työvoimaa. Maahanmuuttajien kotiutumiseen tulisi panostaa ja koko yhteiskunnan tottua monikulttuurisuuteen. Asumisympäristön laatu ja virkistysalueverkostojen saavutettavuus korostuvat uusien asuinalueiden tavoitteissa.

Metropolialueelle laadittiin hankkeessa neljä vaihtoehtoista mallia, joita arvioitiin erilaisten indikaattorien avulla. Lopullinen METKA-malli on yhdistelmä vertailluista malleista. Mallin lähtökohdaksi on ensin tiivistää ja täydentää nykyisiä keskuksia joukkoliikenneyhteyksiä hyödyntäen ja vasta sen jälkeen laajentaa rakentamista nykyisiin ja uusiin ratakäytäviin. Nykyisen infran hyödyntäminen ja korkea aluetehokkuus lisäävät rakenteen ekotehokkuutta. Ekotehokkuudella tarkoitetaan materiaalien ja energian kulutusta sekä päästöjen ja jätteiden määrää asukasta kohden. Maankäytön ja liikenteen suunnittelun samanaikaisuutta ja laajan yhteistyön merkitystä kestävä rakenteen ohjauksessa korostetaan. *Tavoitteena tulee olla kunta- ja maakuntarajat ylittävä kokonaisnäkemys, jossa resurssit ohjautuvat tasapainoisesti ja harkitusti.*

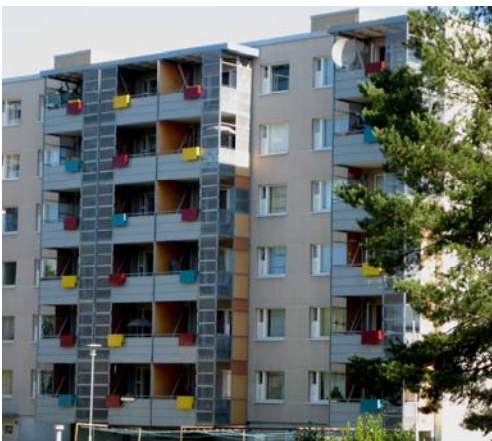
Maakuntakaava-aineistosta yleistetty yhdistelmä (ylempi kartta) ja METKA-malli 2050 (alla). Mallissa metropolialueen oletettu 0,7 milj. asukkaan väestönkasvu ohjataan kaupunkikeskuksiin ja niitä yhdistävien ratakäytävien varteen. Maankäytön järjestys on seuraava: tiivistä, täydennä ja vasta viimeiseksi laajenna. Karttakuvat: METKA-raportti, s. 7, 15. Tekstilähde: Metropolialueelle kestävä aluerakenne, Uudenmaan liitto 2008, www.metkaprojekti.info

Kaupunkiseutujen ja kuntien maankäyttöä ohjaavat lukuisat valtionhallinnon raportit, selonteot, ohjelmat ja strategiat. Lisäksi maakunnan, seudun ja kuntien toimijat ovat laatineet ohjelmia ja selvityksiä, joilla on suoraan tai välillisesti vaikutuksia myös maankäytön suunnitteluun. Kehityskuvatyöhön kuuluu eri sektorialueiden hankkeiden ja toimenpiteiden seuranta, niiden suunnitteluun osallistuminen ja laaja vuorovaikutus eri asiantuntijoiden välillä.

Vuonna 2008 maankäytön kehityskuvan projektiarkkitehti osallistui seudulla samanaikaisesti valmisteltuihin hankkeisiin liikenteen, vesihuollon ja elinkeinosektorin aloilta:

- *Kanta-Hämeen liikennejärjestelmäsuunnitelma*, ks. luku 10.1
- joukkoliikenteen palvelutasoa ja kehittämissuunnitelmaa määrittävä *KETJU-hanke*, ks. luku 10.2
- *Hämeenlinnan seudun vesihuollon kehittämissuunnitelma 2008*, ks. luku 10.3
- *Master Plan – Moreenin alueen kehittämissuunnitelma 2008–2010*, ks. luku 9.6.

Mainittujen hankkeiden työryhmä- ja ohjausryhmätyöskentelyssä sekä annetuissa lausunnoissa on huomioitu samanaikaisesti laadittava maankäytön kehityskuvatyo ja siinä esille nousseet seikat.

Muita ajankohtaisia suunnitelmia ja ohjelmia, jotka vaikuttavat Hämeenlinnan seudun maankäytön suunnitteluun ovat:

- *Valtatie 10 / 12 kehittämissuunnitelma* välille Lahti–Tuulos–Hämeenlinna, Hämeen tiepiiri 2005 (tavoitetilat, aikataulu ja suunnitelmaluonnokset 2007–2008)
- Kulttuuriympäristöjen Häme. *Hämeen alueellinen kulttuuriympäristöohjelma 2007–2013* (Hämeen ympäristökeskus)
- *Hämeen ympäristöstrategia*, ks. luku 5.5
- *Hämeenlinna – Asumiskaupunki*, hanke ja raportti 2007

Valokuvat ylhäältä: Kerrostalot Hattulan Pappilaniemessä ja Hämeenlinnan Nummella sekä Hämeenlinnan ruutukaavakeskustan eteläkulman liike/asuinkortteli Paasikiventiellä ja vuoden 2007 asuntomessualueen raitti Mäskälässä. Alhaalla Hauhon kirkonkylän puutaloasutusta Hauhonselän rannalla, TA 2008

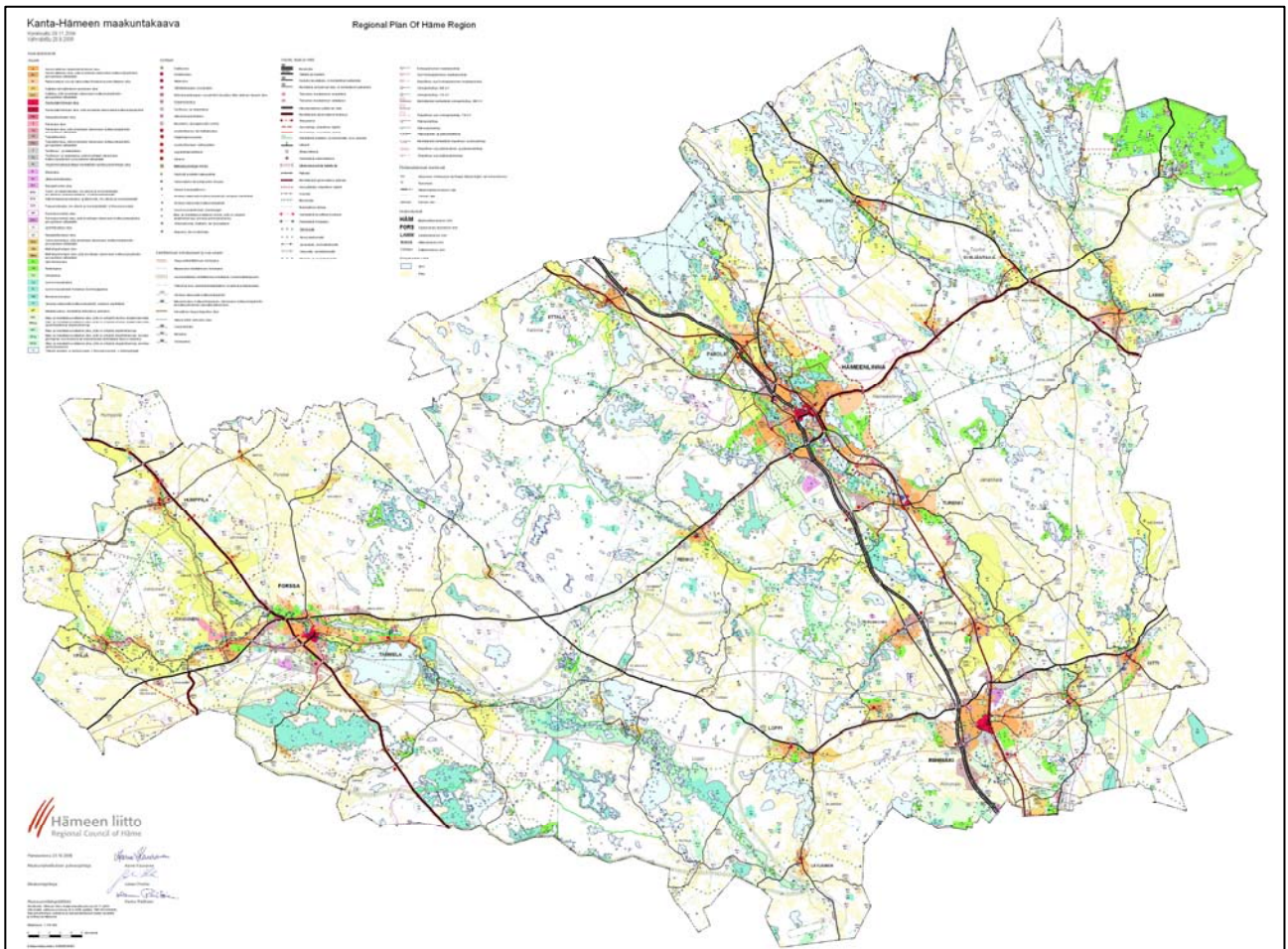

4 MAAKUNTAKAAVA JA YLEISKAAVAT

4.1. Kanta-Hämeen maakuntakaava 2004

Maakuntakaava on maankäyttö- ja rakennuslain mukainen suunnitelma, jonka laatii maakunnan liitto, hyväksyy maakuntavaltuusto ja vahvistaa ympäristöministeriö tai valtioneuvosto. Maakuntakaava ohjaa kuntien kaavoitusta ja viranomaisten toimintaa. Kanta-Hämeen maakuntakaavan laatii *Hämeen liitto*.

Kanta-Hämeen maakuntakaava hyväksyttiin maakuntavaltuustossa 29.11.2004. Valtioneuvosto hyväksyi kaavan 28.9.2006. Korkeimman hallinto-oikeuden hyväksyntä on päivätty 28.12.2007. Maakuntakaavan oikeusvaikutteisia asiakirjoja ovat kartta, merkinnät, määräykset ja suositukset. Muita asiakirjoja ovat alueluettelot, maakuntakaavaselostus sekä osallistumis- ja arviointisuunnitelma. Kaava-alue käsitti kaavan laatimisaikana kaikkiaan 16 kuntaa. 1.1.2009 alkaen Kanta-Hämeen maakunnassa on 11 kuntaa.

Kanta-Hämeen maakuntakaava 2004. Kuva: Hämeen liitto

Kanta-Hämeen maakuntakaava on koko maakunnan ja kaikki alueidenkäyttömuodot kattava kaava, joka korvaa alueen aikaisemman seutukaavan. Maakuntakaavaan sisältyvät *Hämeenlinnan, Riihimäen ja Forssan seudut*. Kaavassa luodaan edellytykset raideliikenteeseen tukeutuvalla yhdyskuntarakenteella sekä osoitetaan liikenteen ja palveluiden pitkän aikavälin periaateratkaisut. Maakuntakaavassa on myös osoitettu kulttuurimaiseman, luonnonarvojen ja rakennetun ympäristön vaalimisen kannalta arvokkaat alueet ja siihen sisältyy seudullinen virkistysalueverkosto.

Maakuntakaava on maakunnan kokonaisvaltaiseen kehittämiseen tähtäävä suunnitelma, jossa tavoitellaan maakunnan väestön ja työpaikkojen kasvua. Kaava on mitoitettu noin 24 000 asukkaan (0,57 % vuodessa) väestönkasvulle vuoteen 2025 mennessä. Arvioitu kasvu edellyttäisi 1200 asunnon rakentamista vuosittain. Maakuntakaavassa osoitetaan asumisen merkittävät laajentumissuunnat. Asumisen kehittämisessä tarkastellaan sekä taajamien että maaseudun asutusta.

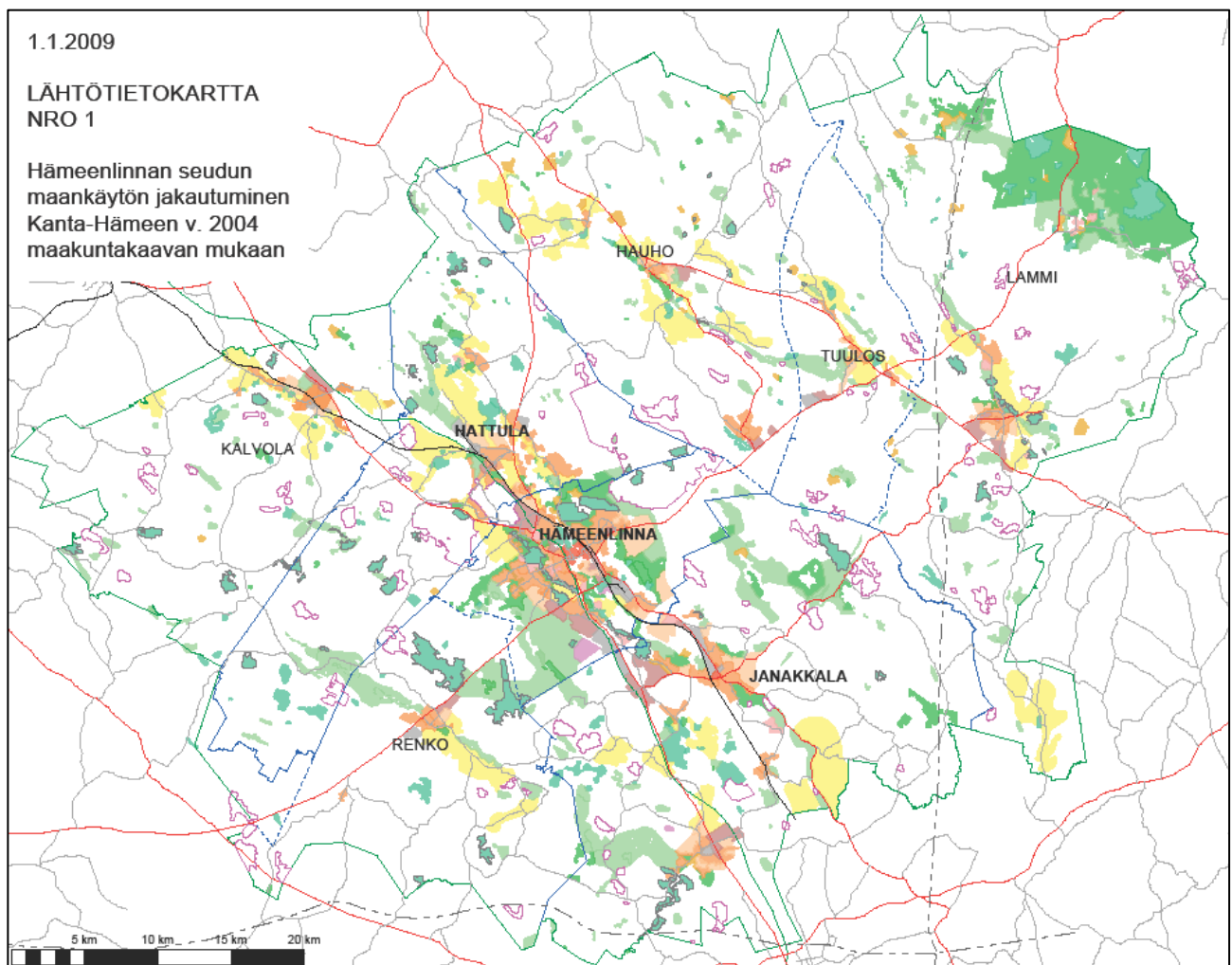
Maakuntakaava määrittelee elinkeinoalueet, joissa painottuvat toiminnallisesti erilaiset tuotantoa ja kauppaa palvelevat työpaikka-alueet, vähittäiskaupan tai erikoistavarakaupan suuryksiköt sekä logistiikka- ja osaamiskeskittymät. Puolustusvoimien maankäyttökysymykset on erityisesti otettu huomioon. Maa- ja metsätalouden toimintaedellytyksien turvaaminen sekä maaseudun kehittäminen on tärkeänä osana maakuntakaavan elinkeino- ja kehittämistavoitteiden linjauksia.

Maakuntakaavan viher- ja suojeluverkkoratkaisut tukevat maakunnan asumisen ja elinkeinojen kehittämistä. Niillä pyritään hyvään ja monipuoliseen asuin ympäristöön sekä niin luonnonympäristöön kuin kulttuuriympäristöön tukeutuvan matkailun kehittämiseen. Luonnon- ja kulttuuriympäristöön liittyvät maankäytölliset kehittämis- ja aluevaraustarpeet on maakuntakaavassa ratkaistu siten, etteivät ne haittaa maakunnan perustuotantoa ja maaseudun kehittämistä.

Maakuntakaavassa painottuu vahvasti joukkoliikenteen kehittäminen Helsinki–Hämeenlinna–Tampere -vyöhykkeellä ja valtatie 2 vyöhykkeellä tukeutuen sekä rautatiehen että päätiestöön. Valtatie 2 ja valtatie 10/12 Hämeenlinnasta itään on osoitettu maakuntakaavassa merkittävästi parannettavina runkoväylinä. Maakuntakaavalla pyritään edistämään liikennejärjestelmiä ja matkaketjuja, varautumaan vesihuollon isoihin ratkaisuihin sekä energian saantiin ja siirtoverkon rakentamiseen tulevaisuudessa. Jätehuollon ratkaisut ovat kaavassa mukana. Niiden tavoitteena on kestävän kehityksen edistäminen ja hyvän ympäristön turvaaminen. Maakuntakaava sisältää kiviaineshuollon pitkän tähtäimen tarpeita vastaavat ottamisen aluevaraukset.

Vuoden 2008 lopulla käynnistettiin maakuntakaavan päivitykseen liittyvät kuntakerrokset. Vuoden 2009 lopulla kaavan laatimistarve viedään maakuntavaltuuston päätettäväksi. Kaavan aikajänne on vuosille 2020–2035, mutta pidempikin aikajänne voidaan ottaa rinnalle. Maakuntakaavan päivityksessä voidaan huomioida myös kehityskuvatyön yhteydessä tehdyt selvitykset ja arviot.

Lähtötietokartta nro 1. Maakuntakaava on kehityskuva-aineiston pohjalla. Kuvassa maakuntakaavan alueluokittelua on yksinkertaistettu. Ns. aktiivisen maankäytön alueet on merkitty punaisella (keskustatoiminnot), oranssilla (asutus, matkailu), ruskealla (työpaikat) ja harmaalla (teollisuus). Metsä- ja virkistysalueet ovat vihreällä ja maatalousmaa keltaisella. Maa-ainesten ottoalueet ja puolustusvoimien alueet on rajattu violetilla. Kuva: TA 2008

4.2. Yleiskaavojen nimitykset ja oikeusvaikutteisuus

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan kunnan tulee huolehtia tarpeellisesta yleiskaavan laatimisesta ja sen pitämisestä ajan tasalla. Kaavan hyväksyy kunnanvaltuusto. Kuntien yhteisen yleiskaavan hyväksyy kuntien yhteinen toimielin ja vahvistaa ympäristöministeriö. **Oikeusvaikutteinen yleiskaava** ohjaa kunnan päätöksentekoa. Yleiskaavaa, joka ei koske koko kuntaa, kutsutaan osayleiskaavaksi.

Vahvistettu yleiskaava on yleiskaava, joka on *rakennuslain mukaisesti* (ennen vuotta 2000) alistettu lääninhallituksen, ympäristöministeriön tai alueellisen ympäristökeskuksen vahvistettavaksi. Nykyisen maankäyttö- ja rakennuslain aikana (vuoden 2000 jälkeen) ainoastaan *kuntien yhteiset yleiskaavat* alistetaan vahvistettavaksi. Yhteisen yleiskaavan hyväksyy kuntien yhteinen toimielin ja sen vahvistaa ympäristöministeriö. Rakennuslain aikana vahvistettu yleiskaava on *oikeusvaikutteinen*, ellei tilalle ole tehty uutta korvaavaa yleiskaavaa tai yleiskaavamuutosta.

Ensimmäisen asteen yleiskaava on yleiskaava, joka on rakennuslain mukaisesti hyväksytty kunnanvaltuustossa, mutta jota ei ole vahvistettu. Kaavalla *ei ole oikeusvaikutuksia* esim. asemakaavaa laadittaessa tai poikkeusluvista päätettäessä, vaan alueella on voimassa maakuntakaava. Myös maankäyttö- ja rakennuslain aikaan on kaava voitu laatia oikeusvaikutuksettomana. Tällöin kaavakartalla täytyy olla maininta oikeusvaikutuksen puuttumisesta kaava-alueelta tai sen osalta.

Oikeusvaikutteinen yleiskaava on *maankäyttö- ja rakennuslain (=MRL) mukaisesti* laadittu yleiskaava, jonka kunta on hyväksynyt 1.1.2000 jälkeen. Myös uuden lain aikainen kaava on voitu laatia oikeusvaikutuksettomana, jolloin asiasta täytyy olla maininta kaavakartan yhteydessä. Maankäyttö- ja rakennuslain aikainen kaava on aina *oikeusvaikutteinen*, ellei tätä erillismainintaa ole.

Rantayleiskaavat ja rantaosayleiskaavat voivat olla osana koko kunnan yleiskaavaa, jolloin rannasta ei ole mainintaa kaavan nimessä. Nykyisten rantayleiskaavojen mukaan kunta voi myöntää rakennuslupia kaavan mukaiseen rantarakentamiseen ilman alueellisen ympäristökeskuksen poikkeamis päätöstä. Kaikki ennen vuotta 2000 laaditut vahvistetut rantayleiskaavat eivät täytä vaatimuksia nykyisistä laatimismenettelyistä, jolloin niitä ei aina voida käyttää rakennuslupan myöntämisen perusteena.

Yleiskaava voi toimia myös kuntien maankäytön strategisena työvälineenä. **Strategiselle yleiskaavalle** on tyypillistä pitkän aikavälin linjaratkaisut sekä laaja-alaisen eri osapuolien välisen keskustelun käyminen. Kaava voi muodostaa kunnan yleiskaavoitusprosessin ensimmäisen vaiheen, jolloin määritellään kuntien kehittämistavoitteet ja luodaan lähtökohdat konkreettiselle aluevaraussuunnittelulle.

Yleiskaavoitustilanne kunnissa vaihtelee riippuen kuntien yleiskaavoitusresursseista ja yleisestä aktiivisuudesta maankäytön ohjaamisessa. Kuntien aktiivisella yleiskaavoitustyöllä pyritään turvaamaan mahdollisuudet ohjata maankäytön tarkoituksenmukaista kehitystä pitkän aikavälin kuluessa. Ajantasainen ja oikeusvaikutteinen yleiskaava helpottaa ja nopeuttaa asemakaavoitusprosessia. Yleiskaavoitus on myös oivallinen väline *ohjata yhdyskuntarakenteen kehitystä* yhteisesti sovittuun suuntaan. Kaavoitusta edeltää *laaja selvitystyö* ja siihen tulisi kytkeä myös *maanhanhinta, elinkeino- ja asuntopolitiikka*.

4.3. Seudun yleiskaavoitustilanne

Hämeenlinnan seudun yleiskaavoitustilanne kartoitettiin kehityskuvatyön yhteydessä. *Oikeusvaikutteiset yleiskaavat kattavat koko seudun pinta-alasta 21 % eli 630 km²*. Oikeusvaikutteisissa kaavoissa ovat mukana rantaosayleiskaavat, joiden peittoalassa on mukana myös vesipinta-ala. Mikäli kaavapeitto laskettaisiin prosentteina maa-alasta, olisi prosenttiluku huomattavasti pienempi.

Hämeenlinnan seudun kunnissa on *yhteensä 48 yleiskaavaa tai osayleiskaavaa*, joista *28 kaavaa on oikeusvaikutteisia ja 20 oikeusvaikutuksettomia*. Syksyllä 2008 oli lisäksi tekeillä 8 osayleiskaavaa.

Oikeusvaikutuksettomia koko kunnan alueen käsittäviä *ensimmäisen asteen yleiskaavoja* ovat Hämeenlinnan yleiskaava (kunnanvaltuusto hyväksynyt 1984), Hattulan yleiskaava (1975) ja Janakkalan haja-asutusalueiden yleiskaava (1983). Kuntataajamia ja kirkonkylä koskevia oikeusvaikutuksettomia *ensimmäisen asteen osayleiskaavoja* on Hattulassa, Janakkalassa, Hauholla, Rengossa ja Kalvolassa.

Rakennuslain mukaisia oikeusvaikutteisia kokonaan tai mainitulta osin *vahvistettuja osayleiskaavoja* on yhteensä 13 kappaletta. Kaavojen joukossa on 6 rantaosayleiskaavaa ja 4 harjualueen osayleiskaavaa. Muut kolme osayleiskaavaa on laadittu Hämeenlinnassa. Hämeenlinnan keskustan osayleiskaavasta on

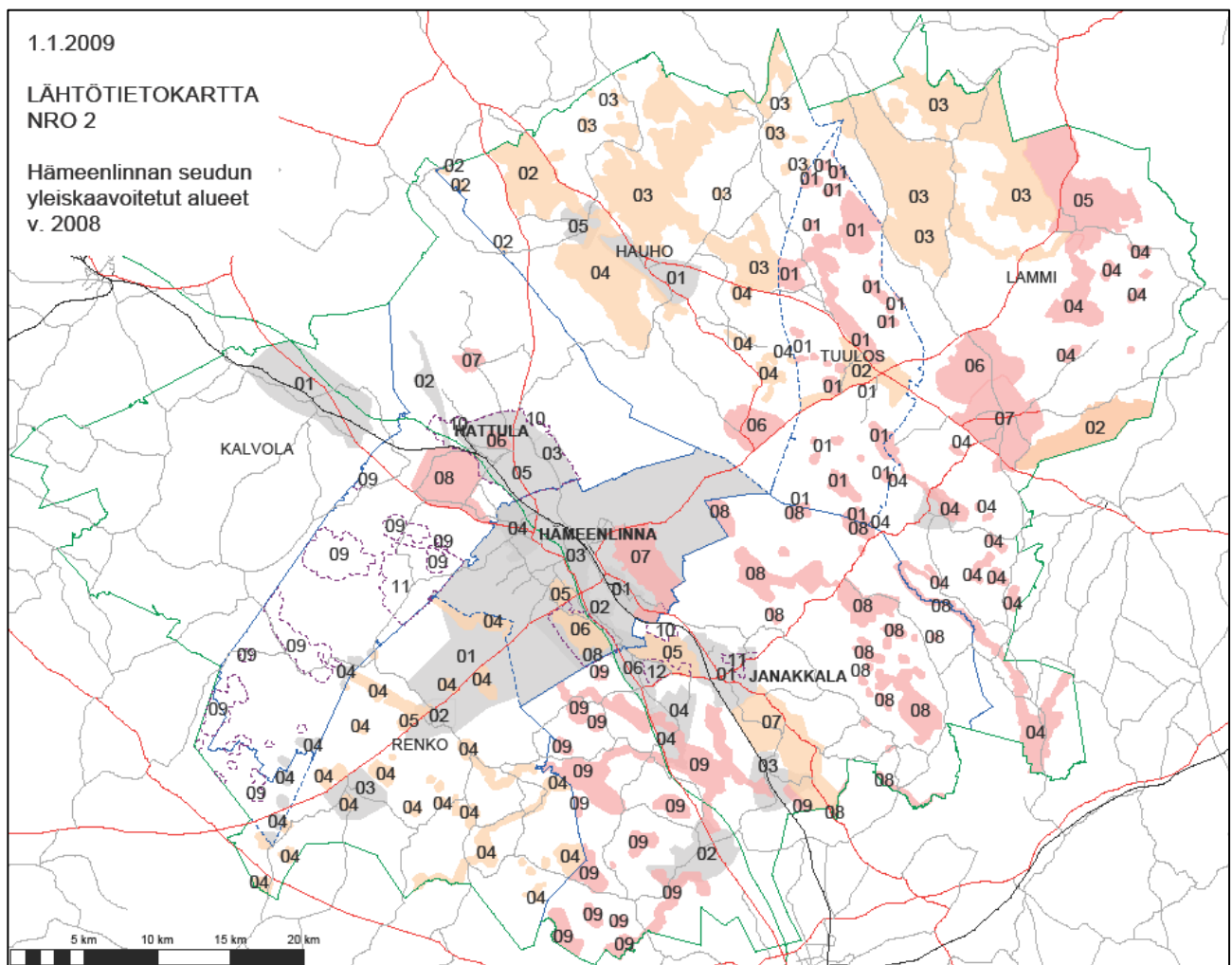
vahvistettu Vanajaveden itäpuoli. Kirstulan, Viisarin ja Vuorentaan osayleiskaavasta on vahvistettu harjun ja Kirstulan osuudet. Painokankaan osayleiskaava tulee korvautumaan tekeillä olevalla Painokankaan-Karanojan osayleiskaavalla.

Paras yleiskaavoitustilanne Hämeenlinnan seudulla on Tuuloksessa ja Lammilla, joiden keskustaajamiin ja tärkeimmille elinkeino- ja kyläalueille on laadittu maankäyttö- ja rakennuslain aikana oikeusvaikutteiset yleiskaavat. Lammin ja Tuuloksen kunnissa ei ole oikeusvaikutuksettomia kaava-alueita Lammin Kataloisten kyläkeskusta lukuun ottamatta. Vanhat kaavat on osin korvattu uusilla.

Kohtalainen kaavoitustilanne on Hattulassa, Janakkalassa ja Hauholla. Hattulan ja Janakkalan tilannetta parantavat useat uudet ja vireillä olevat kaavoitushankkeet. Hauhon Eteläisten taajamassa on vasta valmistunut osayleiskaava. Janakkalan taajamissa (Turenki, Tervakoski, Kirkonkylä, Leppäkoski) ja Hauhon Kirkonkylässä on oikeusvaikutuksen ensimmäisen asteen osayleiskaava.

Seudun kunnista heikoin yleiskaavoitustilanne on Hämeenlinnassa, Rengossa ja Kalvolassa. Kalvolan ainoa yleiskaava on oikeusvaikutuksen liittalan osayleiskaava. Ranta-alueiden rakentamista ohjaa Kalvolassa mitoitusohje, joka ei ole yleiskaava. Rengon Kirkonkylän osayleiskaava on oikeusvaikutuksen, mutta ranta-alueilla ja uudella Hietainmäen asuinalueella on oikeusvaikutteinen kaava. Hämeenlinnan kaupunkialueen kattava oikeusvaikutuksen yleiskaava on vuodelta 1984. Kaupungin alueella on joitakin oikeusvaikutteisia osayleiskaavoja keskustaajaman ulkopuolella.

Lähtötietokartta nro 2. Yleiskaavat on jaettu kolmeen ryhmään laatimisajankohdan ja oikeusvaikutteisuuden mukaan. Oikeusvaikutteiset yleiskaavat on merkitty punaisella (MRL:n aikana laaditut) ja ruskealla (rakennuslain aikana vahvistetut). Oikeusvaikutuksettomat kaavat ovat harmaalla. Tekeillä olevat kaavarajaukset on rajattu katkoviivalla (tilanne v. 2008). Numerointi viittaa kuntien yleiskaavaluetteloihin (seuraava kappale). Kuva: TA 2008

4.4. Kuntien yleiskaavaluettelot

Hämeenlinnan seudun kuntien yleiskaavaluettelot on laadittu yhdessä eri kuntien kaavoituksesta vastaavien viranomaisten, Hämeen liiton ja Hämeen ympäristökeskuksen kanssa. Yleiskaavarajojen digitointi suoritettiin kehityskuvaprojektin yhteydessä kesällä 2008. Lopputuloksena syntyi koko seudun käsittävä yleiskaavakoontikartta, joka on yksi kehityskuvaa varten tehdyistä lähtötietokartoista.

Kaikki yleiskaavat on luetteloitu kuntakohtaisesti. Yleiskaavan nimen edessä oleva järjestysnumero viittaa piirustusliitteissä käytettyyn numerointiin. Kaavat on jaettu oikeusvaikutteisuutensa ja laatimisajankohdansa perusteella kolmeen kategoriaan: oikeusvaikutuksettomat ns. ensimmäisen asteen yleiskaavat, oikeusvaikutteiset ennen vuotta 2000 vahvistetut kaavat (rakennuslain aikaiset) ja oikeusvaikutteiset vuoden 2000 jälkeen vahvistetut kaavat (maankäyttö- ja rakennuslain mukaiset = MRL). Rantayleiskaavat sisältyvät edellä mainittuihin luokituksiin. Oikeusvaikutuksettomia maankäyttö- ja rakennuslain aikaisia kaavoja eikä kuntien yhteisiä yleiskaavoja ole seudulla lainkaan. Myös vuoden 2008 lopussa tekeillä olevat yleiskaavat on merkitty luetteloon. Uudemmallalla kaavalla korvautuneet yleiskaavat on merkitty luettelossa sulkeisiin. Karttaesityksessä tekeillä olevat yleiskaavat on rajattu katkoviivalla ja poistuneet tai korvautuneet kaavat pisteviivalla.

HATTULA

kaavan nimi	kunnanvaltuusto hyväksynyt	oikeusvaikutteisuus
01 Rahkoilan–Pappilanniemen osayleiskaava	1984	oikeusvaikutukseton
02 Harjualueen osayleiskaava	1980, 1986	oikeusvaikutukseton
03 Pekolan osayleiskaava	1985, 1988	oikeusvaikutukseton
04 Eteläisten järvien rantaosayleiskaava osa 1	1999	vahvistettu 2001
05 Keskeisten alueiden osayleiskaava	2001	oikeusvaikutukseton
06 Mierolanvirran osayleiskaava	2004	MRL
07 Lepaan osayleiskaava	2004	MRL 2006
08 Lehijärven–Armijärven osayleiskaava	2004	MRL 2007
(Sattulan–Nihattulan osayleiskaava	1986	oikeusvaikutukseton)
09 Eteläisten vesistöjen osayleiskaava	2008	tekeillä
10 Keskeisten alueiden osayleiskaava		tekeillä
11 Eteläisten alueiden osayleiskaava		tekeillä

Kattaa koko kunnan (vuoden 1975 aikaisen kuntarajan sisällä), ei merkitty karttaan:

Hattulan yleiskaava	1975	oikeusvaikutukseton
---------------------	------	---------------------

HAUHO

kaavan nimi	kunnanvaltuusto hyväksynyt	oikeusvaikutteisuus
01 Kirkonkylän osayleiskaava	1995	oikeusvaikutukseton
02 Ilmoilanselän rantaosayleiskaava	1996	1997
03 Pohjoisosien rantaosayleiskaava	1998	2000
04 Eteläosien rantayleiskaava	1998	2000
05 Alvettulan ja Hyömäen osayleiskaava	1999	oikeusvaikutukseton
06 Eteläisten osayleiskaava	2008	MRL
(Eteläisten osayleiskaava	1983	oikeusvaikutukseton)

HÄMEENLINNA

kaavan nimi	kunnanvaltuusto hyväksynyt	oikeusvaikutteisuus
00 Hämeenlinnan yleiskaava	1984	oikeusvaikutukseton
01 Harvialan ja Käikälän osayleiskaava	1986	oikeusvaikutukseton
02 Hattelmalan ja Miemalan harjuosayleiskaava	1989	vahvistettu 1991 (harjun osalta)
03 Keskustan osayleiskaava (=OYK)	1991	vahv. 1992 (Vanajaveden itäpuoli)
04 Kirstulan, Viisarin ja Vuorentaan OYK	1994	vahv. 1995 (harju ja Kirstula)
05 Hattelmalan järven ja harjualueen OYK	1997	vahv. 1999
06 Painokankaan osayleiskaava	1992	vahv. 1992, korvautuu kaavalla nro 08
07 Katumajärven itäpuolen osayleiskaava	2006	MRL
08 Painokankaan–Karanojan osayleiskaava	luonnos 2008	tekeillä
09 Sampo–Alajärven suunnan osayleiskaava	luonnos 2008 (osasta)	tekeillä

JANAKKALA

kaavan nimi	kunnanvaltuusto hyväksynyt	oikeusvaikutteisuus
00 Haja-asutusalueiden yleiskaava	1983	oikeusvaikutukseton, ei kartalla
01 Turengin taajamaosayleiskaava	1981	oikeusvaikutukseton
02 Tervakosken taajamaosayleiskaava	1981	oikeusvaikutukseton
03 Leppäkosken taajamaosayleiskaava	1981	oikeusvaikutukseton
04 Kirkonkylän taajamaosayleiskaava	1981	oikeusvaikutukseton
05 Turenki–Sälilammin harjuosayleiskaava	1991	vahvistettu 1991
06 Turenki–Viralan osayleiskaava	1992	oikeusvaikutukseton
07 Turenki–Somervuoren harjuosayleiskaava	1998	vahvistettu 1999
08 Itäinen rantaosayleiskaava	2001	MRL
09 Läntinen rantaosayleiskaava	2005	MRL
10 Harvialan osayleiskaava		tekeillä
11 Turengin itäosien osayleiskaava		tekeillä
12 Rastilan–Hiiden osayleiskaava		tekeillä

Hämeenlinnan Painokankaan–Karanojan alueella sijaitsee Moreenin yritysalue (kuva vasemmalla). Janakkalan Harvialan pientaloalueen rakentaminen alkoi v. 2008 (kuva oikealla), TA 2008.

KALVOLA

kaavan nimi	kunnanvaltuusto hyväksynyt	oikeusvaikutteisuus
01 Iittalan osayleiskaava	1993	oikeusvaikutukseton

LAMMI

kaavan nimi	kunnanvaltuusto hyväksynyt	oikeusvaikutteisuus
01 Kataloisten kyläkeskuksen osayleiskaava	1983	oikeusvaikutukseton
02 Pääjärven (ranta)osayleiskaava	1993	vahvistettu 1994
03 Pohjois-Lammin rantaosayleiskaava	1998	vahvistettu 1999
04 Keski- ja eteläosan rantaosayleiskaava	2003	MRL, KHO 2005
05 Evon alueen rantaosayleiskaava	2003	MRL
06 Ormajärven rantaosayleiskaava	2005	MRL
07 Kirkonkylän yleiskaava	2007	MRL
(Kirkonkylän osayleiskaava	1986, tark. 1990	oikeusvaikutukseton)

RENKO

kaavan nimi	kunnanvaltuusto hyväksynyt	oikeusvaikutteisuus
01 Välialueen osayleiskaava	1996	oikeusvaikutukseton
02 Kirkonkylän osayleiskaava	1999	oikeusvaikutukseton
(Kirkkoseudun osayleiskaava	1979, 1991	oikeusvaikutukseton)
03 Nummenkylän osayleiskaava	1999	oikeusvaikutukseton
04 Rantaosayleiskaava	1999	vahvistettu 2003
05 Hietainmäen–Kuittilan osayleiskaava	2008	MRL

TUULOS

kaavan nimi	kunnanvaltuusto hyväksynyt	oikeusvaikutteisuus
01 Tuuloksen rantayleiskaava	1999	vahvistettu 15.10.1999
(Tuuloksen eteläosan osayleiskaava	1984	oikeusvaikutukseton)
02 Syrjäntaan–Pohjoisten–Pannujärven OYK	2005	MRL 2005
(Pannujärven yleiskaava	1994	oikeusvaikutukseton)
(Syrjäntaan osayleiskaava	1994	oikeusvaikutukseton)

4.5. Kuntien maankäytön ohjelmat ja strategiat

Hämeenlinnan seudun kaikissa kunnissa on laadittu lain vaatimat *kaavoituskatsaukset* ja lisäksi kunnissa on olemassa erillisiä *maankäytön strategioita, maankäyttöohjelmia ja kehittämissuunnitelmia*:

- Hattulan kunnan maankäyttöohjelma 2008–2012
- Hauhon kaavoituskatsaus 2008
- Hauhon kunnan strateginen suunnitelma 2006–2008
- Hauhon kunnan kiinteistöstrategia 2007
- Hauhon kunnan kehittämissuunnitelma 2007
- Hämeenlinnan hyvä tulevaisuus 2010
- Hämeenlinnan kaupunkirakenteen strateginen kehittäminen 2005
- Janakkalan kunnan kaavoituskatsaus 2008
- Janakkalan kuntastrategia vuoteen 2012
- Janakkalan palvelustrategia 2007–2016
- Janakkalan maankäytön rakennemalli 2030+
- Kalvolan kaavoituskatsaus 2008
- Kalvolan kunnan kehittämissuunnitelma 2007
- Lammin kaavoituskatsaus 2008
- Lammin kunnan kehittämissuunnitelma 2007
- Rengon kaavoituskatsaus 2008
- Rengon kunnan kehittämissuunnitelma 2007
- Tuuloksen kaavoituskatsaus 2008
- Tuuloksen kunnan kehittämissuunnitelma 2007

Hattulan kunnan maankäyttöohjelma 2008–2012 on hyväksytty teknisessä lautakunnassa 4.12.2007. Maankäyttöohjelma ohjaa kunnan maan hankintaa, kaavoitukseen liittyvien sopimusten tekoa ja rakentamisen edistämistä. Tavoitteena on hyvän ja kestävä kehityksen mukaisen yhdyskuntarakenteen turvaaminen, kohtuuhintaisen tonttimaan tarjonnan edistäminen ja yhdenvertaisuusperiaatteen toteuttaminen. Maankäyttöohjelma sidotaan kunnan kokonaisstrategiaan.

Janakkalan maankäytön rakennemalli 2030+ on luonteeltaan strateginen yleiskaava, jonka arvioitu valmistumisajankohta on vuosi 2009.

Kuntien visiot korostavat asumista, palveluja ja turvallisuutta:

- Hattula on itsenäinen, luotettava, hallitusti kasvava ja taloudellisesti vakaa, moniarvoinen kunta, joka tarjoaa asukkailleen terveellisen ja turvallisen elinympäristön sekä asukkaiden tarpeista lähtevät laadukkaat palvelut. Hattulan kunta korostaa seutuyhteistyön merkitystä ja toimii seudullisen yhteistyön edistämiseksi ja sen ilmapiirin vahvistamiseksi. Toiminnallaan kunta pyrkii edistämään kuntalaisten yhdenvertaisuuden toteutumista. (kehittämisohjelma vuoteen 2012)
- Uusi Hämeenlinna on kehittyvä 65 000 asukkaan kaupunki, joka koostuu elinvoimaisista kunnanosakeskuksista. Kaupunki tavoittelee hallittua kasvua, joka tapahtuu ympäristöä ja historiaa kunnioittaen. Vahva ja vetovoimainen kaupunki on yhtenäisen seutukunnan veturi sekä merkittävä vaikuttaja Etelä-Suomessa. Pitkän tähtäimen tavoitteena on muodostaa kiinteä 90 000 asukkaan kaupunkiseutu. Kaupungin talous on tasapainossa. Sekä lähi- että erityispalvelut ovat toimivia.

- Janakkala on itsenäinen, menestyvä, hallitusti kasvava ja taloudellisesti vahva kunta, jossa on hyvä elinympäristö ja asukkaiden tarpeista lähtevät palvelut sekä alueelliseen vaikuttamiseen tähtäävä vahva yhteistyön ilmapiiri.
- Hauho on vetovoimainen, laadukkaat palvelut tarjoava, turvallinen ja viihtyisä maaseutukulttuuripitäjä, jossa on hyvä asua, yrittää ja viettää vapaa-aikaa.
- Kalvola on hyvin varustettu osa uutta kuntaa. Palvelut ovat asukkaita lähellä. Koulu, päiväkotit, vanhustenhoito ovat nykyisillä paikoillaan ja uusi päiväkotit, kirjaston laajennus ja Naivismikeskus valmistuvat. Hallinnon ja teknisen toimen palveluita saa kunnan keskustassa olevasta lähipalvelupisteestä, jossa on useampi työntekijä palvelemaan asukkaita.
- Lammi – palveluiden, koulutuksen, tutkimuksen ja elinkeinoelämän sydän Hämeessä
- Renko on asuinpaikkakuntana rauhallisen ja turvallisen asumisen ja päivittäisten lähipalvelujen ja Hämeenlinnan tarjoamien erityispalvelujen vahva kompromissi.
- Tuulos on moderni ja elinvoimainen maaseutuasumisen keskus, jossa nykyisten ja uusien yritysten toiminta on turvattu. Uudet työpaikat mahdollistavat kunnan asukasluvun jatkuvan kasvamisen.

Valokuvat (edelliseltä sivulta ylhäältä) esittävät seudun kunnantaloja. Suluissa on kohteen rakennusvuosi ja suunnittelija, TA 2008.

Hattulan kunnantalo (1962, Maaseudun keskusrakennustoimisto, Nortomaa)

Hauhon kunnantalo (1910)

Hämeenlinnan kaupungintalo (1966, Mika Erno)

Janakkalan kunnantalo (1963, Keijo Petäjä)

Kalvolan kunnantalo (1910, Lars Sonck)

Lammin kunnantalo (1963 Arkkitehtitoimisto Unto Ojanen)

Renkon kunnantalo, seinävaakuna (1960, Maaseudun keskusrakennustoimisto)

Tuuloksen kunnantalo (1920-luku, entinen Kosmaan tilan päärakennus).

Valokuvat vasemmalla alin ja alhaalla: Kulttuuri- ja kongressikeskus Verkatehdas, elokuvakeskuksen seinämaalaus ja näkymä kaupungista Vanajaveden yli Verkatehtaalle (2007, arkkitehti Juha Mäki-Jyllilä), valokuvat TA 2008

Hämeenlinnan kaupungin kaavoitustoimistossa aloitettiin 2000-luvun alussa maankäytön strategiatyö, jonka myötä huomattiin että Hämeenlinna on lähtökohtaisesti varsin hyvä paikka asua ja elää. Tämän ajatuksen rohkaisemana käynnistettiin EU-hanke Hämeenlinna – Asumiskaupunki, joka mahdollisti strategiatyön dynaamisen vaiheen käynnistymisen.

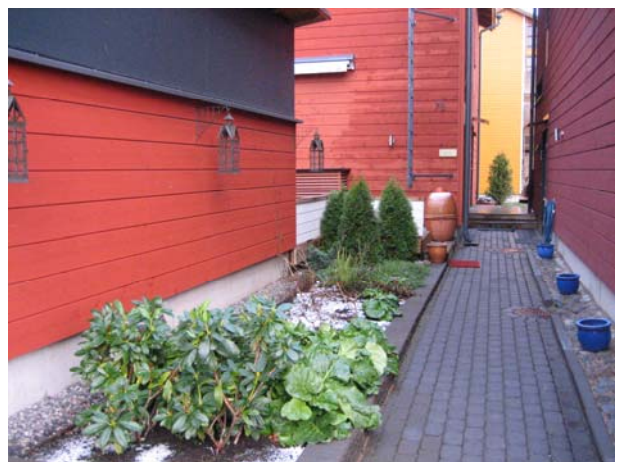
Asumiskaupunki-hankkeesta kehittyi laaja hanke, jonka sisällä työskenneltiin keskenään hyvinkin erilaisten mutta kuitenkin kokonaisvaltaista kaupunkisuunnittelua tukevien tavoitteiden hyväksi. Hankkeeseen sisältyi sekä konkreettista kaupunkiympäristön kehittämistä että suunnitteluprosessien kehittämistä. Konkreettista ympäristön kehittämistyötä edustivat mm. kaksi arkkitehtuurikilpailua, liikenteen ja kaupan erillisselvitykset sekä hyvän asumisen vision laatiminen ja sen testaaminen Vanaja–Kantolan alueen tulevaisuuskuvaan kautta. Hankkeessa tehtiin samanaikaisesti työtä myös kaupunkisuunnitteluprosessin kehittämiseksi, mistä voidaan mainita asunto-ohjelmaa pohjustava selvitystyö, uusien välineiden kehittäminen asukasosallistumisen tueksi (Verkkovaltuusto), aiempaa tarkemman väestöennustemallin rakentaminen ja uudenlaisen workshop-työskentelytavan testaaminen.

Asumiskaupunki-kokonaisuuden tärkein yksittäinen osa oli kuitenkin maankäytön strategiatyö, joka liittyi kumpaankin edellä mainittuun hankkeen puoliskoon: sekä ympäristön kehittämiseen että prosessin parantamiseen. Strategiatyössä syntyi hallintokuntien harvinaislaatuisen sujuvan yhteistyön tuloksena yhteisesti hyväksytty strategia-asiakirja, jonka myös kaupunginvaltuusto käsitteli. Strategiatyövaiheen jälkeen vahvistettiin keinoja, joilla strategiaa saadaan vietyä suunnittelun tasolta toteutuksen tasolle.

Yksittäisten kaupunkisuunnittelukohteiden lisäksi Asumiskaupunki-hankkeessa löydettiin yleisempiäkin keinoja asumisen paikallisen laadun nostamiseksi. Kaupungin vetovoimatekijöitä tunnistettiin ja analysoitiin ja niihin pohjautuen lähdettiin hahmottelemaan paikallista hyvän asumisen mallia. Jatkossa vetovoimatekijät ja hyvän asumisen malli tulee nostaa vahvemmin keskusteluun ja tälle työlle tulee saada myös poliittinen hyväksyntä. Kilpailukyvyyn säilyttämisen kannalta on tärkeää sekä vaalia vanhojen korkealuokkaisten asuinalueiden yhtenäisyyttä ja säilymistä että saada kaupunkiin houkuttelevia, vetovoimaa vahvistavia uudiskohteita. Hankkeen tuloksena todettiin, että asuntotuotannon tarjontaa tulee monipuolistaa ja asukkaiden vaikuttamismahdollisuuksia lisätä.

Keskeiseksi tässä työssä nousevat uudet asukaslähtöiset rakennuttamistavat ja paikallisten mallien luominen maankäyttösopimus- ja tontinluovutusmenettelyihin. Myös määrätietoisella maapolitiikalla on tärkeä rooli kaupunkirakenteen tiivistämistavoitteen edistämässä. Kaupungin, asumisen ja kaupunkiasumisen kehittämistyön tulee myös uudistuvassa Hämeenlinnassa olla edelleen sekä dynaamista että sensitiivistä. Hämeenlinnan lähtökohdat asuinalueina ovat niin hyvät että tavoitteetkin täytyy uskaltaa asettaa riittävän korkealle. Hämeenlinnasta on mahdollista muodostua kiinnostava, elävä, valtakunnallisesti - ehkä jopa kansainvälisesti - ainutlaatuinen elinympäristö. Toimijoiden on hyvä esittää itselleen kysymys "Mistä Hämeenlinna tunnetaan?" ja työssään vahvistaa ja varjella erityisesti näitä tekijöitä.

Teksti: Anna-Mari Ahonen, 2008

Porvoo tunnetaan punaisesta ranta-aittarivistöstään ja tiivistä puutalokortteleistaan. Länsirannan pääosin 1- ja 2-kerroksiset puutalot muodostavat tiiviin ja matalan korttelialueen, jonka mittakaava ja muotokieli soveltuvat hyvin vanhaan kaupunkiin. Porvoon Länsirannan asuinalueen rakentaminen alkoi 2000-luvun alussa. Alueen korttelitehokkuus on 0,44. Alue on palkittu v. 2003 Ympäristöpalkinnolla, TA 2008.

5 FYYSINEN YMPÄRISTÖ

Fyysisellä ympäristöllä tarkoitetaan tässä yhteydessä seudun yhdyskuntarakennetta ja luonnonympäristöä. Hämeenlinnan seutu on osa *Hämeen viljely- ja järvimaan maisemamaakuntaa*, jolle tyypillisiä piirteitä ovat voimakkaasti suuntautuneet vesistöt, metsäiset harjut ja kumpuilevat pellot. Tekstiin on luetteloitu kaikki seudun *taajamat, kylät, valtiollisesti arvokkaat maisemat (VAT-kohteet), arkeologiset kulttuuriperintökohteet sekä Natura 2000-alueet*. Maakunnallisesti arvokkaita kohteita ei ole mukana. *Pohjavesialueet* ovat näkyvissä kartalla. Kappaleessa esitetään tiedot vuoden 2008 tilanteen mukaan kuntakohtaisesti eriteltyinä. Käytössä oleva käsitteistö määrittellään kunkin osakappaleen alussa.

5.1. Yhdyskuntarakenne

Yhdyskuntarakenteella tarkoitetaan *asunto-, työpaikka-, asiointi-, ja virkistysalueiden ja niitä yhdistävän liikenteen ja teknisen huollon järjestelmien muodostamaa toiminnallista kokonaisuutta*. Yhdyskuntarakenteella voidaan kuvata työssäkäyntialueen, kaupunkiseudun, kaupungin, kaupunginosan tai taajaman rakennetta.

Hämeenlinnan seutu on yhdyskuntarakenteeltaan *monikeskuksinen*. Kylät, taajamat ja kuntakeskukset sijaitsevat suhteellisen kaukana toisistaan teiden varsilla maaseudun ympäröimänä. Seudun ainoa kaupunki on Hämeenlinna. Kuntataajamat ovat yhdyskuntarakenteeltaan pääosin tiiviitä. Kuntien kaavoitustyössä pyritään taajama-alueita tiivistämään entisestään ja ohjaamaan kasvua siten, että uutta haja-asutusta ei syntyisi. Seudulle tyypillinen runsas

loma-asutus lisää kuitenkin osaltaan rakentamisen hajanaisuutta. Palvelut ja työpaikat ovat keskittyneet kuntataajamiin. Työpaikkaliikenne seudun sisällä ja sieltä ulos on vilkasta. Joukkoliikenne taajamien välillä on suhteellisen toimiva, mutta haja-asutusalueet ovat pääosin yksityisautoilun varassa.

Valokuva: Lammin Hakkalan ja Pasaapelin kouluja yhdistävä katettu käytävä, TA 2008

5.2. Taajamat

Taajama-asutuksen käsite voidaan Suomessa määrittellä joko *Tilastokeskuksen tai YKR-tietojärjestelmän* perusteella. YKR tarkoittaa kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen seurantaan palvelevaa tietojärjestelmää sekä käyttöliittymää tämän tiedon hallintaan. Järjestelmä on kehitetty ympäristöministeriön ja Suomen ympäristökeskuksen yhteistyönä. Taajamarajauksen suhteen eri menetelmät antavat erilaiset tulokset. Aineisto vuosilta 1980–2000 ei ole tämän vuoksi vertailukelpoista keskenään, mutta vuoden 2000 jälkeen Tilastokeskuksen uusimmat taajamarajaukset ovat lähentyneet YKR-määrittelyä. Erot liittyvät lähinnä taajaman reuna-alueisiin.

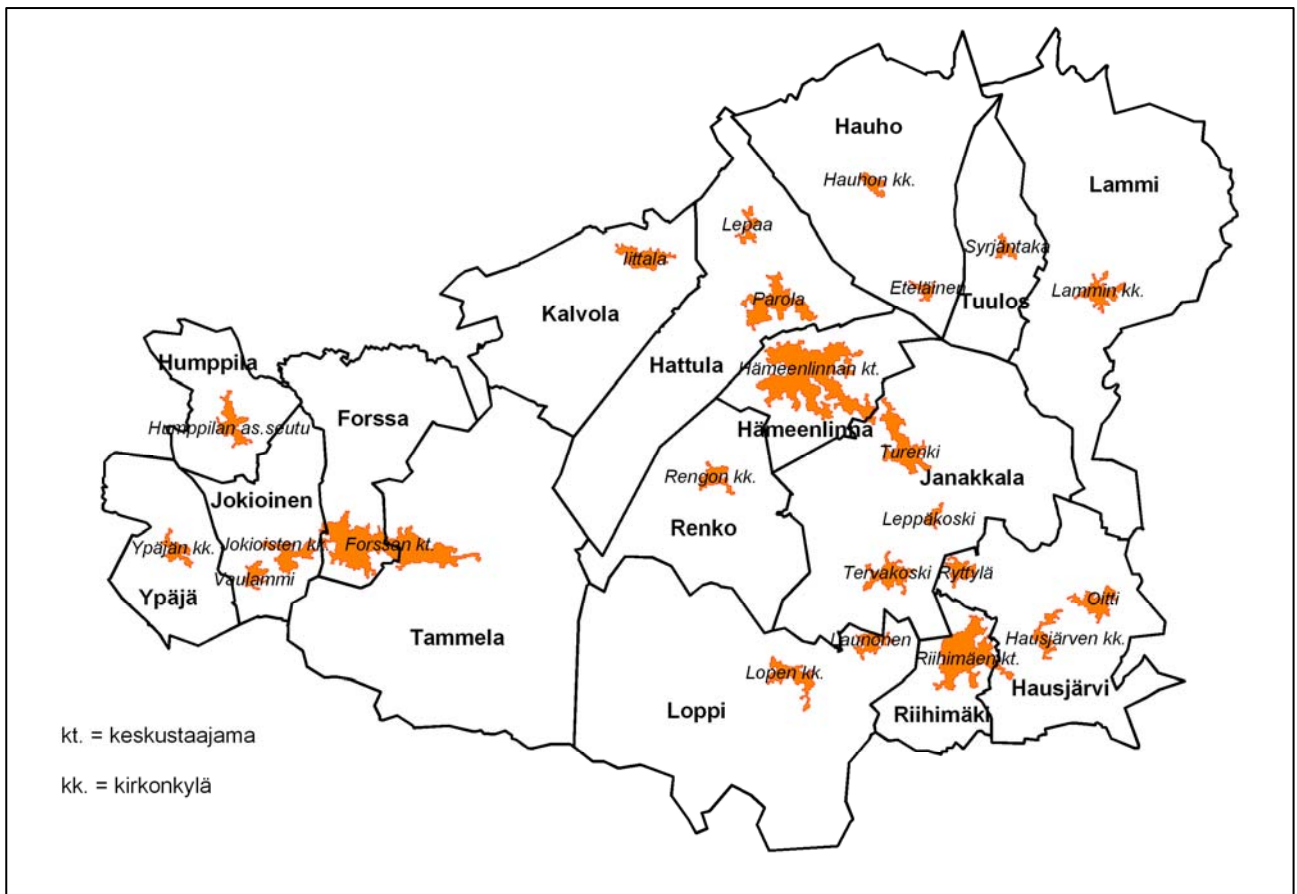
YKR-määrittelyn mukaan taaja-asutuksella tarkoitetaan vähintään 200 asukkaan taajaan rakennettua aluetta. Rajaus perustuu 250 m x 250 m ruudukkoon, jossa huomioidaan asukasluvun lisäksi, rakennusten lukumäärä, kerrosala ja keskittyneisyys. Rajaus on sekä ajallisesti että alueellisesti vertailukelpoinen. Rajaus on hieman tiukempi kuin yleinen pohjoismainen taajamarajaus, jota Tilastokeskus käyttää. YKR-ruutuaineisto on tehty yhtenäiskoordinaatiston mukaan, siten että jokaisesta ruudusta on erikseen tunnus hallinnollisten rajojen mukaan.

Tilastokeskuksen määrittelyn mukaan taajama on yli 200 asukkaan asutuskeskittymä, jossa asuinrakennusten välinen etäisyys on enintään 200 metriä. Rajaukseen eivät vaikuta hallinnolliset, kuten kunnan tai läänin rajat. Tilastokeskus määrittää taajamat viiden vuoden välein. Viimeisin määrittely on tehty vuonna 2005.

Suomessa väestö keskittyy taajamiin. Vuonna 2005 Tilastokeskuksen laskentatavan mukaan taajamissa asui 84 % suomalaisista. Taajamien maapinta-ala oli 2,4 % koko maan pinta-alasta. Taajamien asukastieheys on keskimäärin 612 asukasta neliökilometrillä. Taajamien väkiluku on Suomessa viime vuosina kasvanut, mutta taajamien lukumäärä on pienentynyt. Alle 200 asukkaan taajamia on poistunut tilastoista enemmän kuin uusia taajamia on syntynyt. Taajamien maapinta-ala on kuitenkin kasvanut.

Hämeenlinnan seudulla on 12 taajamaa. Hattulan alueella sijaitsevat Parolan ja Lepaan taajamat. Janakkalan taajamat ovat Turenki, Tervakoski ja Leppäkoski. Hauhon taajamia ovat Kirkonkylä ja Eteläinen. Muut taajamat ovat Hämeenlinnan keskustaajama, Kalvolan littala, Lammin kirkonkylä, Rengon kirkonkylä ja Tuuloksen Syrjäntaka. Oheisessa taulukossa on merkitty taajamien väkiluvun kehitys viimeisen kolmen vuoden aikana. Suhteellisesti eniten taajamista ovat viime vuosina väkiluvultaan kasvaneet Eteläinen ja Tervakoski. Väkiluku on vähentynyt Lepaalla ja Hauhon Kirkonkylässä. Tilastokeskuksen tekemässä v. 2008 taajamaluettelossa ovat mukana yli 300 asukkaan taajamat, minkä vuoksi esim. Janakkalan Tarinmaa (yli 200 asukasta) ei ole taulukossa mukana. / Lähde: Tilastokeskus ja Hämeen liitto, 2008

Hämeenlinnan seudun taajamien väkiluku 2005–2007 ja väkiluvun muutos 2 vuoden aikana (%)						
Tunnus	Nimi	31.12.2005	31.12.2006	31.12.2007	Muutos (%)	
0332	Hml keskustaajama	46 112	46 646	47 018	906	2,0
0376	Turenki (Janakkala)	7 501	7 589	7 663	162	2,2
0362	Parola (Hattula)	5 691	5 720	5 705	14	0,2
0375	Tervakoski (Jan)	3 792	3 950	4 065	273	7,2
0400	Lammin kk (Hml)	3 118	3 127	3 100	- 18	- 0,6
0383	littala (Hml)	2 376	2 392	2 443	67	2,8
0363	Hauhon kk (Hml)	1 296	1 290	1 238	- 58	- 4,5
0430	Rengon kk (Hml)	1 123	1 152	1 154	31	2,8
0441	Syrjäntaka (Hml)	542	552	559	17	3,1
1377	Eteläinen (Hml)	430	451	461	31	7,2
0374	Leppäkoski (Janakkala)	350	365	355	5	1,4
0442	Lepaa (Hattula)	333	348	314	- 19	- 5,7
	Yhteensä	72 664	73 582	74 075	1 411	1,9

Kanta-Hämeen taajamarakenne. Hämeenlinnan seudun taajamat keskittyvät kirkonkyläin ja asemille. Radanvarren taajamat Riihimäeltä littalaan erottuvat lähes yhtenäisenä nauhana karttakuvassa. Kuva: Hämeen liitto, 2008

5.3. Kylät

Yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmä YKR määrittelee taajamien ulkopuolisen haja-asutusalueen rakennus- ja asutustihentymät, jotka perustuvat vakituiseen asutukseen. YKR-kyläluokituksessa otetaan huomioon 250 m x 250 m ruuduista muodostetut alueet, joissa ruudun ja sitä ympäröivien kahdeksan ruudun rakennusten yhteenlaskettu lukumäärä on vähintään kuusi ja alueella asuu vähintään 40 asukasta. Loma-asuntoja ei oteta huomioon. Mikäli 9 ruudun tutkinta-alueella on 20–40 asukasta, käytetään nimitystä YKR-pienkylä. YKR-kylien rajausta käytetään yhdyskuntarakenteen muutosten seurantaan. Kylien toiminnan, kehityksen ja historian ilmentämiseen tarvitaan kuitenkin useita muitakin määritelmiä ja kriteereitä.

Hämeenlinnan seudulla kylätoimintaa koordinoi *Linnaseutu ry*. Yhdistyksen kotipaikka on Tuulos, mutta sen toiminta-alueita ovat kaikki seudun kunnat ja Hämeenlinnan kaupunki lukuun ottamatta keskusta-alueita. Linnaseutu ry:n tarkoituksena on maaseudun monimuotoinen kehittäminen edistämällä maaseudun paikallista aloitteellisuutta, maaseudun ja kaupungin välistä yhteistyötä sekä seudun eri toimijoiden keskinäistä verkottumista Suomessa ja kansainvälisesti. Yhdistys toimii palveluiden ja työllisyyden edistämiseksi ja kehittämiseksi. Kehityskuvaprojektissa Linnaseutu on toiminut asiantuntijana erityisesti maaseudun ja kylien kehitysasioissa.

Linnaseutu ry hallinnoi 1.1.2008–30.6.2010 *seudullista paikallistoiminnan kehittämishanketta "Kylät ja korttelit"*, jossa ovat mukana alueen kylä- ja asukas-, kaupunginosa- sekä kotiseututyön toimijat. Hankkeessa on mm. mietitty nykyaikaisen kylän käsitettä. Väljästi ajatellen kylä on se maantieteellinen, toiminnallinen sosiaalinen yhtenäinen kokonaisuus, minkä paikalliset asukkaat kokevat omakseen. Kylän ihmiset kokevat yhteenkuuluvuutta ja haluavat toimia yhdessä. Erityyppisillä kylillä on lukuisia eri nimityksiä. Nimitysperusteen voidaan käyttää maisemaa, asutuksen tiivyyttä, talojen ryhmittymistä, sijaintia, hallinnollista asemaa ja historiaa.

Alun perin kylät syntyivät ekologisin perustein sinne missä asutus ja maatalouselinkeinonharjoittaminen oli luonnonolosuhteiden perusteella parasta muodostaa. Myös liikenteelliset seikat alkoivat muovata kylärakennetta. Kiinteästä maanviljelykylästä käytettiin nimitystä vainiokylä. Kylätyyppien nimitykset perustuivat peltoalueiden laajuuteen ja muotoon. Ympäröivien maisemaolosuhteiden mukaan puhutaan harju-, joki-, järvi-, kumpu-, metsä-, tasanko- ja vaarakylistä.

Suomessa kylän ovat perinteisesti muodostaneet lähemmäs olevat maalaistalot. 1700-luvun isojaossa kapeaan sarkajakoon ja yhteisvastuulliseen työskentelyyn perustuneet tiiviit ryhmäkylät hajosivat. Pellot jaettiin kullekin talolle yhtenäisinä kappaleina ja asuinrakennuksia siirrettiin peltojen ääreen. Kylärakenne hajosi. Isojaon myötä kylille määriteltiin viralliset rajat ja talot merkittiin maakirjaan kylittäin. Myöhemmin koko kunnan alue jaettiin kyliin, taloihin ja tiloihin.

Asumusryhmiin perustuvia kylätyyppejä ovat kehäkylät, moniryhmäiset kylät, raitti- eli rivikylät sekä hajakylät. Kehäkylän asumukset ympäröivät kehämäisesti peltoaukeamaa. Jos moniryhmäisen kylän talojen ja talouskeskusten välimatka on 100–300 metriä, on kylätyyppi asumusten sijoittelun perusteella tiivis ryhmäkylä tai tiivis rivikylä. Hämeenlinnan seudulla on useita *tiivitä rivikylä*, joissa *vanhat rakennukset kehystävät raitteja*: Miemala, Mierola, Nihattula, Rahkoila, Retulansaari, Sattula ja Suotaala. Jos asuintalojen välillä ei ole tonttiyhteyttä, on kyseessä harva kylä. Asuintalojen etäisyyden ollessa yli 300 metriä, käytetään nimitystä harva asutus.

Isojaon säädökset synnyttivät hajakylä, joka on nykyisin Suomessa yleisin kylämuoto. Hajakylässä kylän painopiste on koulun tai historiallisen tiehaaran kohdalla, mutta rakennukset sijaitsevat suhteellisen etäällä toisistaan. Asuintalojen sijoittumisen mukaan hajakylät voidaan jaotella kolmeen alatyyppiin: asumusrykelmä (haarautuvien teiden tai vesistöjen varsilla, epämääräinen pyöreähkö muoto), asumusjono (joen tai maantien varrella pitkässä rivissä) ja asumussarja (maantiestä haarautuvien teiden varsilla pieniä asumusryhmiä).

Nykyisin kylät jaotellaan yleisimmin keskuskyläin (kirkonkylät), sivukyläin (pääteiden varsilla) ja syrjäkyläin. Lisäksi on käytössä käsite talouskylä, jolla tarkoitetaan toiminnallisesti yhtenäistä aluetta, joka koostuu peruspalvelut tarjoavasta kyläkeskuksesta vaikutuspiiriteineen. Talouskylä saattaa sisältää useita asumakylä, taloryhmiä, yksittäisrakennuksia ja kokonaan asumattomia alueita. Asumakylä on yhtenäinen asuntoalue, talouskylän osa, jossa on vähintään 8 asuinrakennusta ja näiden välinen etäisyys enintään 200 metriä. Asumakylä, johon talouskylän peruspalvelut sijoittavat, on palvelukylä. Peruskylään luetaan kuuluvaksi tiiviin asumakylän lisäksi myös kylän vaikutusalue.

Hämeenlinnan seudulla on noin 200 kylää. Edellä selvitettyjä kriteereitä täydennettiin kehityskuvatyössä *toiminnallisella* määritteellä. Joukosta erottuvat kylät, joissa on aktiivista kyläyhdistys- tai asukastoimintaa, tonttien markkinointia tai muita parempi palvelutaso esim. joukkoliikenteen tai peruspalvelujen suhteen.

Paikkatietoaineiston perusteella voidaan löytää kylät, joissa on selkeästi muuta ympäristöään tai muita kunnan kylä tiiviimpi asutus. Monien kylien asukasluvu saattaa moninkertaistua lomakaudella runsaan lomarakentamisen myötä.

Kehityskuvakartalle merkityt kylät on valittu siten, että mahdollisimman moni seuraavista kriteereistä täyttyy: *muuta ympäristöään selvästi tiheämpi asutus, joukkoliikenteen palvelutaso, peruspalvelutaso* (kauppa, koulu, päivähoito tai muu), *tonttitarjonta ja yhteisöllisyys* (aktiivinen toiminta). Lisäksi valintaan on vaikuttanut *kunnan oma näkemys kylän asemasta muihin kunnan kyliin verrattuna.*

Kylien asema joukkoliikenteen suhteen on tutkittu erikseen joukkoliikennettä kuvaavalla kartalla. **Kyläkauppoja tai -kouluja** on seuraavissa kylissä ja kylämaisisä taajamissa:

- Hattulan Lepaa (kauppa ja koulu)
- Hattulan Hurttala, Koski, Nihattula, Pekola, Pelkola, Rahkoila (koulu)
- Hauhon Alvettula ja Eteläinen (molemmissa kauppa, koulu ja päiväkot)
- Janakkalan Saloinen (kauppa)
- Janakkalan Harviala, Heinäjoki, Leppäkoski, Löyttymäki, Tanttala, Virala ja Vähikkälä (koulu)
- Lammin Lieso (kauppa, koulu, kyläkaava)
- Kalvolan Taljala (koulu)
- Lammin Kataloinen, Kostila ja Sankola (koulu)
- Tuuloksen Syrjäntaka (koulu)
- Tuuloksen Pohjoinen (kauppakeskus)

Seuraavassa on luetteloitu kaikki seudulla toimivia **kyläyhdistyksiä ja muita paikallistoimijoita**. Osa toimijoista edustaa usean kylän aluetta ja mukana ovat myös koko kunnan käsittävät kotiseutuyhdistykset. Yhdistykset, joilla on toimivat internetsivut (tilanne v. 2008), on alleviivattu.

Hattula:	<u>Hattula-Seura ry, Armijärven suojeluyhdistys / Nihattulan kyläyhdistys (=ky), Koski-Hyrvälän ky, Pekolan ky, Rahkoilan seudun ky, Retulan ky / Tyrväntö-Seura, Sattulan ky, Suotaala-Lahdentaka ky, Tenholan ky</u>
Hauho:	<u>Hauho-Seura ry, Alvettulan kyläyhdistys, Eteläisten ky, Hauhontaustan ky, Hauhon Wanha Raitti, Kokkilan ky, Lautsian kylä, Mustilan kylätoimikunta (=kt), Roineentaustan kt, Sappeen Eräveikot ry / kt, Tuittulan ky, Vihavuosi-yhdistys</u>
Hämeenlinna:	<u>Hämeenlinna-Seura ry, Wanaja-Seura ry, Hangasmaen kylä, Kankaisten kyläyhdistys, Kyläyhdistys Härkäraitti, Mäskälän asukas-yhdistys</u>
Janakkala:	<u>Janakkala-Seura ry, Heinäjoen Kyläseura (=ks), Hyvikkälän ky, Jokimaan ks, Koljalan ks, Leppäkosken ks, Löyttymäen ks, Mallinkaisten ky, Marttilan kt, Nuolialan ky, Paiston yhteisalueet, Rastilan-Kilpiälän kylätupa, Rehakan-Irjalan ky, Saloisten ky, Tanttalan ky, Tervakosken ky, Uhkoilan kt, Viralan ky, Vähikkälän väljämä</u>
Kalvola:	<u>Heinun kyläyhdistys, Iittalan omakotiyhdistys, Keikkala-Sittala ky, Kotkajärven kehittämis- ja suojeluyhdistys, Kutilan kylätoimikunta, Rimmilän ky, Taljalan koulupiirin kylät (8 kylää)</u>
Lammi:	<u>Lammi-Seura ry, Evon kyläyhdistys, Kataloisten ky, Kostila-Yläne ks, Lieson kt, Mommilan kt, Oiten kt, Porraskosken-Järventaustan ks, Riikosten nuorisoseura, Sankolan ky, Sydänlammin ky, Viikkilän nuorisoseura</u>
Renko:	<u>Renko-Seura ry, Ahoisten kyläyhdistys, Kaloisten ky, Kuittilan kylä, Nummenkylä</u>
Tuulos:	<u>Tuulos-Seura ry, Juttulan kyläyhdistys, Karuttan ky, Pohjoisten KYTY</u>

Linnaseudun Kylät ja korttelit –hanke koordinoi myös *kyläsuunnittelupakettia*, joka mahdollistaa kaikille halukkaille kylille esitemallisten kyläsuunnitelmien laatimisen kylän markkinoinnin ja kehittämisen työkaluksi. Lisäksi toteutetaan kylien ja asuinalueiden kesken haku laajempien kyläsuunnitelmien laatimiseksi pilottikyläalueille. Suunnitelmat on tarkoitus tuottaa opinnäyte- tai harjoitustöinä. Kylliltä tulleiden hakemusten perusteella valitaan sijainniltaan neljä erilaista toiminnallista kyläaluetta, joihin suunnitelma laaditaan. Suunnitelmien avulla voidaan vertailla asuinalueiden sijainnin vaikutusta toiminnan keskeisimpiin kehittämistarpeisiin, koska perusrakenne on kaikilla sama. Kyläsuunnitelmista saadaan myös koottua arvokasta pohjatietoa hankkeen voimin seudulle laadittavaan *paikallistoiminnan kehittämisohjelmaan*.
/ Lähde: Linnaseutu ry, kunnat

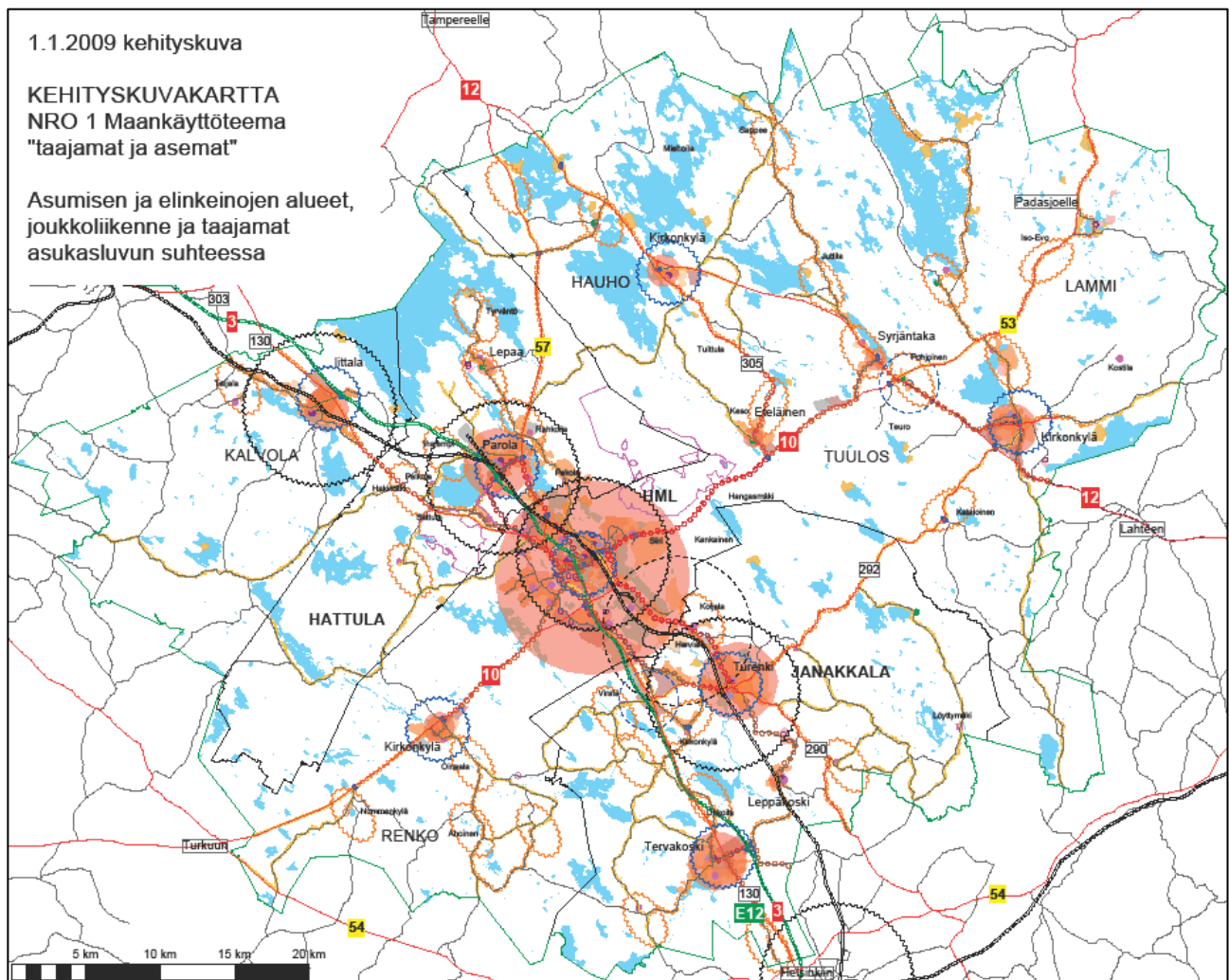
Maankäyttö- ja rakennuslakiin on vuonna 2009 tulossa merkittävä muutos koskien *maaseudun kylien rakentamisen ohjaamista yleiskaavalla*. Ehdotuksen mukaan rakennuslupa voidaan myöntää, jos oikeusvaikutteisessa yleiskaavassa on erityisesti määrätty kaavan tai sen osan käyttämisestä rakennusluvan myöntämisen perusteena. Määräys voi koskea vain kyläaluetta, johon ei kohdistu merkittäviä rakentamispaineita. Edellytyksenä on lisäksi, että yleiskaava ohjaa riittävästi rakentamista ja muuta maankäyttöä kyseisellä alueella. Yleiskaavan määräys sen käyttämisestä rakennusluvan myöntämisen perusteena on voimassa enintään 10 vuotta kerrallaan. Lakiehdotus koskee vain lain voimaan tulon jälkeen hyväksytyjä kaavoja.

Maankäyttö- ja rakennuslain tarkoittama kylä on useista rakennuksista koostuva kylämäinen maaseudun taajama. Kyläalueen laajuus ratkaistaan kunkin yleiskaavan yhteydessä erikseen ja kaavassa osoitetaan alueet, joita määräys koskee. Soveltuvat kyläalueet on mahdollista osoittaa myös maakuntakaavassa tai strategisessa yleiskaavassa.

Yleiskaavaa ei voida käyttää suoraan rakennuslupa-oikeutettavana kaavana esimerkiksi taajamien tai kasvavien kaupunkiseutujen lievealueilla, joissa rakentamisen määrä ja tehokkuus edellyttää asemakaavan laatimista. Suoraan rakennuslupamenettelyyn sallittavan rakentamisen tulee sekä määrältään että laadultaan ja mittakaavaltaan olla kyläasutuksen tyyppistä. Rakennuspaikkojen likimääräinen sijainti ja lukumäärä osoitetaan kiinteistökohtaisesti.

Lähteet: Maankäyttö- ja rakennuslaki, 1999. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi maankäyttö- ja rakennuslain muuttamisesta HE102/2008 www.finlex.fi

Kehityskuvakartta nro 1. Karttaan on merkitty seudun taajamat oranssilla pallukalla, jonka koko on suhteessa taajaman asukaslukuun. Rautatieasemat ja -seisakkeet on ympyröity mustalla (säde 5 km) viivalla ja linja-autoasemat sinisellä (säde 2 km) viivalla. Katkoviivamerkintä on visio vuoden 2030 joukkoliikenneseisakkeesta. Oranssit soikiot osoittavat maaseutuasutuksen tiheentymiä, jotka on tutkittu YKR-väestötietokartan avulla. Karttapolhjalla on myös merkintöjä maakuntakaavasta ja joukkoliikenteen reittejä. Ks. A3-liite. Kuva: TA 2008

5.4. Luonnonmaisema ja kulttuuriperintö

Hämäläisen luonnonmaiseman tunnuspiirteet – kaakon ja lounaan suuntaiset vesistöt ja harjut – syntyivät jääkauden päätyttyä yli 10 000 vuotta sitten. Maan kohotessa syntyi *Ancylusjärvi*, jonka rippeitä nykyiset vesistöt ovat. Varhaisimmat kulttuurit asettuivat vesireittien varrelle. Ihmisen ja luonnon yhteisvaikutuksesta syntyi vähitellen hämäläinen kulttuurimaisema. Perinnemaisemassa ovat säilyneet perinteisten elinkeinojen ja maankäytön tapojen piirteet. Perinnemaisemia ovat mm. kedot, niityt ja hakamaat rakennelmineen. Perinnemaisemiin saattaa liittyä myös muinaisjäännöksiä ja arvokasta rakennusperintöä. Alueen muinaisjäännökset on luetteloitu Museoviraston vuonna 2004 laatimaan rekisteriin.

Hämeenlinnan seutu on osa *Hämeen viljely- ja järvimaan maisemamaakuntaa*. Keski-Hämeen viljely- ja järvisedun maisemalle tyypillisiä tekijöitä ovat *vesistöt, kumpuilevat pellot ja metsäiset pitkittäisharjut*.

Kanta-Häme voidaan maisemapiirteidensä perusteella jakaa kahdeksaan eri **maisematyyppiin**:

- Vanajaveden laakso; Hattula, Hämeenlinna ja Janakkala
- Hauhon reitin vesistö- ja viljelymaisemat; Hauho, Lammi ja Tuulos
- Evon metsäylänkö; Lammi
- Janakkalan korpiylänkö; Janakkala
- Hämeen järviylängön metsämaisemat; Kalvola ja Hattula
- Hämeen järviylängön viljelymaisemat; Renko
- Salpausselän – Puujokilaakson viljelymaisemat; osa Janakkalaa
- Loimijoenlaakson viljelymaisemat (ei Hämeenlinnan seudulla)

Ympäristöministeriön vuonna 1992 julkaiseman maisema-alueityöryhmän mietinnössä on kuvaukset Suomen edustavimmista kulttuurimaisemista sekä ehdotukset niiden säilyttämisestä ja hoidosta. Mietinnössä on mukana viisi **valtakunnallisesti arvokasta maisema-alueita** Hämeenlinnan seudulta:

- Hakoisten-Kernaalan maisema-alue; Janakkala
- Vanajaveden laakso ja Aulanko; Hattula ja Hämeenlinna
- Hauhonselän kulttuurimaisemat; Hauho
- Sääksmäen-Tarttilan maisema-alue; Kalvola ja Valkeakoski
- Ormajärven-Untulan kulttuurimaisemat; Lammi

Vuonna 1994 ilmestyi ympäristöministeriön julkaisu Kansallismaisema. Tässä julkaisussa on mukana Vanajaveden laakson kansallismaisema. Kansallismaisemaan Vanajaveden ääreen perustettiin vuonna 2001 *Hämeenlinnan kansallinen kaupunkipuisto*, joka on Suomen ensimmäinen kaupunkipuisto. Vanajaveden laaksosta tehtiin *maisemaselvitys* vuonna 2001 Hattulan ja Hämeenlinnan yhteistyönä. Maisemaselvityksiä ovat laatineet myös Hauho, Lammi ja Tuulos.

Alueidenkäytön valtakunnallisissa tavoitteissa 30.11.2000 (ks. luku 3.2.) arvokkaat maisemat luokitellaan neljään osaan: *rakennetut kulttuuriympäristöt (R)*, *maisema-alueet (M)*, *maisemanähtävyydet (N)* ja *perinnemaisemat (P)*. Alueisiin sisältyvät vuoden 1992 mietinnössä luetteloidut kohteet. Vuoden 2000 luokittelu on edelleen voimassa. Seudulla on lisäksi useita merkittäviä yksittäisiä rakennuksia tai rakennelmia, jotka on suojeltu *rakennussuojelulla tai -asetuksella*.

Hämeenlinnan seudulla Hämeen liitto laati vuonna 2008 *arkeologisen kulttuuriperintöselvityksen*, jossa koko seudun kohteet merkittiin kartalle. VAT- alueet ja arkeologiset kulttuuriperintökohteet ovat mukana kehityskuvan lähtötietokartoilla sekä seutumatkailun teemakartalla. / *Lähde: Hämeen liitto*

Valokuvat: Hauhon Vanha Raitti, Hämeenlinnan Aulanko ja peltomaisema Lammilla, TA 2008

Valtakunnallisissa alueidenkäyttötavoitteissa (VAT) luokitellut kohteet Hämeenlinnan seudulla:

Hattula

- Vanhan kirkon maisema, R
- Lehijärven kulttuurimaisema, R
- Parolan nummi, R
- Vanajaveden kapeikon kulttuurimaisema, R
- Tyrvännön kirkko ja Suotaalan kylän kulttuurimaisema, R
- Retulansaaren kulttuurimaisema, R
- Hämeen härkätie, R, N
- Vanajaveden laakso, M
- Alikartanon laitumet, P
- Ylikartanon laitumet, P

Hauho

- Hauhon kirkonkylä, R
- Alvettulan ja Hyömäen kylien kulttuurimaisema, R
- Ilmolla–Niemiylät–Matkantaka kulttuurimaisema, R
- Portaan–Sotjalan kulttuurimaisema, R
- Hahkialan–Kyttälän kulttuurimaisema, R
- Hauhonselän kulttuurimaisemat, M
- Ylitalon laitumet, P

Hämeenlinna

- Hämeen linna ja kehämuuri ympäristöineen, R
- Torin ja Raatihuoneenkadun miljöö, R
- Koilliskulman alue, R
- Pikkutori ja Saaristenkadun puutalot, R
- Suomen kasarmit, R
- Hämeenlinnan ent. seminaari ja Kaurialan kaupunginosa, R
- Vanajaveden sairaalan, Verkatehtaan alueen ja vanhan kruununmakasiinin muodostama kokonaisuus, R
- Hämeenlinnan rautatieasema, R
- Aulanko, R
- Vanajan kirkko ympäristöineen, R
- Katisten kartano, Mäskälän kylä, R
- Vanajanlinnan kartanonalue, R
- Vanajan vanha pappila, Pappilan kylä, R
- Perttula (Perttulan erityisammattikoulu), R
- Hämeen härkätie, R, N
- Vanajaveden laakso ja Aulanko, M

Janakkala

- Hakoisten–Tarinmaan kulttuurimaisema, R
- Turengin rautatieasema, R
- Viralan kartano ja kulttuurimaisema, R
- Irjalan kartano ja kulttuurimaisema, R
- Tervakosken teollisuusmiljö, R
- Leppäkosken kartano ja kulttuurimaisema, R
- Leppäkosken asemanseutu, R
- Hakoisten–Kernaalan maisema-alue, M
- Hakoisten linnavuori, P

Kalvola

- Kalvolan kirkkomaisema, R
- Iittalan lasitehdas, R
- Niemen kartano ja kulttuurimaisema, R
- Kankaisten kartano ja kulttuurimaisema, R
- Kanajärven talo, R
- Sääksmäen–Tarttilan maisemakokonaisuus, M
- Patamon niityt, P

Lammi

- Lammin keskiaikainen kirkko, R
- Vanhankartanon–Kivismäen kulttuurimaisema, R
- Porkkalan kartano ja kulttuurimaisema, R
- Syrjäntaustan kylä ja kulttuurimaisema, R
- Kurkijärven–Montolan kulttuurimaisema, R
- Evon metsäopisto ja valtionpuisto, R
- Mommilan ja Hietoisten kulttuurimaisema, R
- Ormajärven–Untulan kulttuurimaisemat, M
- Mustajärven metsälaidun, P

Renko

- Rengon kirkonseutu, R
- Uusikylän–Renkajoen kulttuurimaisema, R
- Hämeen härkätie ja Kuittilan kylämiljö, R
- Hämeen härkätie, N
- Lassilan keto, P

Tuulos

- Sairialan–Syrjäntaan kulttuurimaisema, R
- Pohjoisten kartano ja kulttuurimaisema, R

Hämeenlinnan seudun arkeologiset kulttuuriperintökohteet:

Hattula

- Mierolan sillankorva ja rautakautinen (=rk) kuppikivi
- Retulansaaren muinaisjäännösalue
- Tenholan linnavuori ja rk muinaislinna

Hauho

- Hannulan kivikautinen asuinpaikka ja rautakautinen kalmisto
- Hovinkartanon rautakautinen kuppikivi
- Kalomäen rk kalmisto ja asuinpaikka
- Lyömäen rk kalmisto ja kuppikivi

Hämeenlinna

- Hämeenlinnan kuppikivet (Aunela, Imatran Voima, Sibeliuksenpuisto, Uhrikivenkatu)
- Vanajaveden laakson linnavuoriketjun neljä rk linnavuorta ja muinaislinnat (Aulangonlinna, Linnanpää, Mantereenlinna, Palvaanlinna)
- Vankanlähde (uhrilähde) Varikonniemen rk ja keskiaikainen asuinpaikka

Janakkala

- Hakoistenlinna (keskiaikainen muinaislinna)
- Räikälän moniperiodinen muinaisjäännösalue

Kalvola

- Könnölänmäen rautakautinen röykkiöalue
- Peltokutilan rautakautinen kalmisto

Lammi

- Honkaliinin rautakautinen kalmisto ja uhrilähde Ormajärven kulttuurimaisemassa

Renko

- Palsankallion rajamerkki historialliselta ajalta
- Pitkälän tieraunio (Jauhopolku, tienpohja historialliselta ajalta)
- Puhinniemi (kivikautiset asuinpaikat)

Tuulos

- Laurinkallion rautakautinen muinaislinna

Rakennussuojelulailla tai valtion asetuksella suojellut rakennuskohteet Hämeenlinnan seudulla:

Hattula

- Lepaan puutarhaoppilaitos

Hauho

- Miekkan tilan savusauna

Hämeenlinna

- Aulangon luonnonsuojelualueen rakennuksia ja rakennelmia
- Ahveniston urheilukeskuksen rakennukset ja rakennelmat
- Linnankasarmi
- Hämeen linna
- Hämeen lääninvankila
- Hämeen lääninhallitus
- Hämeenlinnan opettajakoulutuslaitos (ent. seminaari)
- Perttulan erityisammattikoulu (entinen Perttulan ratsutila)
- Virastotalo Sibeliuksenkatu 19–21

Janakkala

- Kanta–Tapailan vaivaistalo ja kunnalliskoti, hirsirakennus

Lammi

- Evon metsäoppilaitos

Valokuvat: fresko Aulangon puistometsässä, Ahveniston urheilukeskuksen pukukopit ja Evon metsäopiston vanha päärakennus, TA 2008

Vuonna 1998 tehtiin merkittävien asema-alueiden ja rakennusten suojelua ja säilyttämistä koskeva *rautatieasema-alueiden suojelusopimus*, jonka osapuolia ovat ympäristöministeriö, Museovirasto, Ratahallintokeskus, Valtion kiinteistölaitos, VR-Yhtymä Oy sekä Metsäntutkimuslaitos. Helsinki–

Hämeenlinna–rataosuus valmistui vuonna 1862. Rataosuudelta on sopimuksen nojalla suojeltu Leppäkosken asemanseutu (Janakkala), Turengin asema (Janakkala, 1862) ja Hämeenlinnan asema (1921). Hämeenlinna–Tampere–rataosuus valmistui 1876. Tältä osuudelta on säilynyt Parolan asemarakennus (Hattula, 1918) ja litalan pysäkin asuinrakennus (1895). / *Lähde: Kulttuuriympäristöjen Häme, 2007.*

Valokuvat alhaalla: Puutarha-alan opetus alkoi Hattulan Lepaalla jo vuonna 1912. Nykyisin oppilaitos on Hämeen Ammattikorkeakoulun yksikkö. HAMK:n luonnonvara- ja ympäristöalan koulutusohjelmia ovat kestävä kehitys (Forssa), maaseutuelinkeinot (Mustiala, Tammela), metsätalous (Evo, Lammi), maisemasuunnittelu (Lepaa) ja puutarhatalous (Lepaa). Lepaan puutarhaoppilaitoksen vanhat rakennukset on suojeltu valtion asetuksella, TA 2008.

5.5. Ympäristönsuojelu

Ympäristönsuojelun yleisiä tavoitteita ovat luonnonympäristön suojelun lisäksi ihmisen hyvinvoinnin turvaaminen ja kestävä kehityksen edistäminen. *Ympäristönsuojelulaki* astui voimaan vuonna 2000. Ympäristönsuojelulaki ei koske kuitenkaan ympäristön fyysistä muuttamista tai rakenteellista pilaamista eikä myöskään maankäyttöä ja luonnonsuojelua, joista on säädetty erikseen *maankäyttö- ja rakennuslaissa, rakennussuojelulaissa ja luonnonsuojelulaissa*. *Vesilaki* ohjaa vesien käyttöä ja rakentamista ja *jätelaki* jätehuoltoa ja jätteiden hyötykäyttöä. Myös geenitekniikan ja kemikaalien käytöstä, merensuojelusta ja hankkeiden ympäristövaikutusten arvioinnista on säädetty eri laeilla. / Valokuva: *Maisema Hämeenlinnan Myllymäeltä Hämeen linnan suuntaan, TA 2008*

Hämeen ympäristöstrategia on kestävä kehityksen ympäristönäkökulman linjanveto Hämeen alueen keskeisiksi tavoitteiksi. Strategia koskee Hämeen alueen ympäristön tilaa. Sen tavoitteet ja linjaukset on tarkoitettu sisällytettäväksi kaikkiin Kanta- ja Päijät-Hämeen alueella toimivien valtion viranomaisten, kuntien ja muiden yhteisöjen laatimiin strategioihin. Ympäristöstrategian visio vuoteen 2020 on *"Häme säilyy ja paranee: puhtaat vedet, monimuotoiset metsät, terveellinen elinympäristö ja rikas kulttuuriympäristö."* Vuodelle 2015 asetettu tavoite on, että hämäläinen luonto on monimuotoinen peltojen, vesien, metsien, lehtojen, harjujen ja soiden kokonaisuus, jossa ihmisten yhteys luontoon on arkipäivää. / Valokuva: *Maisema Evolta, ML 2008*

Hämeen ympäristöstrategian painopisteet:

- Hämäläistä luontoa hoidetaan niin, että sen lajistollinen monimuotoisuus, luontotyytit ja muut arvokkaat luonnonpiirteet säilyvät vähintään ennallaan.
- Luonnon monimuotoisuutta ylläpidetään myös suojelualueverkoston ulkopuolella kaavallisin keinoin, ottamalla se huomioon talousmetsien käsittelyssä ja vapaaehtoisella suojelulla.
- Rantarakentaminen tapahtuu Hämeessä arvokkaat järvimaisemat ja -maisemakokonaisuudet säilyttäen.
- Hämeessä on hyvät mahdollisuudet luonnon ehdoilla tapahtuvaan ulkoiluun, retkeilyyn ja hyötyliikuntaan sekä vapaassa luonnossa että eripituisilla retkeilyreiteillä ja erilaisilla retkeilyalueilla.
- Päijännettä esitetään Unescon biosfäärialueeksi.

Hämeen luonnossa vesi on läsnä talvellakin: suvanto Tuuloksessa, Vanajaveden jääpeite, koski Rengossa, TA 2008

5.6. Hämeenlinnan seudun Natura 2000 – alueet

Euroopan unionin tavoitteena on pysäyttää luonnon monimuotoisuuden väheneminen alueellaan. Yksi keinoista on luonnonsuojelun kannalta tärkeitä alueista muodostettava *Natura 2000-verkosto*. Verkosto turvaa luontodirektiivissä määriteltyjen luontotyyppien ja lajien elinympäristöjä. Tällaisia luontotyyppisiä on Euroopassa noin 200 ja lajeja noin 700. Hämeenlinnan seudun Natura 2000-alueet on luetteloitu alla. Osa alueista ulottuu useamman kuin yhden kunnan alueelle. Laajin yhtenäinen Natura-alue on Lammin Evo.

Hämeen ympäristökeskus on raportissaan vuonna 2007 arvioinut Natura-verkoston suunnittelutarpeiden kiireellisyyttä. Selvityksen mukaan kiireellisin suunnittelutarve on Kyöpelinvuoren–Fagerinmäen alueella Hattulassa, Janakkalan Linnamäellä ja Lammin Ormajärvi–Untulaharjun alueella. Melko kiireellisiksi kohteiksi on luokiteltu Hattulan Vanajaveden lintualueet, Hauhon Ruskeanmullanharju, Hämeenlinnan Aulangon alue, Janakkalan Tunturinvuori, Kalvolan Porttilanharju, Rengon Metsola ja Tuuloksen Hevospierettämänmäki. Muut alueet eivät ole kiireellisiä tai niillä ei ole lainkaan suunnittelutarvetta.

Natura 2000 -alueet ja pinta-alat Hämeenlinnan seudulla:

Hattula 2283,7 ha:

- Hanhisuo–Saunasuo–Alajoki
- Hervannonkorpi
- Karittainmäki–Ahvenistonlampi
- Kyöpelinvuori–Fagerinmäki
- Lehijärvi
- Onkilampi–Tunturilampi
- Sattula–Ilveskallio
- Taipaleensuo–Kolisevankorpi
- Vanajaveden alue
- Vanajaveden lintualueet
- Vinjalamminharju
- Ylisen Savijärven suot

Hauho 502,2 ha:

- Jokijärvi
- Kukkiajärvi
- Ruskeanmullanharju
- Säyliönkorpi

Hämeenlinna 1254,8 ha:

- Ahvenistonharju–Vuorenharju
- Aulangon alue
- Hattelmalanharju
- Hattelmalanjärvi
- Heinisuo
- Karittainmäki–Ahvenistonlampi
- Matinsilta
- Raimansuo–Miemalanharju

Janakkala 1073,9 ha:

- Heinisuo
- Hyvä–Valkean laskupuro
- Janakkalan suurisuo
- Linnamäki

- Mäyränlampi
- Raimansuo–Miemalanharju
- Toivanjoen kalliot
- Toivanjoen lintualue
- Tunturinvuori

Kalvola 534,6 ha:

- Kalliomaa
- Kaskenmäki
- Muulinjärvi
- Peurasuo
- Porttilanharju
- Taipaleensuo–Kolisevankorpi
- Urtaanjärvi

Lammi 8819,5 ha:

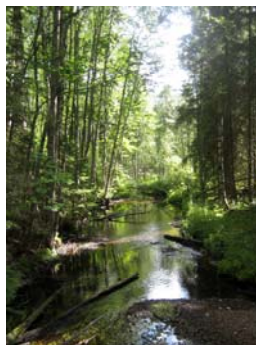
- Evon alue
- Kaurastensuo–Kantosuo
- Lamminjärvi–Halila
- Letku–Pappila–Mattila
- Ormajärvi–Untulanharju
- Sajaniemi

Renko 1119,8:

- Heinisuo
- Kynnäröinen
- Lassilan keto
- Likolampi
- Metsola
- Paloniitunjärvi
- Seitsemänlamminsuo–Korpilamminsuo

Tuulos 3,3 ha:

- Hevospierettämänmäki

Evon Natura-alue (7 890 ha) Lammilla on tärkeä virkistys- ja retkeilykohde. Alueen luontotyyppisiä ovat boreaaliset luonnonmetsät, puustoiset suot sekä humuspitoiset lammet ja järvet, ML 2008

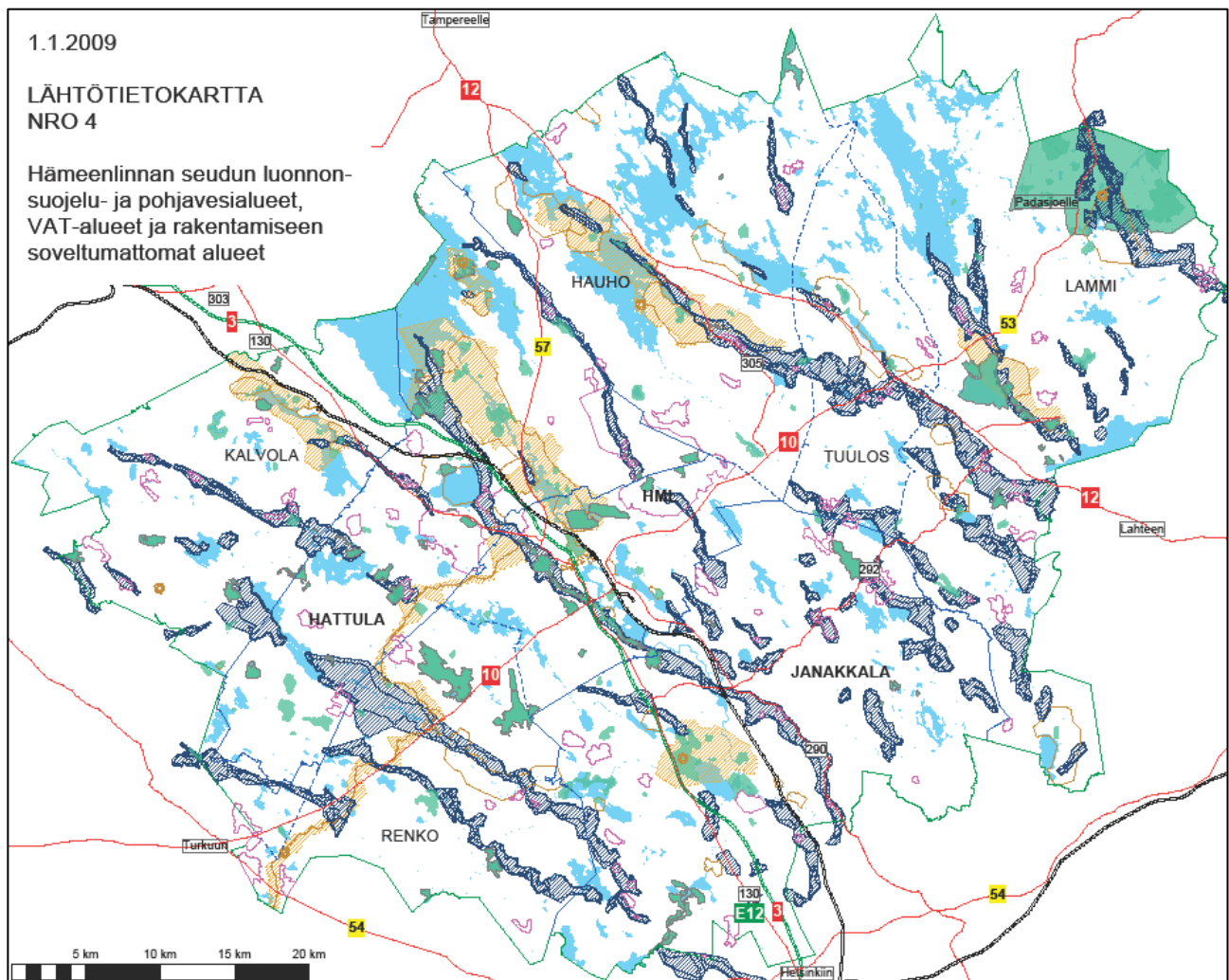
5.7. Pohjavedet

Seudun merkittävimmät pohjavesivarannot ovat alueen *luoteis-kaakkosuuntaisissa harjuissa*. Alueen kaakkoisreunassa kulkeva *toinen Salpausselkä* on katkonainen, joten se ei muodosta kuntien vedenhankinnan kannalta merkittävän laajoja yhtenäisiä hiekka- tai sorakankaita. Alueen kaikkien kuntien vesihuolto perustuu yksinomaan pohjaveden, tekopohjaveden tai rantaimetytyneen pohjaveden käyttöön. Yhdyskuntien tulevaisuuden vedenhankinnan kannalta strategiset pohjavesialueet luokitellaan *1- ja 2-luokan pohjavesialueiksi*. Nämä alueet on otettava huomioon kaikessa maankäytön suunnittelussa. Pohjaveden pilaantumisen riskit on minimoitava ja taattava mahdollisuudet uusien vedenottamoiden toteuttamiseen.

Koko seudun pohjavesialueille on laadittu suojelusuunnitelmat Hämeen ympäristökeskuksen, Hämeen liiton ja kuntien yhteistyönä. Suojelusuunnitelmassa selvitetään alueen hydrogeologiset ominaisuudet, kartoitetaan riskikohteet sekä laaditaan toimenpidesuositukset alueella jo oleville sekä sinne mahdollisesti tuleville riskikohteille. Ensisijaisena pyrkimyksenä on, että uudet riskikohteet sijoitetaan pohjavesialueiden ulkopuolelle. Suunnitelmat on tehty Janakkalaan (1997), Hattulaan, Hämeenlinnaan, Kalvolaan ja Renkoon (2006) sekä Ydin-Hämeen kuntiin (Hauho, Lammi, Tuulos, 1999).

Seudun pohjavesialueilla muodostuu laskennallisesti pohjavettä yhteensä 143 550 m³/vrk, mutta läheskään koko vesimäärää ei saada käyttöön. Pohjaveden virtaus jakautuu pieniin valuma-alueisiin, joiden hyödyntäminen ei ole teknis-taloudellisesti kannattavaa. *Hämeenlinnan seudun vesihuoltosuunnitelmassa* vuonna 2008 kartoitettiin Hämeen ympäristökeskuksen ja Ramboll Finland Oy:n toimesta pohjaveden lisähankintakohteita. Suunnitelmassa osoitetut tärkeimmät pohjavedenhankinnan tutkimusalueet ovat Hauhon Ruskeanmullan harjun alue, Hattulan Hakimäen alue ja Tenholan alue sekä Janakkalan Tanttalan alue ja Uhkoilan alue. / *Lähde: Hämeenlinnan seudun vesihuollon kehittämissuunnitelma, 2008.*

Lähtötietokartta nro 4. Karttaan on merkitty alueet, joissa luonto- ja kulttuuriarvot on erityisesti huomioitava maankäyttöä suunniteltaessa: VAT-alueet (ruskea), luonnonsuojelualueet (vihreä) ja pohjavesialueet (sininen). Puolustusvoimien alueet ja maa-aineksen hankinta-aluevaraukset erottuvat lisäksi violetilla ääriviivalla. Kuva: TA 2008

5.8. Hiljaiset alueet

Kanta-Hämeen maakunnan melutasoltaan hiljaiset alueet määritettiin diplomityönä Hämeen liiton toimeksiannosta talvella 2006–2007. Hiljaiset alueet / luonnonrauha-alueet ovat alueita, joilla luonnon omien äänien kuuleminen on mahdollista ilman ihmisen toimien aiheuttamaa taustakohinaa. Kaupunkimaisia hiljaisia alueita työn aikana ei selvitetty, koska tämä selvitystyö sopii paremmin yleis- ja asemakaavatasolle. Alueluokitus sopii hyvin lähtötietoineistoksi maankäytön kehityskuvatyön jatko-ohjelmaksi esitettyyn seudun viheralueselvitykseen.

Suurin yhdyskuntamelun aiheuttaja on tieliikenne. Valtioneuvoston melutasojen ohjearvojen mukaan asuinalueilla päiväsaikaan keskimelutason yläraja on 55 dB ja öisin 45 dB. Suomalaisista yli miljoona ja Kanta-Hämeen väestöstä 12 500 asuu alueilla, joilla melutasot ovat suosituksia suuremmat. Melu vaikuttaa negatiivisesti ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin, aiheuttaa stressiä, kuulovaurioita ja unihäiriöitä, häiritsee työntekoa ja vaikuttaa käyttäytymiseen. Meluntorjunta tulisi huomioida jo kaavoitusvaiheessa. Elinolosuhteiden parantamiseksi tulee tarvittaessa turvautua meluntorjuntarakenteisiin.

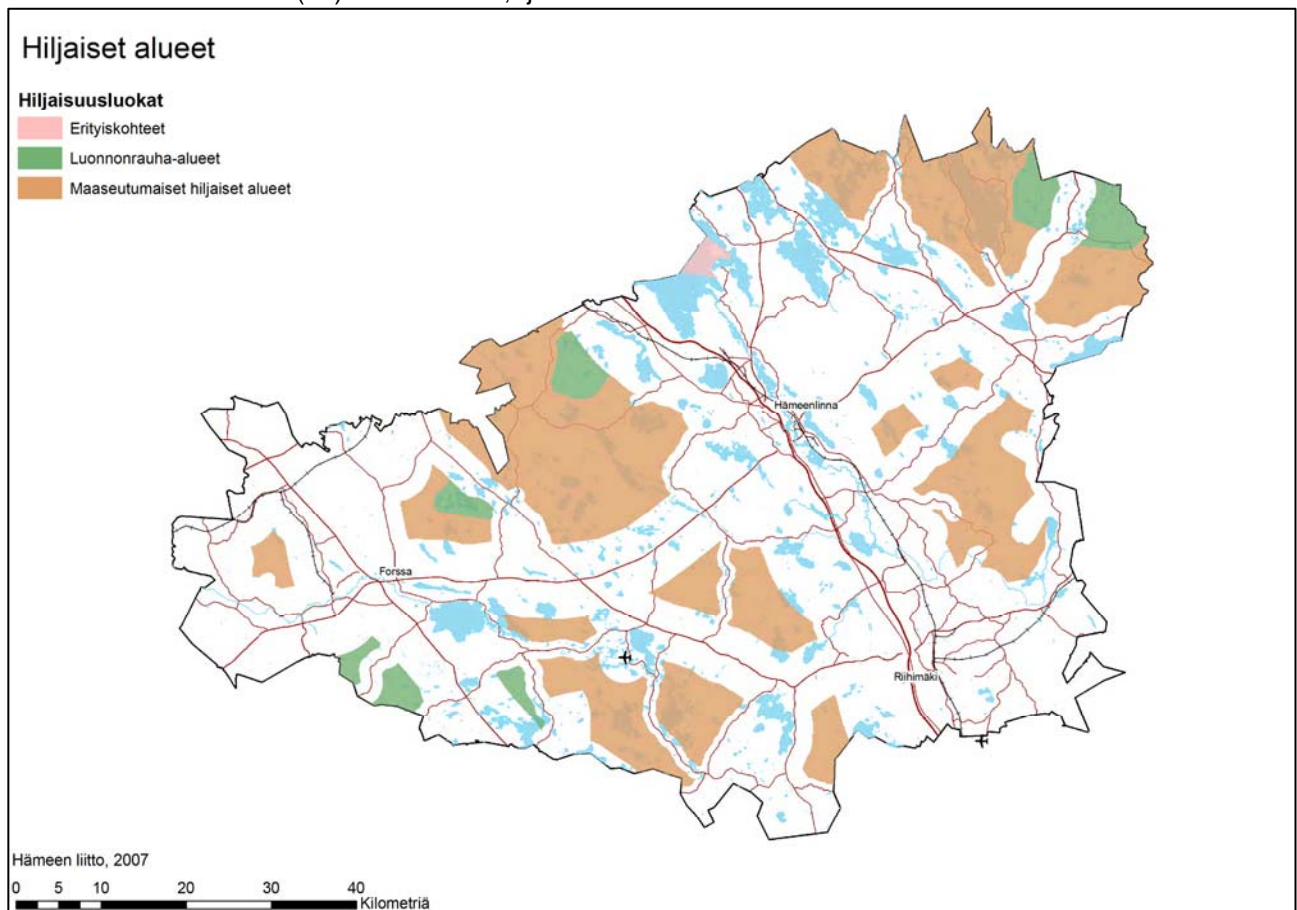
Hiljaisuus on melun vastakohta, mutta ei kuitenkaan sama asia kuin äänettömyys. Luonnon omat äänet koetaan yleensä rentouttavina eivätkä ne aiheuta häiriötä. Muuta ympäristöä hiljaisempien alueiden säilyminen on tärkeää, koska kertaalleen menetettyä hiljaisuutta on vaikeaa, ellei mahdotonta palauttaa. Hiljaisiksi tiedetyt alueet voivat olla myös Hämeenlinnan seudun matkailuvaltti.

Hiljaiset alueet etsittiin ArcView- ja ArcGIS- paikkatieto-ohjelmien avulla puskurivyöhykemenetelmää käyttäen. Puskurivyöhykkeet perustuvat tieliikenteen osalta keskimääräiseen vuorokausiliikenteeseen ja vyöhykkeitä laskettaessa pyrittiin siihen että vyöhykkeiden ulkopuolella normaaliolosuhteissa taustamelun taso olisi alle 30 dB. Käytetyt hiljaisten alueiden rajat eivät ole absoluuttisia vaan kuvaavat hiljaisia alueita pienimmillään. Melun kuuluvuus vaihtelee säätilan, vuorokauden ja vuodenaikojen mukaan.

Hämeen hiljaisten alueiden luokittelu suoritettiin samoin perustein kuin Satakunnan maakunnan valtakunnallisessa pilottiselvityksessä vuonna 2004 (Päivi Karvinen ja Anne Savola). Alueet jaettiin luonnonrauha-alueisiin, maaseutumaisiin hiljaisiin alueisiin sekä erityisalueisiin.

Kanta-Hämeen hiljaiset alueet on luokiteltu kolmeen hiljaisuusluokkaan. Kuvassa maaseutumaiset hiljaiset alueet ovat ruskealla, luonnonrauha-alueet vihreällä ja erityiskohteet vaaleanpunaisella värillä. Karttakuva: Paula Mustonen, 2007

Luonnonrauha-alueet (Ira) ovat alueita, joilla luonnon äänet ovat hallitsevia alueen äänimaisemassa.

Alueella on mahdollisuus nauttia luonnon äänistä ja kokea luonnon rauhaa ja luonnossa hiljentymistä. Ihmisen toiminnasta aiheutuvat äänet ovat satunnaisia ja vähäisiä. Tällaisia alueita ovat tyypillisesti kaukana taajamarakenteesta sijaitsevat laajat metsäalueet, ulkoilu- ja virkistysalueet, suojelualueet sekä suojelutarkoituksiin varatut alueet lähiympäristöineen.

Maaseutumaiset hiljaiset alueet (mha) ovat alueita, joilla luonnon äänet ovat vallitsevia alueen äänimaisemassa. Alueella on mahdollisuus nauttia luonnon äänistä sekä äänimaiseman yleisestä levollisuudesta. Ihmisen toiminnasta aiheutuvia ääniä kuuluu, mutta ne ovat vaimeita ja ajoittaisia. Monet äänistä ovat äänimaisemalle tyypillisiä, esimerkiksi äänet jotka syntyvät maa- ja metsätalouden harjoittamisesta tai vesialueilla veneilystä. Näitä ovat tyypillisesti harvaan rakennetut maaseutualueet, maa- ja metsätalouden alueet sekä saaristo- ja merenranta-alueet.

Kaupunkimaiset hiljaiset alueet (kha) ovat alueita, joilla luonnon äänet ovat kuultavissa ja ne erottuvat hyvin alueen äänimaisemassa. Ihmisen toiminnasta aiheutuvia ääniä kuuluu, mutta ne ovat lähiympäristöä vaimeampia eivätkä ne peitä alleen luonnon ääniä. Kaupunkimaisia hiljaisia alueita ovat tyypillisesti taajamarakenteen sisällä tai läheisyydessä olevat ulkoilu- ja virkistysalueet, läpikulkuliikenteeltä rauhoitetut asuinalueet sekä laajat puistoalueet.

Erityiskohteet (erk) ovat alueita joilla luonnon äänillä ja äänimaiseman yleisluonteella on kohteen ominaisuuksiin liittyvä erityismerkitys, esimerkiksi maailmanperintökohde tai muu matkailullinen merkitys tai alueen äänimaiseman arvo liittyy vain tiettyyn vuorokauden- tai vuodenaikaan.

Luokittelun lähtökohtana olivat maakunnallisen maankäytön suunnittelun tarpeet ja mittakaava. Luokat eroteltiin toisistaan ihmisten aiheuttamien äänien ja alueen äänimaisemakuvauksen perusteella. Luonnon omien äänien kuuluminen oli luokittelussa keskeisellä sijalla. Hiljaisia alueita löytyy Hämeestä, suuria yhtenäisiä maaseutumaisia hiljaisia alueita sekä laajoja, luontomatkailun kannalta arvokkaita luonnonrauha-alueita, hiljaisuuden keitaita.

Teksti: Paula Mustonen, 2007. Hämeen maakunnallinen melutasoltaan hiljaisten alueiden kartoitus paikkatieto-järjestelmien avulla. Diplomityö. Teknillinen korkeakoulu. Maanmittausosasto. Espoo. 94 s.

Valokuvassa Ahvenistonjärvi Hämeenlinnan harjumaisemassa, TA 2008

6 TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Lakien, määräysten, ohjeiden, kaavoituksen ja fyysisen ympäristön lisäksi maankäytön suunnittelun lähtökohtiin kuuluu toimintaympäristö. Keskeisimpiä toimintaympäristön muuttujia ovat *maanomistusolot, väestörakenne, asuntokanta, elinkeinotoiminta, työssäkäynti, palvelut, koulutus ja joukkoliikenne*. Toimintaympäristöön pyritään vaikuttamaan poliittisin päätöksin ja yhteisesti sovituin toimintamallein. Toimintaympäristötekijät ovat luonteeltaan muuttuvia, ulkoisista ja sisäisistä muuttujista sekä toisistaan riippuvaisia ja osittain myös vaikeasti ennustettavia. Yhden tekijän muutos aiheuttaa usein muutostarpeen myös muille sektoreille. Muutokset tulisi ennakoida ajoissa – silloin, kun niihin vielä *voi* vaikuttaa.

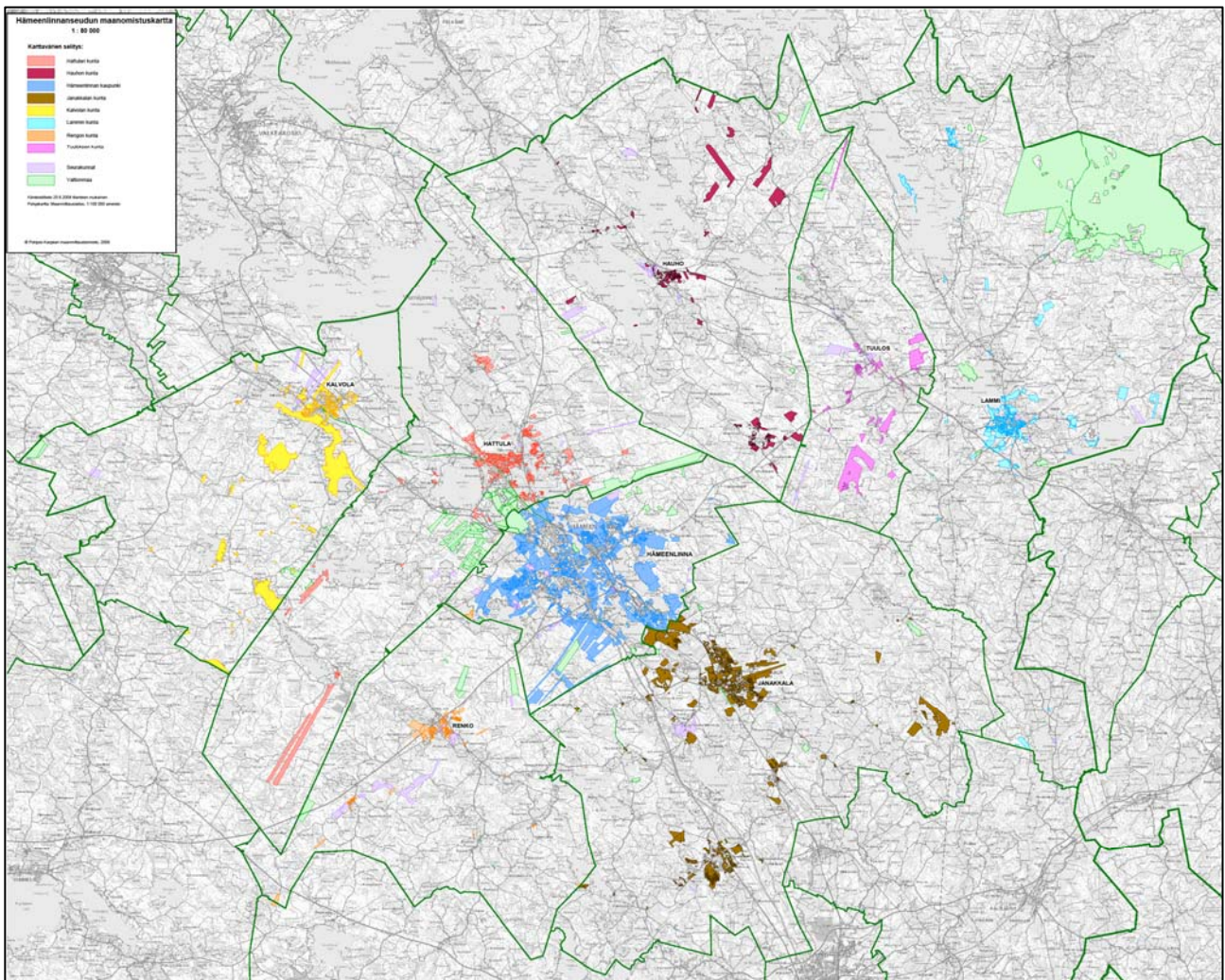
Seuraavissa tekstikappaleissa on kuvattu Hämeenlinnan seudun tärkeimmät toimintaympäristötekijät vuoden 2008 tilanteen tai silloin saatavissa olleen tiedon mukaan. Väestöstä ja asuntokannasta on laadittu kuntakohtaiset taulukot, joihin on otettu mukaan myös ajallista kehitystä sekä valtakunnallisia lukuja vertailupohjan muodostamiseksi. Kuntaliitos on huomioitu taulukoiden laadinnassa siten, että liitoskuntien tilanne on esitelty omilla riveillään vuoden 2009 kolmen kunnan lisäksi.

6.1. Maanomistus

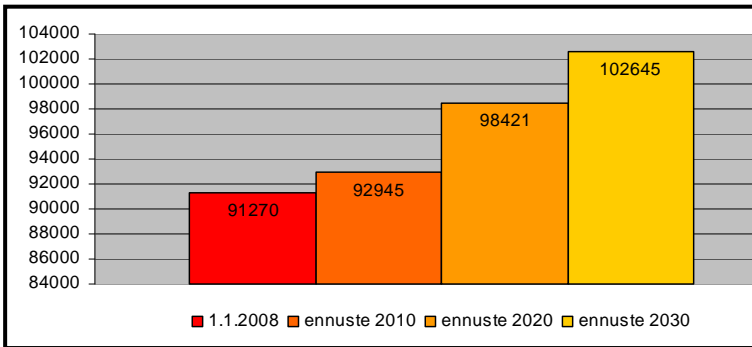
Hämeenlinnan seudun suurin maanomistajaryhmä ovat yksityiset. Muita maanomistajia ovat valtio, kunnat, seurakunnat ja yritykset. Lisäksi on yhteismetsäalueita ja muiden kuntien omistamia alueita. Hämeenlinnan seudun kuntien, seurakuntien ja valtion maanomistus on esitetty kehityskuvan lähtötietokartassa, joka kuvaa maanomistus- tilannetta 25.6.2008.

Kuntien maanomistus on perustunut yksittäiseen tarveharkintaan ja etuosto-oikeuden käyttöön, kokonaisvaltaista maapolitiikkaa ei ole harjoitettu. Suuri osa kuntien maaomaisuutta on metsämaata, jota ei voida hyödyntää maankäytön suunnittelussa. Kaavoitusta ajatellen maaomaisuutta voidaan kuitenkin käyttää vaihtomaana maakauppojen yhteydessä.

Lähtötietokartta nro 3. Valtion (vihreä) ja seurakuntien (violetti) ja kuntien (muut värit) maanomistus erottuvat kartalla värillisinä rastereina. Kuva: © Maanmittauslaitos 2008 MML/VIR/HÄME/611/08

6.2. Väkiluku ja ennuste 2030

Hämeenlinnan seudun väkiluku oli 30.11.2008 yhteensä 92 250 henkeä. Väkiluvun kasvu vuodessa oli noin tuhat henkilöä (1,07 %). Etelä-Suomen läänin väestönkasvu oli samana ajankohtana 0,83 % ja koko Suomen 0,47 %.

Hämeenlinnan seutua nopeampi väestönkasvu oli Etelä-Suomen kihlakunnista vain Vihdissä 1,51 %, Vantaalla 1,45 %, Espoossa 1,42 %, Riihimäellä 1,39 %, Orimattilassa 1,20 % ja Porvoossa 1,10 %. Väkiluvun kasvu Hämeenlinnan seudulla on jatkunut tasaisena vuodesta 1996 ollen koko ajan noin prosentin luokkaa.

Hämeenlinnan seudun väestö ikäluokittain 31.12.2007			
Ikäluokka	Miehet	Naiset	Yhteensä
- 14	7 779	7 563	15 342
15 - 24	5 417	5 151	10 568
25 - 34	5 041	5 019	10 060
35 - 44	6 035	5 846	11 881
45 - 54	6 489	6 551	13 040
55 - 64	6 566	6 893	13 459
65 -	6 745	10 175	16 920
Yhteensä	44 072	47 198	91 270

Vuoden 2008 lopussa seudun väkiluku oli noussut jo lähes vuodeksi 2010 ennustetulle tasolle. Samaan aikaan alkanut talouden jyrkkä taantuma hillinnee kuitenkin lähivuosien kasvua ja lyhyen välin ennusteet tulevat muuttumaan. Pitkällä aikavälillä talouden aaltoliikkeen vaikutukset eivät ole yhtä merkittäviä. Ennusteet ovat kuitenkin aina vain ennusteita!

Alla oleva taulukko kuvaa Tilastokeskuksen 31.5.2007 laatimaa väestöennustetta Hämeenlinnan seudun kuntien ja Kanta-Hämeen maakunnan osalta. Ensimmäisessä sarakkeessa on punaisella 31.12.2007 toteutunut väkiluku. Kehityskuvatyön lähtökohdaksi vuodelle 2030 valittiin Tilastokeskuksen väkilukuennuste, joka erottuu taulukosta sinisellä värillä. Samaa ennustetta käyttävät myös Hämeen liitto maakuntakaavan pohjalla sekä muut pitkän aikavälin seutukohtaiset suunnitelmat (joukkoliikenne ja vesihuolto).

Lähde: Väestötietojärjestelmä ja Tilastokeskus, 2008

Hämeenlinnan seudun kuntien ja Kanta-Hämeen seutukuntien väestöennuste						
	31.12.2007	2010	2020	2025	2030	2040
Hattula	9 444	9 682	10 194	10 409	10 549	10 664
Hauho	3 970	4 020	4 192	4 282	4 349	4 429
Hämeenlinna	48 414	49 194	51 956	53 195	54 230	55 367
Janakkala	16 405	16 819	18 294	18 864	19 310	19 828
Kalvola	3 528	3 560	3 735	3 811	3 870	3 931
Lammi	5 506	5 567	5 600	5 648	5 688	5 721
Renko	2 380	2 419	2 566	2 616	2 646	2 665
Tuulos	1 623	1 684	1 884	1 952	2 003	2 065
YHTEENSÄ	91 270	92 945	98 421	100 777	102 645	104 670
Forssan seutu	44 719	35 546	36 142	36 557	36 917	37 204
Hml seutu	91 270	92 945	98 421	100 777	102 645	104 670
Riihimäen seutu	35 460	45 580	48 739	50 040	51 012	52 115
Kanta-Häme	171 449	174 071	183 302	187 374	190 574	193 989

6.3. Asuntokanta

Hämeenlinnan seutu on asuntokannaltaan maan keskiarvoon nähden *pientalovaltainen*. Kaikista asunnoista 44 % sijaitsee erillispientaloissa (omakotitalot ja paritalot) ja 16 % muissa pientaloissa (rivi- ja ketjutalot).

Seudun kaikista asunnoista 60 % on pientaloissa ja 38 % kerrostaloissa. Suhteellisesti eniten pientaloja on Rengossa (94 % koko asuntokannasta) ja vähiten Hämeenlinnassa (44 %). Muiden kuntien pientalo-osuudet ovat: Tuulos 92 %, Hauho 89 %, Hattula 86 %, Kalvola 85 %, Lammi 80 % ja Janakkala 70 %. Vuoden 2009 kuntaliitoksen jälkeen Hämeenlinnan erillispientaloissa olevien asuntojen lukumäärä nousee tuolloin 75 %, rivi- ja ketjutalojen huoneistomäärä 35 % ja kerrostalohuoneistojen lukumäärä 6 % verrattuna vuoden 2007 tilanteeseen. Pientalo-osuus on tämän jälkeen Hämeenlinnassa sama kuin koko maan keskiarvo eli 55 %.

Hämeenlinnan seudun asuntokantaa koskevat tilastotiedot on kerätty Tilastokeskuksen sivuilta. Asuntokantatilastot laaditaan pääosin Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän tiedoista. Asunnot on eritelty talotyyppin mukaisesti. Erillinen pientalo on 1-2 asunnon asuintalo, paritalo tai muu pientaloon verrattavissa oleva asuinrakennus, kuten vakinaisesti asuttu vapaa-ajan rakennus. Rivi- ja ketjutaloissa on vähintään kolme yhteen kytkettyä pientaloa. Asuinkerrostalo on vähintään kolmen asunnon talo, jossa ainakin kaksi asuntoa sijaitsee päällekkäin.

Alla oleva taulukko kuvaa kuntakohtaisesti vakinaisten asuntojen lukumäärää 31.12.2007. Asunnot on eritelty talotyyppin mukaisesti. / Lähde: Tilastokeskus 2008, <http://tilastokeskus.fi/til/asu/>

Vakinaisesti asutut asunnot Hämeenlinnan seudun kunnissa 31.12.2007					
Kunta	Erillinen pientalo	Rivi- tai ketjutalo	Asuinkerrostalo	Muu rakennus	Yhteensä
Hattula	2 720	685	495	125	4 025
Hauho	1 285	295	125	62	1 767
Hämeenlinna	6 998	3 743	13 240	254	24 235
Janakkala	3 886	1 319	1 972	178	7 355
Kalvola	1 103	223	214	19	1 559
Lammi	1 577	480	443	57	2 557
Renko	820	168	34	26	1 048
Tuulos	528	128	11	45	712
Yhteensä	18 917	7 041	16 534	766	43 258
%-osuus	43,7 %	16,3 %	38,2 %	1,8 %	100 %
Uusi HML	12 311	5 037	14 067	463	31 878
	38,6 %	15,8 %	44,1 %	1,5 %	100 %
Koko maa	1 006 698	344 252	1 074 479	51 076	2 476 505
%-osuus	40,6 %	13,9 %	43,4 %	2,1 %	100 %

Hämeenlinnan seudulla on *paljon vapaa-ajan asuntoja* ja niiden määrä on ollut tasaisessa kasvussa jo pitkään. Kesämökillä tarkoitetaan kiinteästi sijaintipaikalleen rakennettua vapaa-ajan asuinrakennusta tai asuinrakennusta, jota *käytetään loma- tai vapaa-ajan asuntona*. Liiketoimintaa palvelevia lomamökkejä, lomakylien rakennuksia ja siirtolapuutarhamökkejä ei lueta vapaa-ajan asuinrakennuksiksi. Tiedot kesämökeistä on saatu Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän rakennus- ja huoneistotiedoista, joita ylläpidetään kuntien rakennusvalvonnan rakennushankeilmoituksilla.

Vapaa-ajan asuntoja on eniten Hauholla (2 608 kpl, 23 % koko seudun lukumäärästä), Hattulassa (1 998, 18 %), Janakkalassa (1 754, 15 %) ja Lammilla (1 676, 15 %). Vähiten kesämökkejä vuonna 2007 oli Hämeenlinnassa (540, 5 %). Vuoden 2009 kuntaliitoksen myötä Hämeenlinnan kaupungin kesämökkien määrä nousee 14 -kertaiseksi (7 572) ja 67 % seudun kaikista kesäasunnoista sijaitsee kaupungissa. Kesämökkien määrä seudulla on 2,5 -kertaistunut vuodesta 1970. Samaan aikaan koko Suomen mökkimäärä on 2,7 -kertaistunut. Koko Suomen kesämökeistä vain 2,4 % sijaitsee Hämeenlinnan seudulla.

Alla oleva taulukko kuvaa Hämeenlinnan seudun kesämökkien lukumäärän 31.12.2007 sekä kesämökkien määrän kehittymisen vuodesta 1970. / Lähde: Tilastokeskus 2008

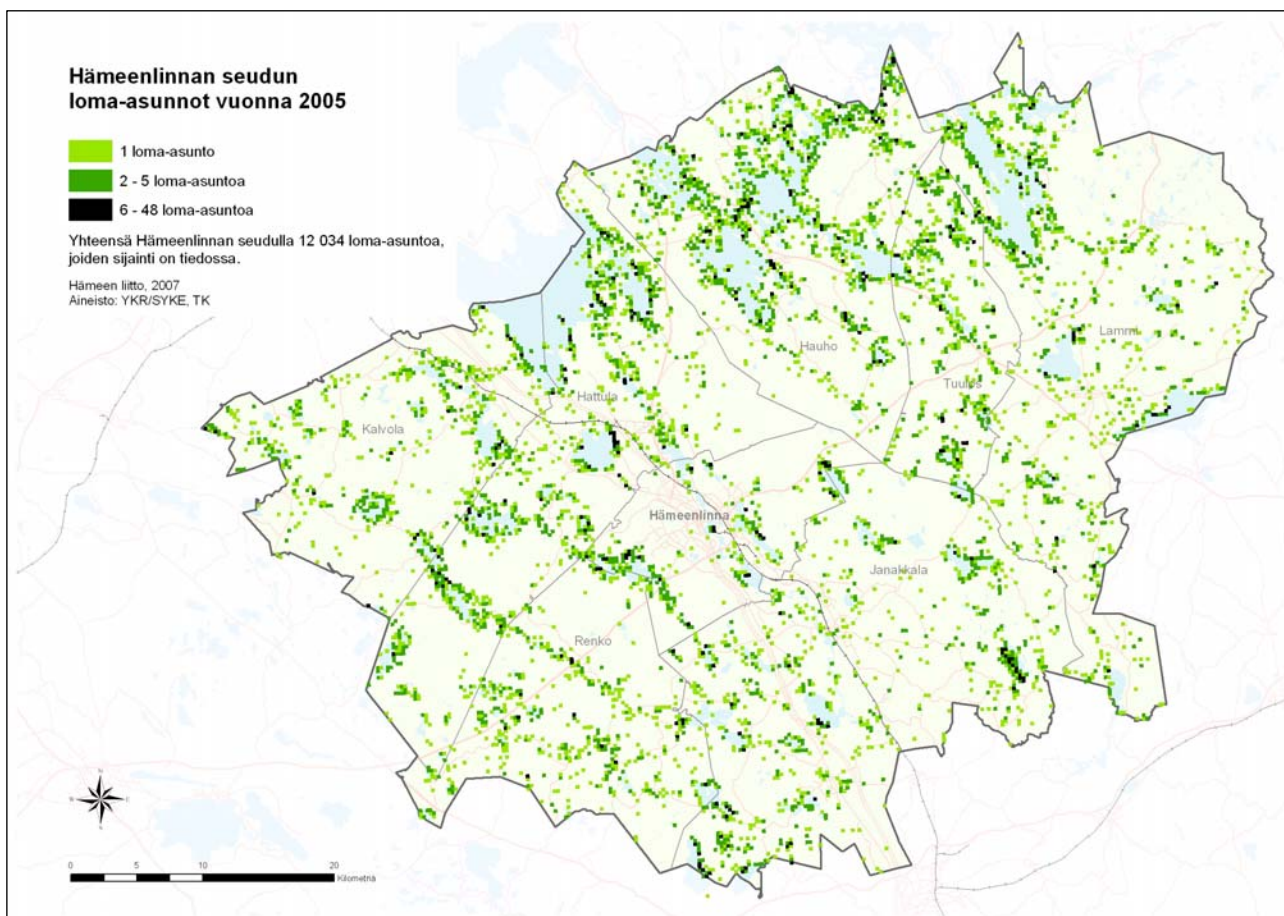
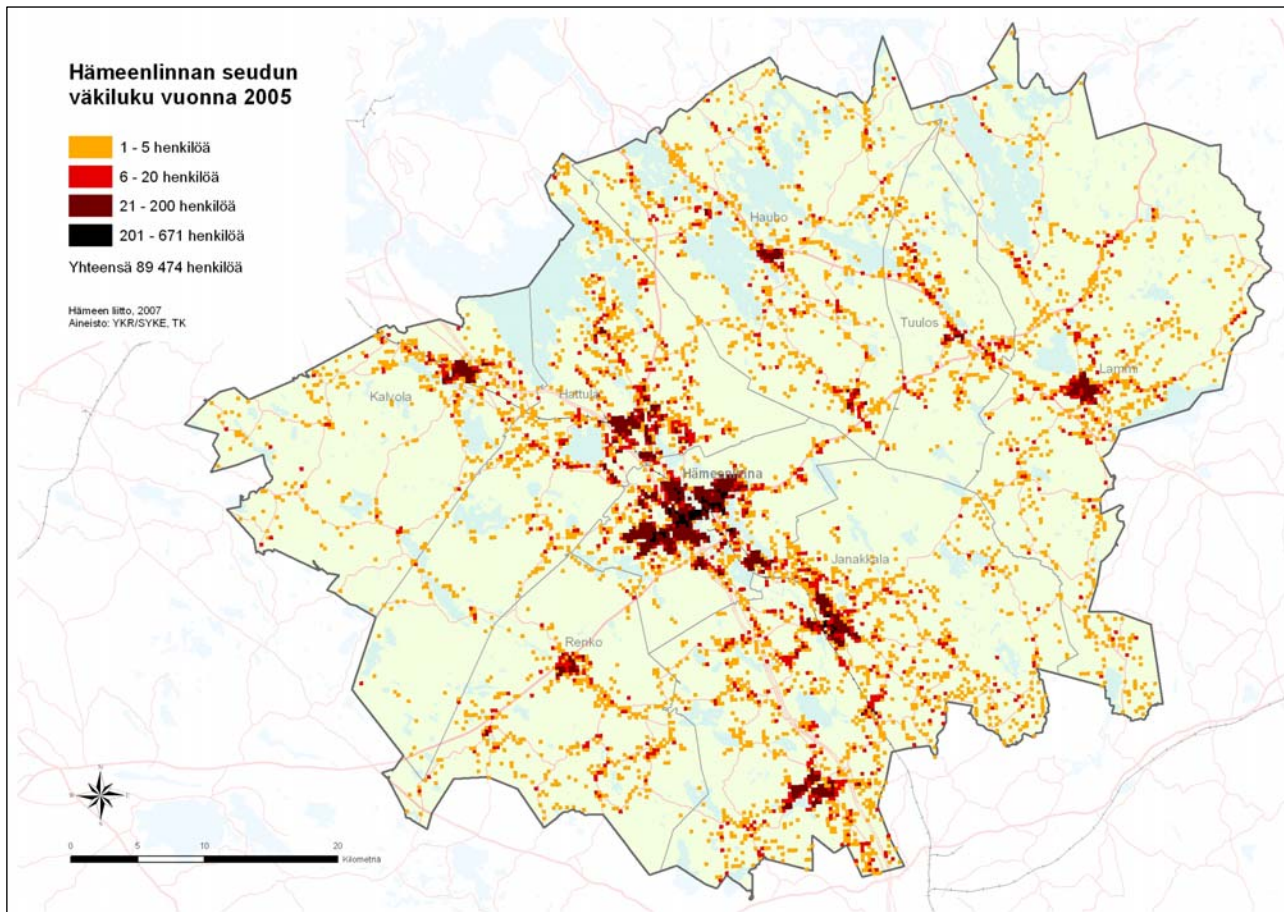
Kesämökkien lukumäärän kehitys Hämeenlinnan seudun kunnissa v. 1970–2007								
	1970	1980	1990	1995	2000	2005	2007	2007 (%)
Hattula	1 078	1 213	1 626	1 744	1 952	1 989	1 998	18
Hauho	890	1 372	2 042	2 211	2 631	2 573	2 608	23
Hämeenlinna	466	386	463	541	650	550	540	5
Janakkala	698	962	1 353	1 486	1 614	1 741	1 754	15
Kalvola	394	565	777	900	984	1 023	1 030	9
Lammi	564	887	1 137	1 323	1 563	1 656	1 676	15
Renko	305	443	615	681	753	806	809	7
Tuulos	209	371	649	772	891	916	909	8
Yhteensä	4 604	6 199	8 662	9 658	11 038	11 254	11 324	100
Koko maa	176 104	251 744	367 686	416 236	450 569	474 277	478 306	

Asunnot voidaan ryhmitellä *hallintaperusteen* mukaisesti omistusasuntoihin, vuokra-asuntoihin (aravavuokra-asunto, korkotukivuokra-asunto tai muu vuokra-asunto) ja asumisoikeusasuntoihin. Muita hallintaperusteita ovat esimerkiksi syytinki tai sukulaisuus. Hämeenlinnan seudulla omistusasuntojen osuus kaikista asunnoista on suhteellisesti suurin Rengossa (84 %), Tuuloksessa (79 %) ja Hattulassa (79 %). Suhteellisesti vähiten omistusasumista on Hämeenlinnassa (64 %). Janakkalassa, Hauholla, Kalvolassa, Lammilla omistusasuntoja on 77 % koko asuntokannasta. Vuoden 2009 kuntaliitoksen jälkeen Hämeenlinnan omistusasuntojen osuus kaikista hallintamuodoista nousee 68 prosenttiin. Koko seudun asuntokannasta *omistusasuntoja on 70 %, vuokra-asuntoja 27 % ja asumisoikeusasuntoja 1 %*.

Seuraavissa taulukoissa on kuvattu Hämeenlinnan seudun asuntokuntien jakautuminen hallintaperusteen mukaisesti. / Lähde: Tilastokeskus 2008

Hauhon, Hämeenlinnan, Kalvolan, Lammin, Rengon ja Tuuloksen asuntokunnat v. 2007							
Hallintaperuste	Hauho	HML	Kalvola	Lammi	Renko	Tuulos	Yhteensä
Omistusasunto	1 364	15 549	1 198	1 965	885	565	21 526
Vuokra-asunto	311	7 848	323	538	134	126	9 280
Asumisoikeusasunto	0	317	0	0	0	0	317
Muu tai tuntematon	92	521	38	54	29	21	755
Yhteensä	1 767	24 235	1 559	2 557	1 048	712	31 878

Hattulan, Hämeenlinnan ja Janakkalan ja Hämeenlinnan seudun asuntokunnat v. 2007 (Hämeenlinna 1.1.2009 kuntaliitoksen mukainen, vrt. edellinen taulukko)					
Hallintaperuste	Hattula	Uusi HML	Janakkala	Seutu yht.	Yht. (%)
Omistusasunto	3 178 / 79 %	21526 / 68 %	5 645 / 77 %	30 349	70 %
Vuokra-asunto	709 / 18 %	9 280 / 29 %	1 520 / 21 %	11 509	27 %
Asumisoikeusasunto	27 / 1 %	317 / 1 %	0 / 0 %	344	1 %
Muu tai tuntematon	111 / 3 %	755 / 2 %	190 / 3 %	1 056	2 %
Yhteensä	4 025	31 678	7 355	43 058	100 %

Hämeenlinnan seudun vakituisten asukkaiden (yläkuva) ja loma-asutuksen (alakuva) sijoittuminen. Lähde ja kuvat: Hämeen liitto, YKR/SYKE, Tilastokeskus, 2005

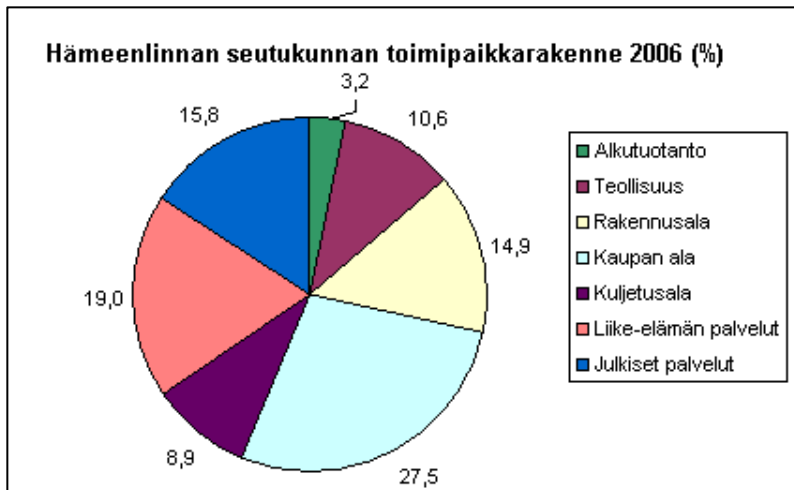
6.4. Elinkeinorakenne

Hämeenlinnan seudun elinkeinorakenne on monipuolinen. Seudulle on *ominaista vahva julkisen sektorin läsnäolo* ja se on merkittävä *hallinnon ja koulutuksen* aloilla. Vahvoja toimialoja ovat mm. *metalli ja koneenrakennus, matkailu ja palvelusektori*. Arvonlisäyksellä mitattuna suurimmat toimialat ovat *teknologiateollisuus ja terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut*, joiden kasvu on ollut nopeaa. Vahvaa kasvua on ollut myös *kiinteistö- ja yrityspalveluissa sekä kaupassa*. Taantuvia tai paikallaan pysyviä aloja ovat olleet puu-, paperi- ja graafinen teollisuus sekä maatalous ja muu teollisuus.

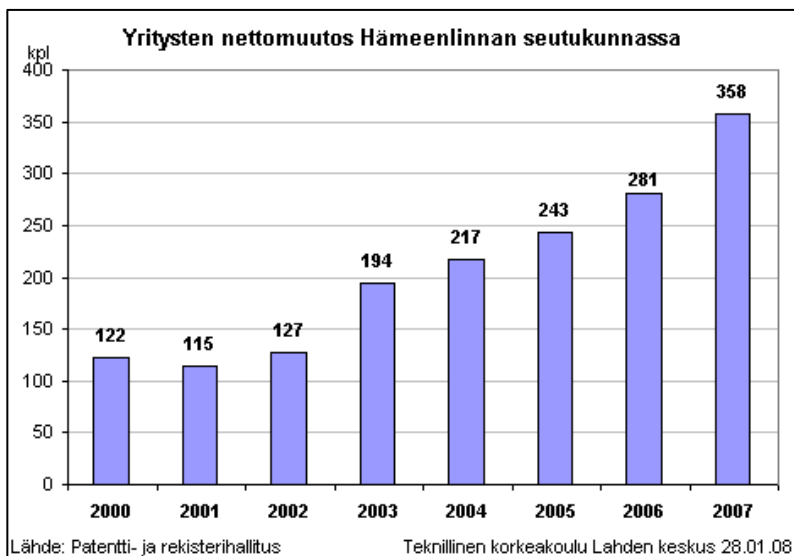
Taulukoissa on kuvattu Hämeenlinnan työssäkäyntialueen (Hattula, Hauho, Hämeenlinna, Janakkala, Kalvola, Lammi, Tuulos ja Renko) toimialajakauma vuonna 2006 työpaikkamäärinä ja prosenttiosuuksin. Kymmenen vuoden ajanjaksona toimipaikkojen lisäys on ollut yli 6 000 työpaikkaa. Lisäys johtuu yleisestä noususuhdanteesta, parantuneesta työllisyydestä, aktiivisesta työ- ja elinkeinopolitiikasta sekä seudun asukasluvun noususta. Vuoden 2008 syksynä alkaneen maailmanlaajuisen taantumän vaikutuksista seudun toimialoihin ei vielä pystytty ennakoimaan raporttia kirjoitettaessa. Nopeimmin taantumän vaikutukset alkoivat näkyä rakennusalalla ja perusteollisuudessa erityisesti asuntotuotannon hyytymisenä ja teollisuuden tilauskannan laskuna.

Toimialajakauma Hämeenlinnan työssäkäyntialueella vuosina 1996, 2001 ja 2006				
<i>lähde: Tilastokeskus, 2008</i>				
Toimiala	1996	2001	2006	2006 (%)
Maa- ja metsätalous	1 708	1 336	1 141	3,21 %
Kaivostoiminta ja louhinta	15	19	50	0,14 %
Teollisuus	6 827	7 453	7 178	20,17 %
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	471	309	251	0,71 %
Rakentaminen	1 279	1 855	2 514	7,06 %
Kauppa, majoitus- ja ravintolatoiminta	3 730	4 505	5 169	14,52 %
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	1 305	1 404	1 585	4,45 %
Rahoitus-, vakuutus-, ym. toiminta	2 593	3 230	4 017	11,28 %
Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut	10 802	11 889	13 445	37,77 %
Toimiala tuntematon	493	522	246	0,69 %
Yhteensä	29 223	32 522	35 596	100,00 %

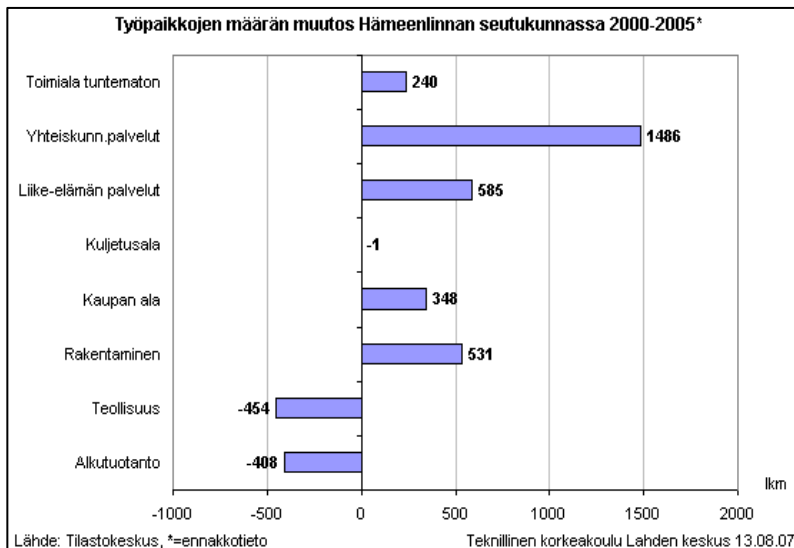
Toimialajakauma koko Suomessa vuosina 1996, 2001 ja 2006				
<i>lähde: Tilastokeskus, 2008</i>				
Toimiala	1996	2001	2006	2006 (%)
Maa- ja metsätalous	130 477	104 683	89 273	3,86 %
Kaivostoiminta ja louhinta	4340	4 645	4 494	0,19 %
Teollisuus	389 095	433 136	412 242	17,82 %
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	20 553	17 621	15 818	0,68 %
Rakentaminen	98 010	132 831	148 408	6,41 %
Kauppa, majoitus- ja ravintolatoiminta	282 221	336 644	354 169	15,31 %
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	143 634	168 117	168 785	7,29 %
Rahoitus-, vakuutus-, ym. toiminta	219 021	297 683	345 963	14,95 %
Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut	628 547	701 655	752 484	32,52 %
Toimiala tuntematon	41 246	38 302	22 152	0,96 %
Yhteensä	1 957 144	2 235 317	2 313 788	100,00 %

Hämeenlinnan seutukunnassa toimi-paikkojen kokonaislukumäärä oli 4 475 vuonna 2006 ja työpaikkoja oli 37 512. Prosentuaalisesti eniten toimipaikkoja on kaupan alalla (27,5 %). Liike-elämän palveluissa toimii 19 % ja julkisissa palveluissa 15,8 % yrityksistä. Rakennusalan toimi-paikkojen osuus oli 14,9 % ja teollisuus- ja kuljetusalan toimi-paikkojen osuus noin 10,6 %. Alkutuotannon toimi-paikkojen osuus oli 3,2 %.

Yritysten määrä seudulla on lisääntynyt 2000-luvulla. Yritysten nettomuutos on ollut positiivinen, sillä yrityksiä on perustettu enemmän kuin lopetettu. Vuoden 2008 kolmannella neljänneksellä yritysten nettomuutos oli 62, perustettuja 105 ja lakanneita 43. Seutukunnassa perustettiin 537 ja lakkautettiin 179 yritystä v. 2007.

Hämeenlinnan seudun työllisyys on 2000-luvulla lisääntynyt. Alla olevassa kuviossa esitetään työpaikkojen määrän muutos vuodesta 2000 vuoteen 2006 lukumääräisesti. Eniten työpaikkojen määrä on lisääntynyt yhteiskunnallisissa palveluissa. Yhteiskunnalliset palvelut työllistävät Hämeenlinnan seutukunnassa noin 14 000 henkeä eli lähes 40 % alueella työssäkäyvistä vuoden 2005 ennakkotiedon mukaan. Niiden työllistävä vaikutus on kasvanut vuodesta 1990 eniten eli yli 20 %. Teollisuus työllistää lähes 7 500 henkeä eli viidesosan alueella työssäkäyvistä.

Teollisuustyöpaikkojen määrä on vähentynyt lähes viidenneksen vuodesta 1990. Kaupan alalla työpaikkoja oli vuonna 2005 runsaat 5 000 vastaten noin 14 % alueen työpaikoista.

Lähde: Kehittämiskeskus Oy Häme, 2008

Diagrammit: Teknillisen korkeakoulun Lahden keskus, 2007 ja 2008

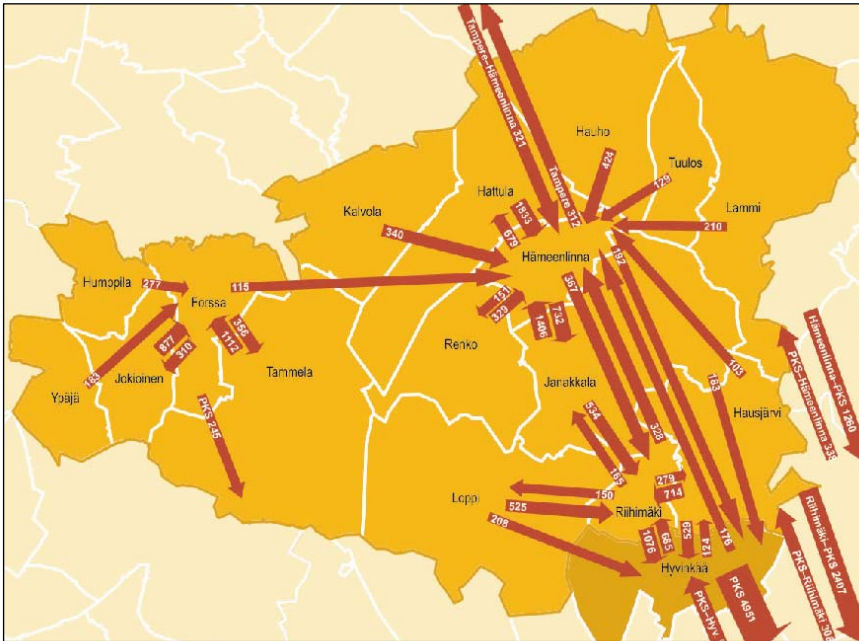
Liike-elämän palveluissa työpaikat ovat lisääntyneet runsaat 17 % vuodesta 1990 eli runsaat 10 % alueen työpaikoista oli liike-elämän palveluissa vuonna 2005. Määrällisesti se on runsaat 3 700 työpaikkaa. Rakennusalan työpaikkoja on vajaat 7 % ja kuljetusalan sekä alkutuotannon työpaikkoja noin 4 % alueen työpaikoista. Alkutuotannon työpaikat ovat vähentyneet merkittävästi.

Hämeenlinnan seutukunnan työpaikkaomavaraisuus on noin 95 %. Tämä tarkoittaa sitä, että seutukunnasta käydään työssä myös muualla, erityisesti Uudellamaalla.

Teksti: Mikko Koivulehto, 2008

6.5. Työssäkäynti

Suomen työllisistä joka kolmas käy töissä asuinkuntansa ulkopuolella eli pendelöi työpaikkansa ja asuinpaikkansa välillä. Vuonna 1960 pendelöijä oli vain 10 %. Vuonna 2005 Hämeenlinnan työllisistä 74 % kävi töissä kotikaupungissaan. Myös seudun muiden kuntien työllisistä merkittävä osa käy töissä keskuskaupunki Hämeenlinnassa. Hattulasta Hämeenlinnaan pendelöi 44 %, Rengosta 34 %, Hauholta 28 %, Kalvolasta 25 %, Janakkalasta 22 %, Tuuloksesta 21 % ja Lammita 10 %.

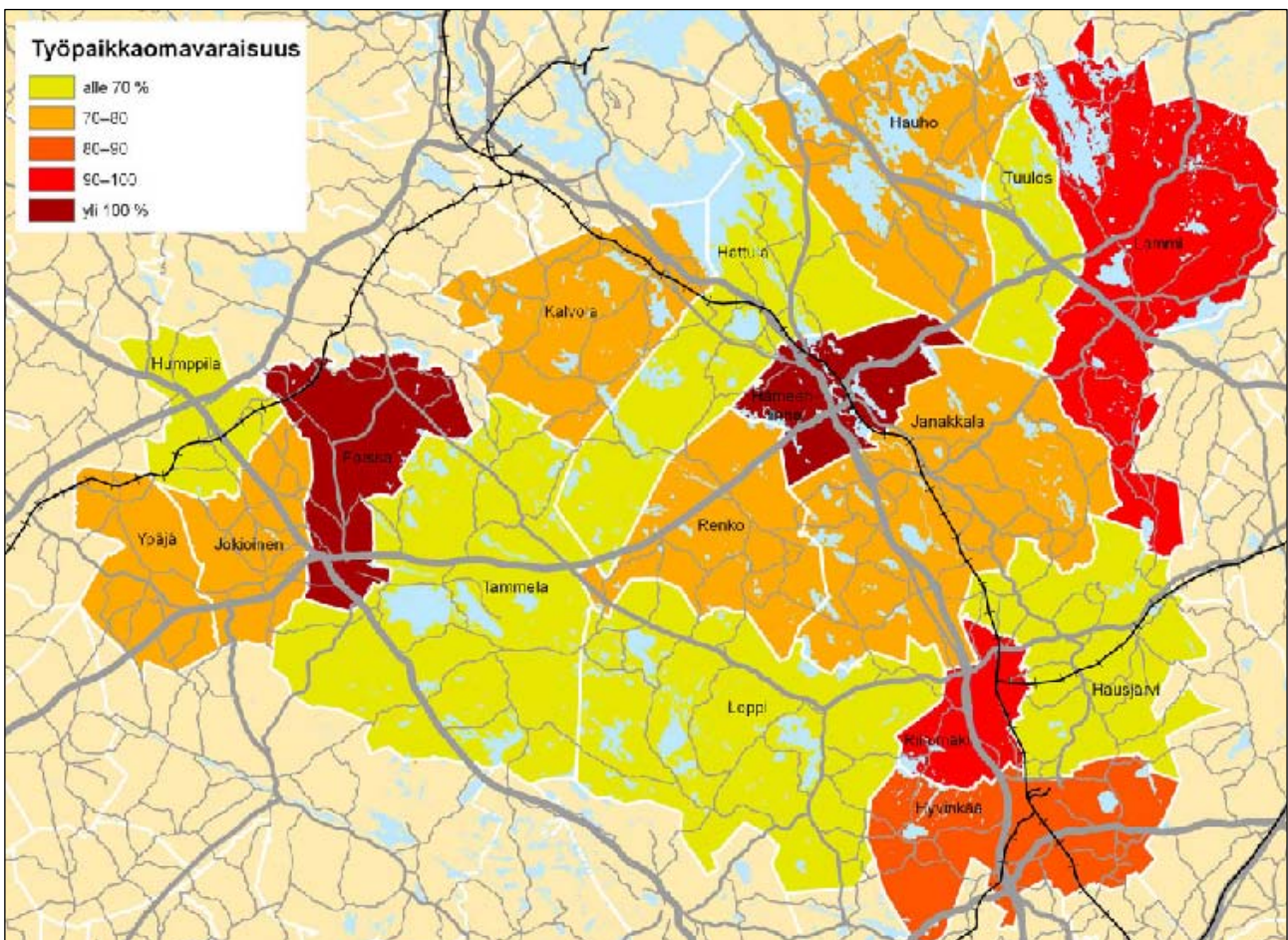

Kanta-Hämeen ja Hyvinkään liikennejärjestelmäsuunnitelman tausta-aineistossa kartoitettiin alueen työvoimavirtoja ja työpaikkaomavaraisuutta.

Hämeenlinnan työpaikkaomavaraisuusaste on yli 100. Pienin alle 70 % työpaikkaomavaraisuus on Hattulan ja Tuuloksen kunnissa. Muiden kuntien omavaraisuusaste on 70–80 %.

Hämeenlinnan seudulta käy töissä Helsingissä eri lähteistä riippuen 1200–1500 henkilöä.

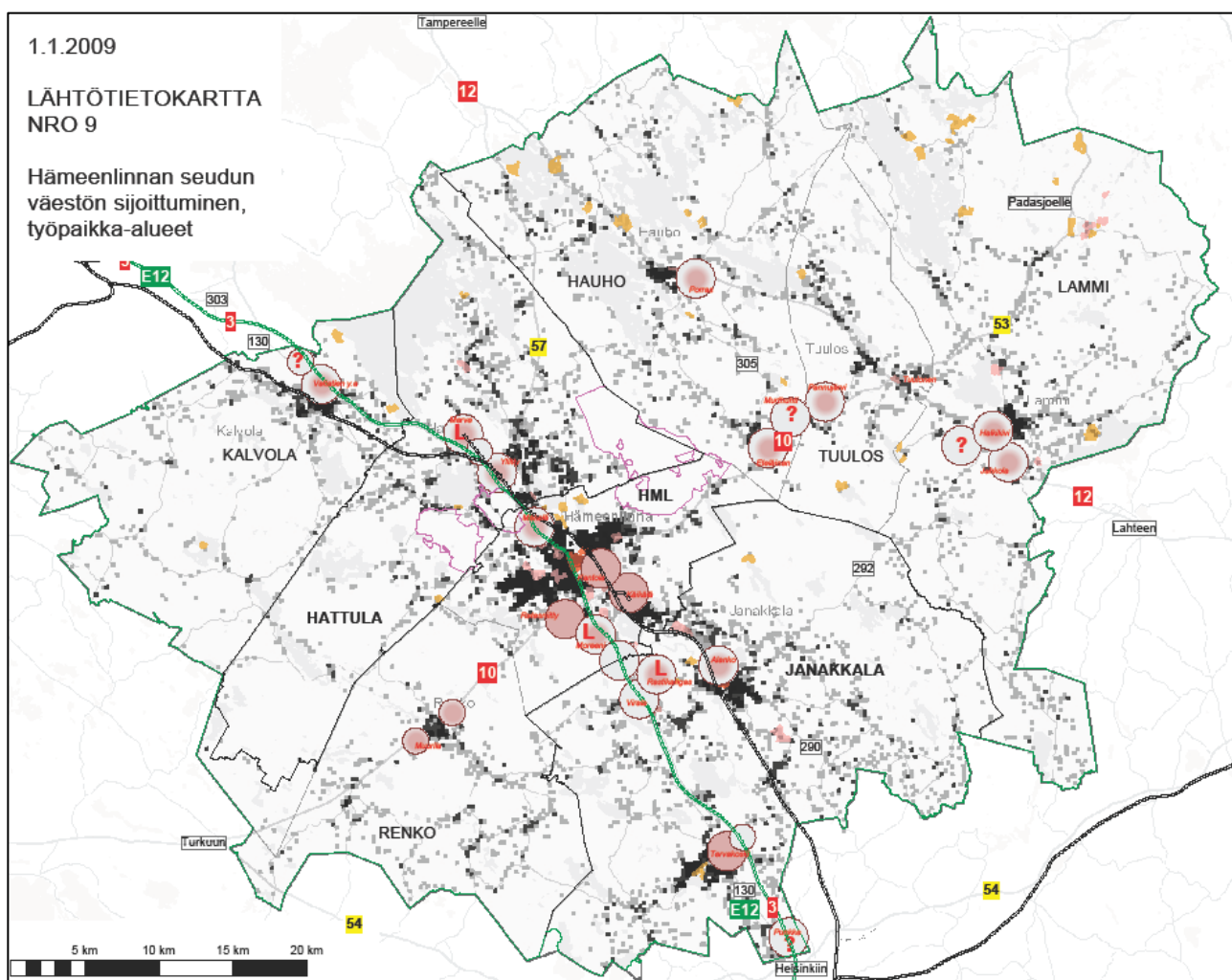
Lähde: Tilastokeskus
Kuvat: Linea konsultit, 2007

Yritysalueiden työpaikkamäärät vuonna 2008 lähde: Kehittämiskeskus Oy Häme, 2008		
Kunta	Yritysalue	Työpaikat
Hauho	Porras	20
Hämeenlinna	Moreeni	550
	Mäkelä	850
	Ruununmylly	400
	Tiiriö	1 100
	Käikälä	2 500
Kalvola	Lasimäki	50
	Lasitehtaan alue	300
	Vt yritysalue	150
Lammi	Halkikivi	30
	Jahkola	30
	Mutanen	50
	Palkkisilta	170
Renko	Muurila	20
Tuulos	Pannujärvi	85
	Tuulonen	250

Yritysalueiden työpaikkamäärät vuonna 2008 lähde: Kehittämiskeskus Oy Häme, 2008		
Kunta	Yritysalue	Työpaikat
Hattula	Lepaa	65
	Merve	115
	Mierola	25
	Parola	85
	Yhteensä	290
Janakkala	Alanko	250
	Huuna	50
	Koivusillantie	90
	Patala (Päiviöntie)	125
	Rastikangas	230
	Yhteensä	905
Uusi HML	Yhteensä	6 555
Koko seutu	YHTEENSÄ	7 750

Lähtötietokartta nro 9. Työpaikka-alueiden sijoittuminen väestöön nähden. Punaiset ympyrät kuvaavat täyttymässä olevia alueita, kaksiväriset väljiä alueita ja harmaat mahdollisia vuoteen 2030 mennessä käyttöön otettavia uusia työpaikka-alueita. Väestöntiheyskartta: Hämeen liitto / YKR / SYKE. Kuvan työpaikka-aluemerkinnät: TA 2008

6.6. Palvelurakenne

Vuonna 2007 laaditussa *Hämeenlinnan seudun kaupunkiseutus suunnitelmassa* kuvattiin tilastojen kautta seudun palvelurakennetta. Tilastojen väestö- ja etäisyysanalyysi perustui Hämeen liitossa koottuun vuoden 2005 YKR väestötietoaaineistoon. Koulujen ja päiväkotien lukumäärä- ja oppilasmäärätiedot perustuvat vuonna 2008 saatavilla olleeseen kuntien omaan aineistoon. Seudun palveluverkko on kattava ja etäisyydet palvelupisteisiin kohtuullisen lyhyet. Asutus on keskittynyt palvelupisteiden läheisyyteen, mikä on toiminnallisesti hyvä kehityssuunta jatkossakin.

Kaupalliset palvelut Hämeenlinnan seudulla

Päivittäistavaraliikkeiden määrä on ollut laskussa Hämeenlinnan seudulla kuten monella muullakin seudulla Suomessa. Vuonna 2005 seudulla toimi 79 päivittäistavaraliikettä ja liikkeiden 5 km vaikutusalueella asui 88 % seudun väestöstä. Palvelujen saavutettavuutta kuvaa tieto, että yli 5 km etäisyydellä lähimmästä liikkeestä autottomia asuntokuntia on vain 2 % ja puolella talouksista on vähintään kaksi autoa. Suurin osa eli 89 % autottomista asuntokunnista asuu alle 2 km etäisyydellä kaupallisista palveluista.

Suurimmat *kaupan keskittymät* ovat Hämeenlinnan keskustassa ja Tiiriön alueella, Janakkalan Turengissa, Hattulan Parolassa, Lammin Kirkonkylässä ja Tuuloksessa kauppakeskus Tuulosessa. Kauppaliikkeitä on lisäksi Janakkalan Tervakoskella, Kalvolan liitalassa ja Rengon Kirkonkylässä. Pieniä kauppoja on enää muutamissa kylissä: Hattulan Lepaa, Hauhon Alveltula ja Eteläinen, Janakkalan Saloinen ja Lammin Lieso.

Päivähoito ja esiopetus

Hämeenlinnan seudun kuntien päivähoito on järjestetty 74 eri pisteessä alueella. Seudun 0–6 –vuotiaista 73 % asuu alle 2 kilometriä ja vain 11 % asuu yli 5 kilometrin etäisyydellä päivähoitopaikasta. Esiopetuksen pisteitä seudulla on 45 kpl (joista 27 kpl sijaitsee Hämeenlinnassa). Esiopetuksesta osa on koulujen ja osa päivähoitoalan toimintaa.

Hämeenlinnan päivähoito on jaettu Keskustan, Itäiseen ja Läntiseen alueeseen. Keskustan alueella toimivat Kaivokadun varhaiskasvatuskeskus (vkk), Varuskunta–Kaurialan vkk (Varuskunnan ja Kaurialan päiväkodit), Kankaantaustan vkk, Ojoisten vkk (Kettumäen ja Koiranpolun ryhmät sekä Tomtebon ruotsinkielinen ryhmä) ja Hattelmalan päiväkotit. Itäiseen alueeseen kuuluvat Hätilä–Sairion vkk (Hätilän ja Sairion päiväkodit), Idänpään vkk, Ruununmylly–Laaniityn vkk (Ruununmyllyn ja Laaniityn päiväkodit), Katuman vkk ja Solvik–Tarvasmäen vkk (Solvikin ja Tarvasmäen päiväkodit). Läntisellä alueella toimivat Ahveniston vkk, Nummen vkk, Hirsimäen vkk ja Jukolan vkk. Yksityisiä päiväkoteja ovat Päiväkotit Aurinkokumpu Oy ja Englanninkielinen päiväkotit.

Hattulassa on kuusi päiväkotia: Tiitiäinen, Myllytonttu, Katinkontti, Pappilanniemi, Puutalo ja Marjahattu sekä ja kolme ryhmäperhepäiväkotia. Hauholla toimivat Kotkolan päiväkotit, Alveltulan lastentupa ja kolme ryhmäperhepäiväkotia. Hauholle on valmistumassa uusi Eteläisten päiväkotit. Janakkalassa on viisi päiväkotia: Haltia, Jänispolku, Kivitasku, Kettukallio ja Pikkuniittu. Kalvolassa toimii päiväkotit Peukalainen, päiväkotiosasto Vilkkilä ja yksi ryhmäperhepäiväkotit. Lammilla toimivat päiväkotit Kuperkeikka sekä Kirkonkylän ja Sankolan ryhmäperhepäiväkodit. Rengossa toimii Aurinkopiha päiväkotit ja Tuuloksessa on yksi ryhmäperhepäiväkotit.

Alakoulut ja koulukyyditys

Seudulla on 42 alakoulua, joissa on vain 1.–6. luokkien oppilaita (lukuvuonna 2008–09). Hämeenlinnassa on 13 alakoulua, Janakkalassa 10, Hattulassa kahdeksan, Lammilla neljä, Rengossa kolme sekä Kalvolassa ja Tuuloksessa yksi alakoulu. Seudulla on yksitoista yli 200 oppilaan alakoulua ja seitsemän alle 30 oppilaan koulua.

Hämeenlinnan alakoulut ovat Normaalikoulu (380 oppilasta), Yhteiskoulu (360), Jukolan koulu (192), Kankaantaan koulu (1.–2.lk, 46), Kirkonkulman koulu (241), Luolajan koulu (131), Miemalan koulu (123), Myllymäen koulu (232), Nummen koulu (451), Ojoisten koulu (328), Ortelan koulu (128), Ruununmyllyn koulu (329), Vuorentaan koulu (125). Erityiskouluja ovat Ojoisten koulu, Saaristen koulu ja Sairaalakoulu.

Valokuvat: Prisma-hypermarketin avajaiset Tiiriössä, Viralan koulu Janakkalassa ja Eteläisten koulu Hauholla, TA 2008

Janakkalassa toimivat Harvialan koulu (115), Heinäjoen koulu (49), Leppäkosken koulu (52), Löyttymäen koulu (36), Tanttalan koulu (23), Tarinmaan koulu (69), Tervakosken koulu (438), Turengin koulu (479), Viralan koulu (36) ja Vähikkälän koulu (24). Lisäksi kunnassa toimii Haukankallion erityiskoulu (38).

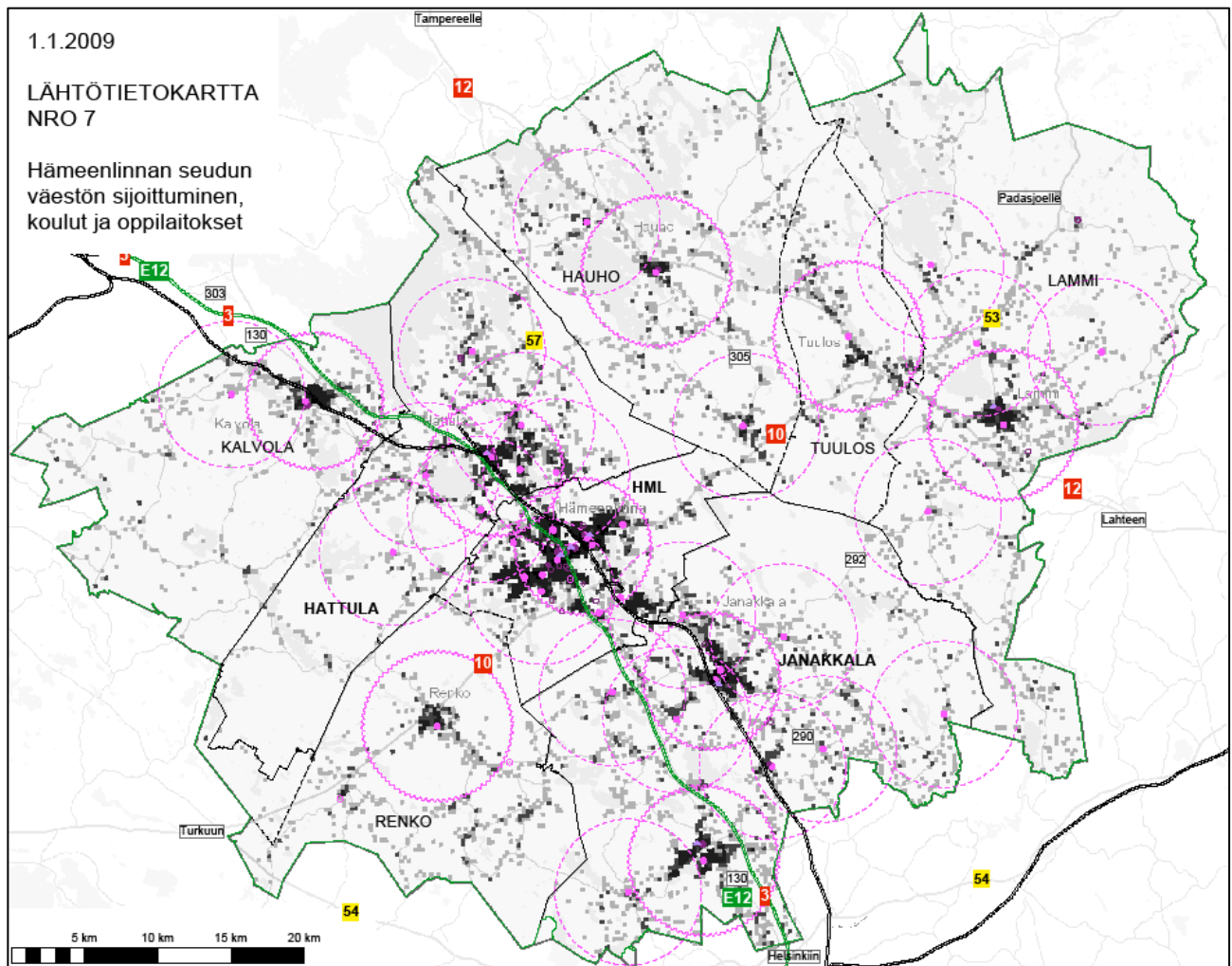
Hattulan alakoulut ovat Hurttalan koulu (151), Mauri Sariolan koulu (18), Lepaan koulu (44), Nihattulan koulu (29), Parolan koulu (290), Pekolan koulu (99), Pelkolan koulu (52) ja Rahkoilan koulu, (46 oppilasta 1.–4. luokilla).

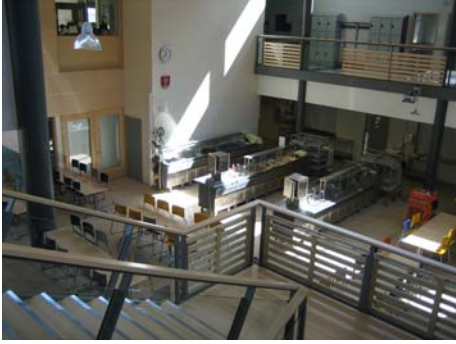
Valokuva: Hattulan Rahkoilan koulu, TA 2008.

Lammilla toimivat Kataloisten koulu (25), Konnarin koulu (266), Kostilan koulu (27) ja Lieson koulu (20). Porkkalan alakoulu on toistaiseksi suljettuna korjausten vuoksi. Pääosa Hauhon alakouluikäisistä käy Hauhon yhtenäiskoulua ja loput saavat oppia Alvettulan (66) ja Eteläisten kouluissa (70). Rengon alakoulut ovat Kirkonseudun alakoulu (84), Nevilän alakoulu (52) ja Nummen alakoulu (27). Nevilän ja Nummen koulujen oppilaat siirtyvät lähivuosina Kirkonseudun alakouluun. Tuuloksen koulussa on 126 oppilasta. Kalvolan alakoululaisista suurin osa käy litalan yhtenäiskoulua ja lisäksi Taljalan koulussa on 27 oppilasta.

Vuonna 2007 laaditun tutkimuksen mukaan perusopetuksen piirissä olevista koululaisista 71,5 % asuu alle 2 km etäisyydellä lähimmästä koulusta ja vain 6,5 % asuu yli 5 km kulkuetäisyydellä koulusta. Laki velvoittaa kunnat järjestämään oppilaalle koulukyydin, kun koulumatka ylittää 5 km. Kuljetuspalvelujen käyttö seudulla on kuitenkin paljon yleisempää, sillä koulukuljetussääntöjen mukaan joissakin kunnissa ensimmäisinä kouluvuosina voi saada koulukyydin yli 3 km matkan vuoksi. Lisäksi kuljetuspalveluihin vaikuttavat valtateiden ylitykset, jotka yleensä katsotaan niin vaarallisiksi alakoulun oppilaille, että koulukyyti tarjotaan lyhyemmälläkin matkoilla. Esimerkiksi Tuuloksessa kuljetetaan noin 82 % alakoululaisista, vaikka etäisyydet kouluun edellyttäisivät huomattavasti vähemmän kuljetuksia.

Lähtötietokartta nro 7. Koulujen ja oppilaitosten sijoittuminen väestöön nähden v. 2008. Ympyröityjen alueiden sisältä on alakouluun linnuntietä alle 5 km matka. Todellinen koulumatka mitataan tieyhteytenä ja samalla arvioidaan koulumatkan vaarallisuus. Väestötiheyskartta: Hämeen liitto / YKR / SYKE. Kuvan oppilaitosmerkinnät: TA 2008

Yläkoulut

Hämeenlinnan seudulla on yhteensä 12 yläkoulua (7.–9. luokat) tai yhtenäiskouluja (1.–9. luokat). Yläkouluja on seuraavissa kunnissa: Hämeenlinna (Ahveniston koulu, 426 oppilasta, Hämeenlinnan yhteiskoulu, 440, Kaurialan yläkoulu, 558 ja Lyseon yläkoulu, 463), Janakkala (Tervakosken yhteiskoulu, 229 ja Turengin yhteiskoulu, 375), Hauho (Hauhon yhtenäiskoulu, 270) ja Hattula (Parolan yhteiskoulu, 360), Kalvola (littalan yhtenäiskoulu, 336) ja Lammi (Hakkalan yläkoulu, 362). Hauhon ja littalan koulujen oppilasluvussa ovat mukana 1.–9. luokat. Rengon ja Tuuloksen kunnat ovat ostaneet yläkouluikäisten koulupalvelut Hämeenlinnasta ja

Lammilta. Lammin Hakkalan yläkoulussa käy oppilaita myös Hämeenkoskelta. Koululaisten matkat yläkouluihin ovat pidemmät kuin alakoululaisilla. Puolet seudun kouluikäisistä asuu alle 2 km etäisyydellä yläkoulusta ja 23 % koululaisista on yli 5 km koulumatka.

Lukiot

Hämeenlinnan seudulla on kahdeksan lukioita. Hämeenlinnassa toimii neljä lukiota: Kaurialan lukio (512 oppilasta), Hämeenlinnan lyseo (395), Hämeenlinnan yhteiskoulun lukio HYK (215) ja Hämeenlinnan aikuislukio (167). Janakkalassa on kaksi lukiota: Tervakosken lukio (83) ja Turengin lukio (151). Hattulassa on Parolan lukio (175 + 31 matkailulukiossa). Lammin lukiossa opiskelee 119 oppilasta, joista osa tulee Tuuloksesta ja Hämeenkoskelta. Hämeenlinnan lukiot saavat oppilaita myös Kalvolasta ja Rengosta.

Vanhusten asumispalvelut

Hämeenlinnan seudun kunnissa vanhusten asumispalveluja tarjotaan 35 eri pisteessä, joista osa on muiden kuin seudun kuntien hallinnoimaa ja tarjoamaa palvelua. 71 % yli 65-vuotiaista kuntalaisista asuu alle 2 km etäisyydellä vanhusten asumispalveluyksiköstä. Usein yksiköt tarjoavat myös päivätoimintaa ja muita palveluja. Tämän vuoksi ikääntynyt väestö usein hakeutuu asumispalvelujen läheisyyteen myös vapailta markkinoilta asuntoa etsiessään. Vain 16 % seudun yli 65-vuotiaista asuu yli 5 km etäisyydellä palvelupisteestä.

Hämeenlinnan kaupungissa on kaksi vanhainkotiä, Voutilakeskus ja Vuorentaan vanhainkoti. Lisäksi vanhainkotihoitoa ostetaan Sisälähetys ry:ltä. Hattulassa toimii Tuulia-koti, johon kuuluu vanhainkoti ja Rauhalan palvelukoti. Lisäksi asuntoja vanhuksille tarjoaa Hattulan Vanhustentukiyhdistys ry. Hauholla toimii Mäntykodon vanhainkoti ja asumispalveluja järjestää Hauhon Vanhustentukiyhdistys ry. Janakkalan vanhainkoti on nimeltään Tapailakoti. Lisäksi on kunnan ja Janakkalan palvelutalosaatiön järjestämää palvelutalo- ja vuokra-asumista vanhuksille. Kalvolassa laitoshoidon ja palveluasumista tarjoaa palvelukoti Koivurinne. Lammilla toimivat Lammin vanhainkoti sekä Lammin seudun Vanhustentukiyhdistyksen ylläpitämät Palkkisillan palvelukoti ja Naskalin rivitaloasunnot. Rengossa toimii Raitaharjun palvelukoti. Tuuloksen Vanhustentukiyhdistys ry isännöi Tuuloskotia ja Kaskirinteen rivitaloasuntoja.

Lähde: kuntien www-sivut, Hämeenlinnan seudun kaupunkiseutusuunnitelma, 2007

Valokuvat: Lammin Hakkalan koulu (ylhäällä), Hämeenlinnan Voutilakeskus, Lieson kyläkauppa Lammilla, Hämeenlinnan Kirkonkulman koulu ja liiketalo Janakkalan Tervakoskella, TA 2008

6.7. Koulutus

Hämeenlinnan seudulla on monipuoliset koulutusmahdollisuudet, joskin seudulta puuttuu yliopisto- ja korkeakoulutason koulutus opettajankoulutusta lukuun ottamatta.

Ammatillinen koulutus

Ammatillista peruskoulutusta järjestetään *ammattillisissa oppilaitoksissa* ja oppisopimuskoulutuksena. Hämeenlinnassa opetusta annetaan *Hämeen ammatti-instituutissa HAMI, lihateollisuusopistossa ja Kiipulan ammattiopistossa*. Perttulan erityisammattikoulu yhdistyi Kiipulan ammattiopistoon 1.1.2009.

Hämeen ammatti-instituutilla on neljä toimipaikkaa. Lammin Evolla voi opiskella metsäalan perustutkinnon. Hattulan Lepaalla on valtakunnallisestikin merkittävä puutarha- ja viheralan koulutuskokonaisuus. Lepaalta valmistuu myös matkailupalvelujen tuottajia, jotka suorittavat samalla ylioppilastutkinnon Parolan lukiosta. Tammelan Mustialassa voi suorittaa maatalousalan perustutkinnon. Hämeenlinnan Sairiossa toimii meijerialan yksikkö, jossa suoritetaan myös osa ammattikorkeakoulun bio- ja elintarviketekniikan koulutusohjelmaopinnoista. Muutoinkin Hämeen ammatti-instituutin ja Hämeen ammattikorkeakoulun yhteistyö on tiivistä ja esimerkiksi opettajat ovat osittain samoja.

Koulutuskeskus Tavastia on Hämeenlinnan seudun koulutuskuntayhtymän ylläpitämä toisen asteen oppilaitos. Tavastian koulutusaloja ovat kulttuuri, luonnontieteet, sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala sekä yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon koulutusala. Myös kaksoistutkinnon suorittaminen on mahdollista yhteistyössä Hämeenlinnan aikuislukion kanssa. Lisäksi oppilaitos tarjoaa monipuolista aikuiskoulutusta. Tutkintotavoitteisen ammatillisen koulutuksen lisäksi Tavastia järjestää työvoimahallinnon valmentavia ja yhteishankintakoulutuksia, osaksi valtionosuusrahoitteista henkilöstökoulutusta ja yritysten kokonaan maksamaa koulutusta.

Lihateollisuusopisto on liha- ja valmisruokateollisuuden koulutuspalveluja tarjoava yksikkö Hämeenlinnassa. Oppilaitos toimii Lihateollisuuden tutkimuskeskuksen yhteydessä. Opiston ja tutkimuskeskuksen toiminta-alueena on koko Suomi. Koulutuspalveluihin kuuluvat myös liha- ja ruokateknologiakoulutus ja tuoteturvallisuuskoulutus esim. hygieniaoasaamiskoulutus.

Kiipulan ammattiopisto on valtakunnallinen ammatillisen erityisopetuksen, aikuiskoulutuksen ja kuntoutuksen osaamiskeskus sekä palvelujen tuottaja. Erityisopetus on tarkoitettu erityistä tukea tarvitseville opiskelijoille. Erityisopetuksen ammatilliseen perustutkintoon johtavia koulutusohjelmia ovat tuotteen suunnittelu ja valmistus, suurtalouden ruokatuotanto, siivousala, metsätalous, puutarhatuotanto, viherala, kukka- ja puutarhakauppa, vammaistyö, vanhustyö, lasten ja nuorten hoito ja kasvatusta.

ajoneuvoasentaja, varastonhoitaja, kiinteistönhoito, asiakaspalvelu ja myynti, talous- ja toimistopalvelut sekä tieto- ja tietoliikennetekniikka. Koulutus- ja kuntoutuskeskusta ylläpitää Kiipulasäätiö. Koulutusta järjestetään Janakkalassa, Hämeenlinnassa, Riihimäellä, Forssassa, Tampereella, Lahdessa, Vantaalla ja Kouvolassa.

Korkea-asteen koulutus

Hämeenlinnassa tarjoavat korkea-asteen koulutusta *Hämeen ammattikorkeakoulu HAMK, Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos ja Tampereen yliopiston ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskus*. HAMK toimii seitsemällä koulutusosalalla ja koulutusohjelmia on 25. *Hämeenlinnan Visamäki-kampuksella* toimivat bio- ja elintarviketekniikka, rakennustekniikka, ympäristöteknologia, liiketalous, tietojenkäsittely, tuotekehitys ja muotoilu. *Hattulan Lepaan yksikön* koulutusohjelmia ovat maisemasuunnittelu ja puutarhatalous. *Lammin Evolla* voi opiskella metsätalouden koulutusohjelmassa. HAMK:lla on Hämeenlinnan seudun ulkopuolella yksiköt Forssassa, Hyvinkäällä, Mustialassa Tammelassa, Riihimäellä ja Valkeakoskella. *Hämeen kesäyliopisto* järjestää avointa yliopistokoulutusta pääosin Hämeenlinnassa, Riihimäellä ja Forssassa.

Muu opetus- ja koulutustoiminta

Hämeenlinnan Verkatehtaan alueella on monipuolista kulttuuri- ja koulutustoimintaa. *ARX-talossa* toimivat *Miniteatteri, Lasten ja nuorten kuvataide- ja käsityökoulu AIMO sekä Käsityökeskus INTO*. Musiikin ja tanssin opetuksesta opistotasolle asti vastaa *Sibelius-opisto*. Verkatehtaalla taiteen perusopetusta järjestävät edellisten lisäksi *Hämeenlinnan Tanssi- ja liikuntakeskus ja Kirjoittajakoulu*. Kolmen kunnan yhteinen kansalaisopisto, *Vanajaveden opisto*, toimii myös pääosin Verkatehtaalta käsin. Vanajaveden opiston omistaa Hämeenlinnan seudun kansalaisopiston kuntayhtymä, jonka jäsenkunnat ovat Hattula, Hämeenlinna ja Janakkala. Opistossa opiskelee vuosittain 20 000 opiskelijaa jäsenkuntien eri toimipaikoissa.

Valokuva: Yksi Kiipulan ammattiopiston rakennuksista Janakkalassa, TA 2008

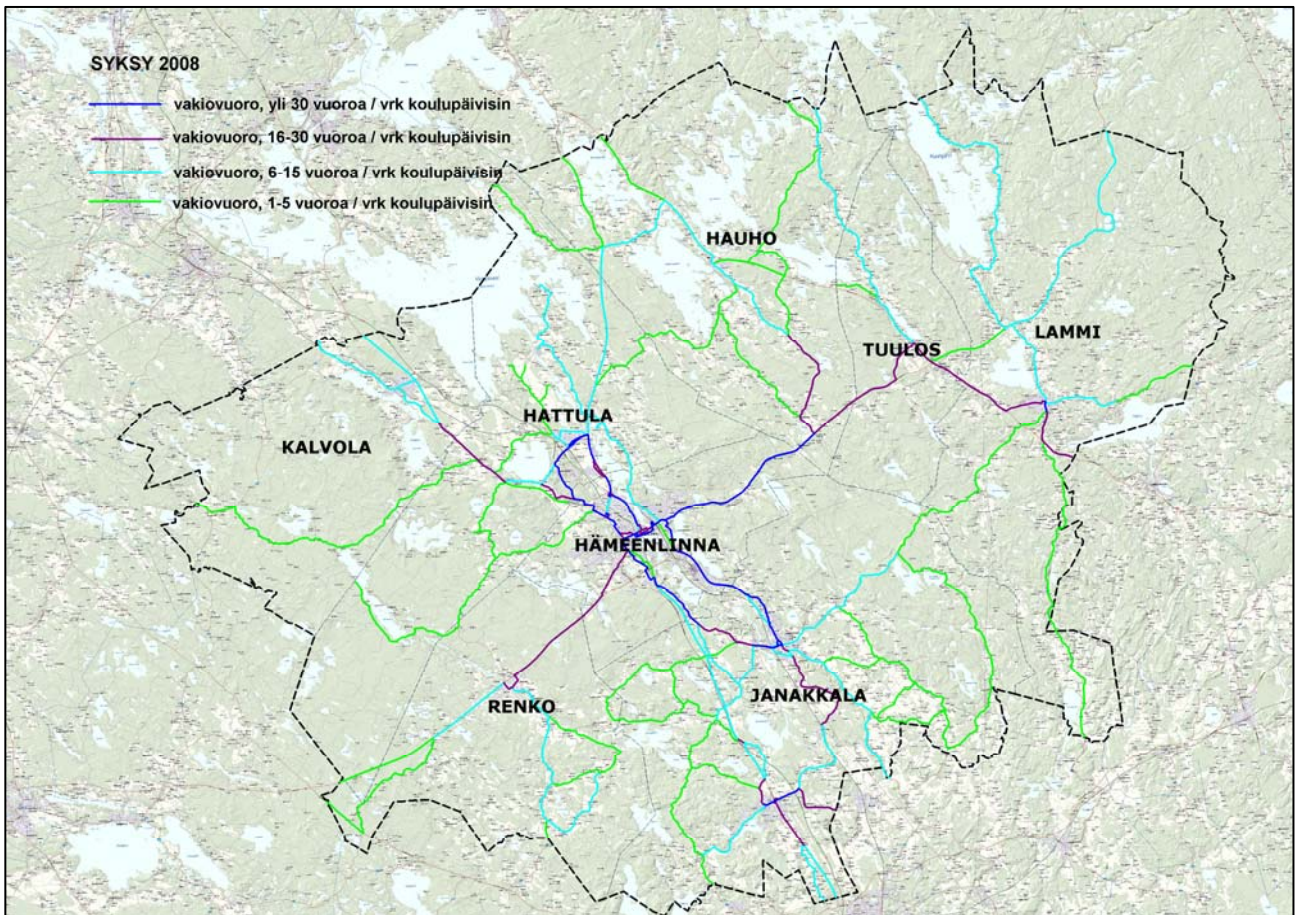
6.8. Joukkoliikenne

Hämeenlinnan seudun joukkoliikenne voidaan jakaa neljään ryhmään:

- junaliikenteeseen
- Hämeenlinnan ja kuntakeskusten välisiin vakiovuoroihin ja pikavuoroihin, joiden reitit palvelevat osittain myös kuntakeskusten ulkopuolisia alueita
- palveluliikenteeseen
- Hämeenlinnan kaupunkiliikenteeseen.

Junaliikenne

Hämeenlinnan seudulla junaliikenteen merkitys on suurin kaukoliikenteessä. *InterCity-junat* tarjoavat yhteyden sekä Helsinkiin että Tampereelle tunnin välein. Hämeenlinnaa ja väliasemia palvelee lisäksi *taajamajunayhteys* muutaman kerran päivässä. Parolan ja littalan asemilla pysähtyy arkipäivisin kuusi ja Turengin asemalla seitsemän taajamajunaa sekä etelään että pohjoiseen suuntiin. Taajamajunia käytetään jonkin verran myös seudun sisäisenä yhteytenä.

Kartalla on esitetty seudulliset bussiliikenteen vakiovuorot syksyllä 2008 liikennöintiheyden mukaan eriteltyinä. Hämeenlinnan sisäiset vuorot eivät ole mukana. Kuva: MK 2008

Bussiliikenne

Pääosa Hämeenlinnan seudun bussiliikenteestä on yrittäjävetoista *linjaliikennettä*: bussiyritys suunnittelee asiakastarpeiden perusteella reitit ja aikataulut, joille se anoo lupaviranomaiselta (Etelä-Suomen lääninhallitukselta tai Hämeenlinnan kaupungilta) luvat liikennöintiin ja kantaa liikenteestä taloudellisen vastuun. Tämän itsekannattavan liikenteen lisäksi valtio ja kunnat ostavat yksittäisten lähtöjen liikennettä palvelutason ylläpitämiseksi.

Kuntakeskusten ja Hämeenlinnan keskustan välisten vuorojen määrä vaihtelee. Paras tarjonta on Janakkalan kuntakeskuksesta Turengista ja Hattulan kuntakeskuksesta Parolasta Hämeenlinnaan. Näitä reittejä ajetaan arkisin noin puolen tunnin vuorovälillä hiljaisimpia aikoja lukuun ottamatta. Joidenkin kuntakeskusten ja Hämeenlinnan välisessä liikenteessä *pikavuorojen* osuus on merkittävä. Pikavuorojen pysähtyminen vain tietyillä pysäkeillä vähentää palvelua seudullisen liikenteen näkökulmasta, mutta

nopeuttaa pitkämatkalaisille tarjottavaa palvelua. Hämeenlinnan seudulla on käytössä kuntien subventoima *seutulippu*, jolla on rajaton matkustusoikeus busseissa 30 päivän ajan kiinteään hintaan. Seutulippulaisilta peritään kuitenkin pääsääntöisesti lisämaksu pikavuoroissa, mikä vähentää pikavuorojen houkuttelevuutta seudullisilla matkoilla. Joissakin kunnissa seutulipun piiriin lisämaksutta kuuluvia lähtöjä on vain noin puolet kokonaistarjonnasta.

Joukkoliikenteen käytettävyyttä joillakin yhteysväleillä vähentää myöhäisten vuorojen puute. Maaseutumaisilla alueilla joukkoliikenteen tarjonta on monin paikoin erittäin vähäistä tai puuttuu kokonaan. Myös kysyntä on erittäin vähäistä, eikä taloudellisia edellytyksiä tarjonnalle siten ole.

Palveluliikenne

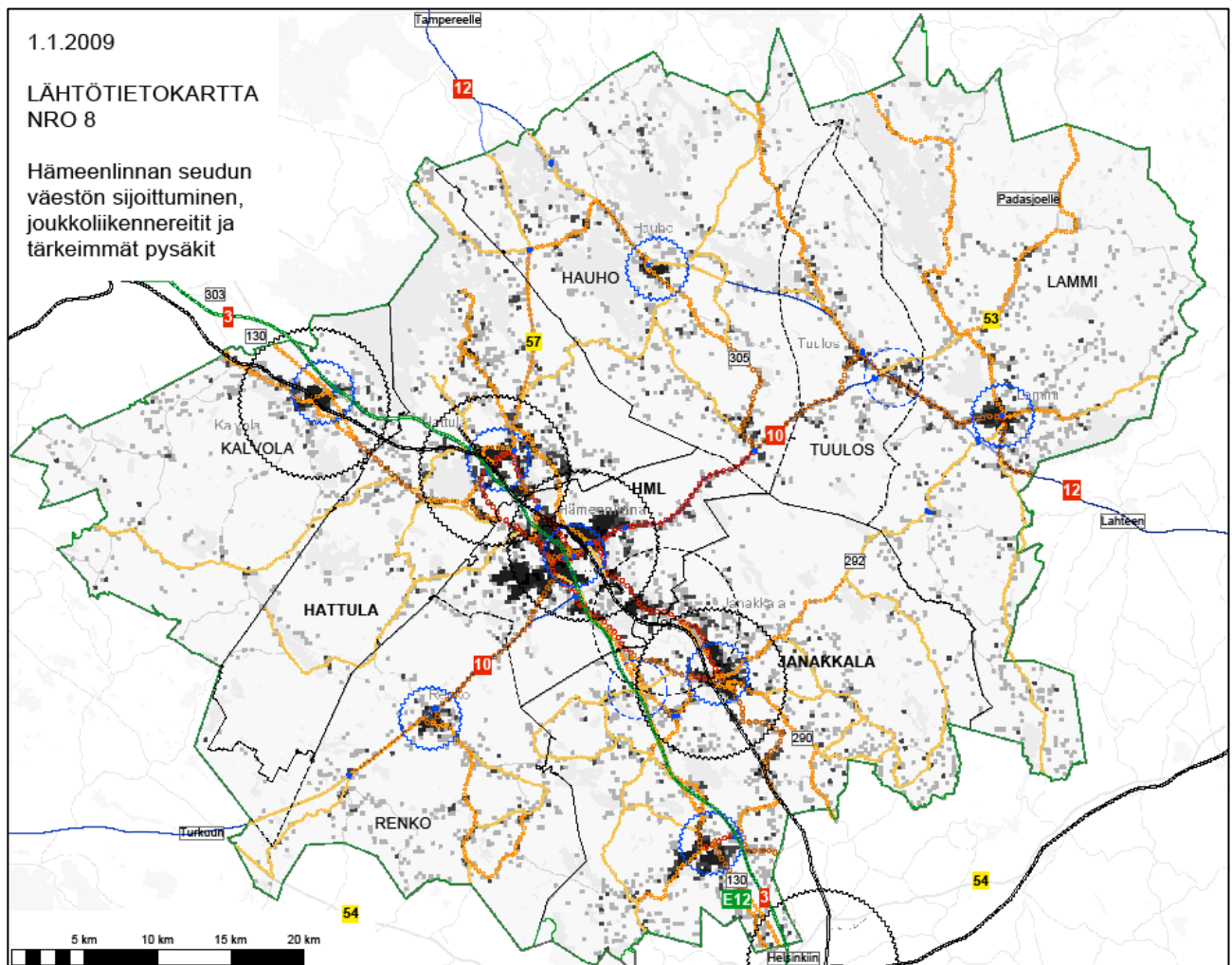
Palveluliikenteellä tarkoitetaan tavallista pienemmällä kalustolla 1–5 kertaa viikossa ajettavaa *asiointiliikennettä*. Palvelulinjat liikennöivät Hämeenlinnassa, Hauholla, Janakkalassa, Lammilla ja Tuuloksessa arkipäivisin. Kalvolassa liikennöinti on tauolla kilpailuvalituksen takia.

Hämeenlinnan kaupunkiliikenne

Hämeenlinnan kaupunkialueella bussiliikenteen reitit muodostavat alueellisesti kattavan verkoston. Linjat liikennöivät heilurilinjoina keskustan läpi, jolloin ne tarjoavat vaihdottomia yhteyksiä myös itä-länsi-akselilla. Reittien kattavuuden varjopuolena ovat osin mutkittavat reitit, jotka lisäävät ajoaikaa, mutta toisaalta lyhentävät kävelymatkoja pysäkillä. Linjat liikennöivät pääosin tunnin vuoroväleillä, jolloin yhteisillä reittiosuuksilla liikennöi useita vuoroja tunnissa.

Teksti: Maarit Kaartokallio, 2008

Lähtötietokartta nro 8. Nykyisten (syksy 2008) joukkoliikennereittien, asemien ja seisakkeiden sijoittuminen väestöön nähden. Mustalla ympyröityjen alueiden sisältä on junaseisakkeelle alle 5 km matka. Sinisten ympyröiden alueelta on linja-autopysäkillä alle 2 km matka. Katkoviivalla merkityt ympyrät kuvaavat mahdollisia tulevaisuuden joukkoliikennepaikkoja. Väestötiheyskartta: Hämeen liitto / YKR / SYKE. Kuvan merkinnät: TA 2008

7 TRENDIT JA HAASTEET

7.1. Ilmastonmuutos ja energiavarojen käyttö

Valtakunnalliset ja maailmanlaajuiset *trendit* vaikuttavat suoraan tai välillisesti maankäytön suunnitteluun ja ohjaamiseen myös paikallisella tasolla. Kehityskuvatyön aikana yhteiskuntaa ovat puhuttaneet eniten *ilmastonmuutos ja ikääntyminen*. Kevään 2008 työvoimapula kääntyi loppuvuodesta otsikoihin lomautuksista ja mittavista irtisanomisista yritysten tilauskannan heikentyessä nopean maailmanlaajuisen taantumun myötä. Pitkällä aikavälillä taantumata ja lamat tulevat ja menevät. Maankäytön suunnittelu tapahtuu pitkällä aikajänteellä ja tämän vuoksi sen on vastattava *ensisijaisesti kaikkein merkittävimpiin haasteisiin huomattavasti ennakoiden*. Valokuva alla: Kiipulan kasvihuoneet Janakkalassa, TA 2008

Työ- ja elinkeinoministeriössä laaditaan parhaillaan pitkän aikavälin ilmasto- ja energiastrategia, jossa tullaan tekemään skenaariotarkasteluja vuoteen 2050 saakka. Strategian ensimmäinen aikahorisontti on asetettu vuoteen 2020, johon mennessä Euroopan unioni on sitoutunut kolminkertaistamaan uusiutuvan energian osuuden noin 20 prosenttiin ja liikenteen biopolttoaineiden osuuden 10 prosenttiin sekä samanaikaisesti vähentämään kasvihuonekaasujen päästöjä vähintään 20 prosenttia vuoden 1990 tasosta. Ajanjaksolla vuoteen 2050 saakka tarkastellaan EU:n kansainvälistä neuvotteluavausta kasvihuonekaasujen 60–80 prosentin

vähentämisestä. Ilmastopolitiikan tavoitteiden lisäksi strategiassa on määrää linjata myös perinteisiä energiapolitiikan tavoitteita kuten energian toimitusvarmuutta sekä saatavuutta kohtuulliseen hintaan.

Vuonna 2005 Maa- ja metsätalousministeriö julkaisi ilmastonmuutoksen kansallisen sopeutumisstrategian. Valtioneuvoston kanslia on julkaissut vuonna 2006 *kestävän kehityksen strategian "Kohti kestäviä valintoja – Kansallisesti ja globaalisti kestävä Suomi"*. Energiapolitiisissa selonteoissa ovat korostuneet energiantuotantoon liittyvät asiat, kuten biopolttoaineiden ja tuulivoiman käyttö, energiankulutustavoitteet ja päästöoikeudet. Keskitetyn ja hajautetun energiantuotannon malleja sekä uuden teknologian käyttökelpoisuutta on vertailtu ilmastopolitiisesta näkökulmasta. Erillisstrategioita ja selvityksiä on laadittu lukemattomia määriä. Maankäytön näkökulmasta tutkimus on kuitenkin vasta alkamassa.

Yhteiskunnan energiatehokkuus nähdään kokonaisvaltaisena työkenttänä, jossa tavoitteisiin päästään vain *kaikkien osa-alueiden yhteisvaikutuksen kautta*. Kaupunkirakenteen ja liikenneinfrastruktuurin vaikutukset ovat hitaita mutta erittäin pitkäkestoisia. Maankäytön kannalta kestävin ratkaisu on *nykyisen yhdyskuntarakenteen tiivistäminen* siten, että vanha rakennuskanta otetaan tehokkaasti käyttöön ja uusi rakentaminen ohjataan nykyisen taajamarakenteen sisälle. Vasta tämän jälkeen rakentamista ohjataan uusille alueille, joiden tulisi pystyä hyödyntämään nykyistä palvelu- ja liikenneverkkoa.

Lähteet: Työ- ja elinkeinoministeriö, www.tem.fi, www.innovaatiostrategia.fi; Ympäristöministeriö, www.ymparisto.fi/ilmasto

Ilmastonmuutokseen liittyvät maailmanlaajuiset haasteet:

- Miten voidaan hidastaa maapallon *keskilämpötilan* kiihtyvää nousemista, jonka vaikutusten laajuus ja ajoittuminen ovat vielä osin arvailujen varassa (jäätiköiden sulaminen, aavikoituminen, asuinkelvottomien alueiden laajeneminen, ekosysteemin muutokset, sukupuutot, nälkä)
- Miten voidaan hidastaa *jäätiköiden sulamista* ja korvata syntyvä *makeanveden* varastojen vaje?
- Miten ekologiset muutokset ja ikiroudan sulaminen vaikuttavat merien kalaisuuteen, peltojen satoisuuteen, metsien tuottoon ja sitä kautta koko maailman *ruokatilanteeseen ja energiatalouteen*?
- Kuinka nopeasti *uusiutuvat energialähteet* saadaan käyttöön?
- Miten estetään *saastuttavan teollisuuden siirtyminen* valtiorajojen yli sallivamman lainsäädännön maihin?
- Kuinka varaudutaan rajuihin paikallisiin *säävaihteluihin* (rankkasateet, myrskyt, tulvat)?
- Miten ovat *fyysiset rakenteet* padoista kokonaisuun kaupunkeihin kestävät arvioidun merenpinnan nousun (7–14 m)?
- Miten ihmiset *reagoivat* elinolojen muutoksiin (muuttoliike, pakolaisuus, pula puhtaasta vedestä ja ruoasta, turvattomuus, terrorismi, sodat)?
- Miten ja minkälaisia *innovaatioita* voidaan parhaiten hyödyntää kestävä kehityksen hyväksi?
- Kuinka paikalliset toimijat saadaan *sitoutumaan* maailmanlaajuisen ilmastopolitiikan tavoitteisiin?
- Onko ylivoimaiselta tuntuva *kulutustottumusten ja arvomaailman muutos* ylipäättään mahdollinen?

Energiavarojen käyttöön liittyvät yleiset haasteet:

- Millä keinoin ja kuinka nopeasti pystytään siirtymään *vähähilliseen yhteiskuntaan*?
- Miten vaikutetaan *ihmisen valintoihin*?
- Miten kohdennetaan *vähenevät energiaresurssit*?
- Mitä on *todellinen ekologia* yhdyskuntasuunnittelussa tai rakentamisen ja tuotteiden koko *elinkaaren* aikana?
- Miten edistetään *energiaomavaraisuutta*?
- Miten ratkaistaan *ydinjätteen* loppusijoittaminen?
- Miten vähennetään tavaroiden ja henkilöiden *liikkumistarvetta*?

Ilmastonmuutoksen vaikutukset maankäytön suunnittelussa:

- yhdyskuntasuunnittelun *strateginen rooli* on kasvanut
- eri asiantuntijoiden, poliitikkojen ja kansalaisten *aktiivisuus* yhdyskuntasuunnittelun suhteen on lisääntynyt
- yhteinen näkemys *eheän yhdyskuntarakenteen* tavoitteesta ohjaa kaavoituksen eri tasoja
- *joukkoliikenteen ja kevyen liikenteen* toimintaedellytykset halutaan turvata
- *palvelujen ja työpaikkojen saavutettavuus* asukkaan arjessa korostuu
- taajamasuunnittelussa esillä *vyöhykeajattelu*: jalankulku, joukkoliikenne ja autokaupunki
- *viljelymaiden ja metsien* merkitys ruoan ja energiaraaka-aineen lähteinä kasvaa ilmaston lämmitessä
- *uusien energiamuotojen* käyttöönottoon, *jätteenpolttoon ja tuulivoimaloiden* rakentamiseen varaudutaan
- *äkkinaisiin sääolojen muutoksiin* reagoidaan ennalta (sateet, tulvat, tuulisuus, myrskyt)
- *pitkäaikaisiin sääolojen muutoksiin* varaudutaan (lumettomuus, maaperän ja ilman kosteuden nousu)
- *etätyömahdollisuuksia* luodaan pendelöinnin vähentämiseksi

Kehityskuvan ilmastopoliittiset lähtökohdat:

- eheä yhdyskuntarakenne
- seudun erityisasema metropolialueella
- maankäytön, asumisen ja liikenteen suunnitteluprosessin vuorovaikutteisuus ja yhteistyö eri kuntien välillä
- joukkoliikenteen ja vesihuollon toimintaedellytysten parantaminen maankäytön suunnittelua ohjaamalla
- palvelujen saatavuuden huomioiminen
- monialaisten asiantuntijaresurssien hyödyntäminen

Valokuvat ylhäältä:

Ruispelto Hauholla, kännykät sähkömuseo Elektran vitriinissä Hämeenlinnassa, Nevilän myllyn rauniot Rengossa, Vanajan voimalaitos Hämeenlinnassa ja suurjännitejohto katajaa kasvavalla mäellä Lammilla, TA 2008

7.2. Ikääntyminen ja työvoiman saatavuus

Ikääntyminen on maailmanlaajuinen ilmiö teollistuneissa länsimaissa. Ihmisten elinikä on noussut ja samalla syntyvyys on laskenut. Ihmisen keskimääräinen elinikä on Suomessa 77,4 vuotta (miehillä 73,7 vuotta ja naisilla 81,2 vuotta). Suomessa syntyvyys on eurooppalaisittain korkea, mutta väestönkasvuun on kuitenkin ensisijaisesti vaikuttanut viime vuosina lisääntynyt maahanmuutto. Tällä hetkellä Suomessa 15 % väestöstä on yli 65-vuotiaita. Vuonna 2030 vastaava luku on 25 %. Tulevina vuosina Suomen *huoltosuhte* heikkenee nopeammin kuin koskaan aikaisemmin historiassa. Yhä pienempi osuus väestöstä käy töissä. *Ikääntymisen ja työvoimatarpeen* asettamiin haasteisiin vastaaminen edellyttää palvelurakenteen uudistamista ja kaupunkiseutujen koulutus- ja elinkeinoelämän aktiivista kehittämistä.

Suomessa työvoima- ja elinkeinopoliittiset asiat kuuluvat työ ja elinkeinoministeriön toimialaan. Lisäksi ministeriön vastuu-alueita ovat mm. energia- ja ilmastopoliittikka, innovaatio- ja teknologiapoliittikka, alueiden kehittäminen ja kilpailun edistäminen. Ministeriössä on laadittu *työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelma*, jonka tavoitteena on hyvinvoinnin rahoitusohjan turvaaminen.

Ohjelman haasteellisena lähtökohtana on *työikäisten lukumäärän väheneminen ja työväestön ikääntyminen*, joista johtuvaa työpanoksen pienentymistä pyritään ehkäisemään monin eri keinoin. Yritysten kasvuhaluukkuutta tulee lisätä, yritysten toimintaympäristöä kehittää kilpailukykyisemmäksi, työelämän laatua ja tuottavuutta kohottaa samanaikaisesti sekä lisätä ulkomaisen työvoiman määrää. Työuraa tulisi pidentää molemmista päistä ja osaamistaso säilyttää korkealla läpi työuran. Työn tuottavuuden kohottaminen tapahtuu myös kehittämällä työorganisaatioita, parantamalla työelämän laatua ja työyhteisöjen innovaatiokykyä. Näiden seikkojen edistämiseen tähtäävät valmisteilla oleva erityinen *innovaatiostrategia* sekä sosiaali- ja terveysministeriön *työhyvinvointifoorumi*.

Politiikkaohjelman yleisillä *yrittäjyyttä* ja yritysten kasvua tukevilla toimenpiteillä pyritään parantamaan taajamien ohella myös maaseudun yrittäjyyttä. Maaseudulla huomiota kiinnitetään erityisesti palvelualan yrittäjyyteen ja yrityspalveluiden kehitykseen. Hallitus laatii *maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman* ja vuodet 2009–2020 kattavan maaseutupoliittisen selonteon ja selonteon elintarviketurvallisuudesta sekä käynnistää suomalaisen ruuan edistämishajautettua bio-energian tuotantoa ja käynnistetään maatalouden energiaohjelma. *Kansallinen metsäohjelma* päivitettiin vuonna 2008. Hallituksen strategia-asiakirjaan sisältyy joukko myös muita maaseudun yrittäjyyteen vaikuttavia toimenpidekokonaisuuksia kuten ilmasto ja energiapolitiikka, osaaminen ja innovaatiot sekä lainsäädäntösuunnitelma.

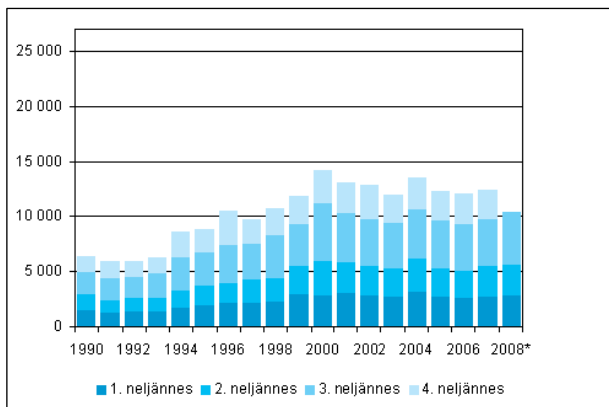
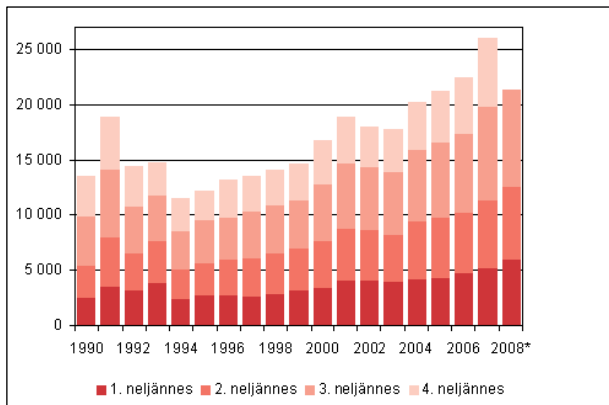
Lähteet: Työ- ja elinkeinoministeriö, www.tem.fi, www.innovaatiostrategia.fi, Tilastokeskus

Ikääntymiseen liittyvät yleiset haasteet:

- ikärakenteen epätasapaino eri maanosien ja valtioiden välillä
- esteettömän asumisen ja liikkumisen mahdollistaminen
- mielekkään arjen ja vapaa-ajan mahdollisuuksien tarjonta ikääntyneille
- laitostumisen välttäminen
- tuottavuuden ja verotulojen väheneminen huoltosuhteen muuttuessa nopeasti
- vähenevien taloudellisten ja työvoimaresurssien kohdentaminen palvelu- ja hoivatarpeen lisääntyessä
- terveyden- ja sairaanhuollon kuormittuminen sairastavuuden lisääntyessä eliniän myötä
- ikääntyneiden arvostus ja yhteiskunnallinen asema

Työvoiman saatavuuteen liittyvät haasteet:

- työpaikkojen ja työvoiman epätasainen jakaantuminen maailmanlaajuisesti ja valtakunnan tasolla
- hallitsematon työperäinen muuttoliike eri maanosien ja valtioiden välillä
- työperäinen maassamuutto reuna-alueiden elinkeinoelämän taantuessa
- työvoiman tarjonta ja kysyntä eivät kohtaa, ns. työvoiman kohtaanto-ongelma
- työvoiman ammattitaito ja työelämän osaamisvaatimukset eivät kohtaa, kohtaanto-ongelma oppilaitosten ja elinkeinoelämän välillä
- työikäinen 15–64-vuotias väestö supistuu vuoden 2010 jälkeen
- työvoima on ikääntyneempää kuin koskaan aikaisemmin Suomessa
- työvoiman osaaminen ja elinikäisen oppimisen tukeminen nopean muutoksen kulttuurissa
- työvoimapulasta saattaa tulla merkittävä este yritysten ja tuotannon kasvulle koko maassa

Työperäiseen maahanmuuton haasteet:

- maahanmuuttajien ja heidän perheenjäsentensä nopea työllistyminen ja kotouttaminen
- maahanmuuttajien työvalmiuksien parantaminen
- maahanmuuttajien kielitaidon vahvistaminen
- työllistymisen esteiden purku kaikilla tasoilla
- rasmin estäminen ja tasa-arvon toteutuminen eri ikä- ja väestöryhmien välillä
- monikulttuurisuus ja suvaitsevaisuus työpaikoilla ja asuinalueilla
- alkuperäiskulttuurien ja perinteiden arvostus
- Suomen markkinointi työntekomaana

Ikääntymisen ja työvoiman saatavuuden vaikutukset maankäytön suunnittelussa:

- ikääntyneiden kotona *asumisen tukeminen*
- asuntopolitiikan, palvelurakenteen ja joukko- liikenteen arviointi *ikäntyneiden näkökulmasta*
- ikääntyneiden arvostukset toimintaympäristössä, *turvallisuus ja yhteisöllisyys*
- *uusien elinkeinojen* ennustaminen: eko, digi, bio, nano vai energiapaju
- *työpaikka-alueiden profilointi* ja viihtyisyys
- asuinalueiden ja lähiympäristön viihtyisyys ja *esteettömyys*

Diagrammit: Maahanmuutto 1990–2008, 3. neljännes 2008 (punainen) ja vastaavana aikana maastamuutto (sininen)

Vuonna 2008 syyskuun loppuun mennessä 9 kuukauden aikana Suomeen oli muuttanut 21 437 henkilöä. Samana ajanjaksona maastamuuttajia oli 10 518. *Nettomaahanmuutto* oli lähes 11 000 henkilöä eli yli 900 henkilöä kuukaudessa.

Suomessa työskenteli vuonna 2006 yhteensä 12 208 ulkomaalaista työntekijää, joista 26,4 % oli lähtöisin Venäjältä, 20,0 % Virossa ja 5,4 % Intiasta. Venäläisten määrän arvioidaan lisääntyvän samoin kuin muualta EU:n ulkopuolisesta Itä-Euroopan maista tulevien määrä. Virossa, Puolasta, Bulgariasta ja Romaniasta tulevan tilapäistyövoiman määrän todennäköisesti väliaikaiseksi jäävä kasvu liittyy elintasoeroihin uusien ja vanhojen EU-maiden välillä. Suurta kasvua voidaan odottaa Kaakkois-Aasiasta, sillä Kiinasta ja Intiasta on tulossa merkittäviä työvoiman vientimaita. Suuri osa ulkomaalaisista työntekijöistä ei asu pysyvästi Suomessa. Vastaavasti Suomessa asuvien ulkomaalaisten joukossa on paljon työttömyyttä ja kokonaan työvoiman ulkopuolella on lähes puolet työikäisistä (15–64 v.) maahanmuuttajista.

Maahanmuuttajien yritystoiminta, ns. *etninen yrittäjyys*, on lisääntynyt 2000-luvulla. Yritysten kasvu on suorassa suhteessa ulkomaalaisväestön määrään. Ulkomaalaisten kokonaan tai vähintään puoliksi omistamia yrityksiä arvioitiin vuonna 2005 olevan noin 6 000 ja niissä työskenteli arviolta 15 500 henkilöä. Kaupparekisteriaineistossa ulkomaalaisuus määritellään vastuuhenkilöiden kansalaisuuden mukaan.

Yrittäjyysaktiivisuus vaihtelee eri maahanmuuttajaryhmien välillä ja monet kansallisuudet erikoistuvat omille toimialueilleen. Maahanmuuttajien yritykset keskittyvät majoitus- ja ravitsemusalalle, kauppaan sekä kiinteistö- ja liike-elämän palveluihin. Yrittäjistä kolmannes tulee ns. vanhoista EU-maista (15 maata, pääosin ruotsalaiset, britit, saksalaiset ja tanskalaiset) ja kolmannes Venäjältä, Virossa ja muualta Euroopasta (esim. norjalaiset ja entisen Jugoslavian alueen kansalaiset). Neljäsosa yrittäjistä tulee Aasiasta (Turkki, Vietnam, Thaimaa, Kiina ja Intia). Suhteessa eniten yrittäjiä on Venäjältä, Turkista ja Kaakkois-Aasiasta muuttaneiden keskuudessa ja vähiten afrikkalaisten keskuudessa.

Vuonna 2005 maakunnittain laaditussa tilastossa Kanta-Häme sijoittui maahanmuuttajien yrittäjyystilaston hännille. Maakunnassa oli 85 maahanmuuttajayritystä, mikä on 1,4 % kaikista Suomen maahanmuuttajayrityksistä. Kanta-Hämeen kaikista yrityksistä vain 1,2 % maahanmuuttajien omistuksessa. Uudenmaan alueella yrityksiä oli 3 381, Varsinais-Suomessa 403 ja Pirkanmaalla 314.

Lähde: PRH:n kaupparekisteri ja Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri, Artikkelit Työnteko yli rajojen lisääntyä, Pekka Lith, Tieto&Trendit –lehti 7/2007, artikkeli ”Maahanmuuttajat ovat erilaisia yrittäjiä”

8 SEUDUN KEHITYSTEEMAT JA TAVOITTEET

8.1. Hämeenlinnan seudun kehitysteemat ja tavoitteet

Hämeenlinnan seudun tärkein kehitysteema maankäytön kehityskuvassa on *yhdyskuntarakenteen kehittäminen maankäytön ja joukkoliikenteen intressit yhdistämällä*.

Hämeenlinnan seudun kehityskohteet maankäytön kehityskuvassa:

- yhdyskuntarakenteen kehittäminen
- kuntakohtaisen lähtötietoaineiston kerääminen
- kylärakenteen tutkiminen
- raideliikenteen käyttäjäpotentiaalin lisääminen
- joukkoliikenteen palvelutasomäärittämisen asettaminen
- maanomistuksen selvittäminen
- vesihuoltoverkon suunnitelmien kytkeminen osaksi maankäytön suunnittelua
- maakuntakaava- ja yleiskaavatilanteen kartoittaminen
- maankäytön ratkaisuihin vaikuttavien tiehankkeiden selvittäminen
- jatko-ohjelmien määrittäminen

Hämeenlinnan seudulla on useita *myönteisiä lähtökohtia ja kehitysnäkymiä*, kuten kasvava väkiluku, monipuolinen elinkeinorakenne, omaleimaiset ja luonnonläheiset kuntataajamat ja kylät, valtakunnallisestikin tunnettu historiallinen kulttuurimaisema, harjujen ja järvien rikastuttama luonto, hyvät pohjavesivarat ja monipuolinen asuntotarjonta.

Monet valtakunnalliset *haasteet*, kuten ilmastonmuutos ja ikääntyminen, koskevat myös Hämeenlinnan seutua. Varautuminen rankkasateiden aiheuttamiin tulviin (hulevesien hallinta) ja vedenpinnan nousuriski on huomioitava maankäytön suunnittelussa erityisesti taajamissa ja vesistöjen rannoilla. Palvelurakenteen ja joukkoliikenteen suunnittelussa huomioidaan väestön ikääntyminen. Elinkeino- ja koulutussektorilla on varauduttava tulevaisuudessa työvoimapulaan, vaikka vuoden 2008 syksyllä alkanut talouden matalasuhdanne lisää työttömyyttä lyhyellä tähtäimellä.

Seudun *yhdyskuntarakenne* on monikeskuksinen. Kaikissa kunnissa on selkeä keskustaajama, johon kunnalliset ja kaupalliset palvelut pääosin keskittyvät. Kuntakeskusten ulkopuolella on kaksi suurta kaupan keskittymää, Hämeenlinnan Tiiriön alue ja Tuuloksen Tuulonen-kauppakeskus. Elinkeinoalueet keskittyvät suurten teiden varsille. Asuminen on pientalovaltaista ja loma-asutusta on runsaasti. Seudulla on runsaasti vanhoja maaseutukyliä, joista osassa on toimiva koulu tai kauppa jäljellä. Matkailupalveluita löytyy kuntakeskusten lisäksi myös maaseudulta, jossa virkistysalueilla, historiallisilla kohteilla ja perinteisillä kartanoilla on merkitystä myös matkailuelinkeinolle.

Hämeenlinnan seudun liikenneympäristöä hallitsevat *rautatiet* seisakkeineen, *moottoritiet* liittymineen ja *valtatiet 12 ja 10*. Seudun tulevaisuuden kehitykseen tulee vaikuttamaan Hämeenlinna–Tuulos–Lahti-tieyhteyden perusparannus ja sen aikataulu. Tienparannuksen ajankohdalla on merkitystä mm. *vesihuollon* kehittämissuunnitelman toteutumiseen sekä maankäytön sijoittumiseen uusien liittymien ja rinnakkaistieyhteyksien läheisyydessä. Moottoritielle on niin ikään suunnitteilla uusia liittymiä Hattulaan Merven / Ihalemman alueella ja Hämeenlinnaan Moreenin / Painokankaan lähelle. Rautatienliikenteen lisääminen merkittävästi Helsinki–Tampere -välillä edellyttää yhden tai kahden uuden raideparin lisärakentamista. Tähän lisärakentamistarpeeseen tulee varautua myös maankäytössä heti, kun jo käynnistyneet valtakunnantason selvitykset asiasta valmistuvat.

Hämeenlinnan seudulle on viime vuosikymmeninä kehittynyt *pientaloasutusta* taajamien ja kylien välialueille osittain palvelujen ja joukkoliikenteen ulottumattomiin. Kehitykseen on vaikuttanut kokonaisvaltaisen suunnittelun vähäisyys ja toisaalta rakentajien mahdollisuus valita asuinpaikkansa sieltä mistä sen edullisimmin saa. Haja-asutusalueilla rakentaminen koetaan vähemmän säännellyksi kuin kaavoitetuilla alueilla ja monet arvostavat myös omaa rauhaa ja luonnonläheisyyttä. Alueiden yleisiä haittapuolia ovat vesihuollon ja erityisesti jätevesiverkoston puuttuminen, harvat tai olemattomat joukkoliikenneyhteydet, kahden henkilöauton hankintatarve työ- ja harrastusmatkojen takia sekä koulukyyditysten välttämättömyys.

Nykyinen ilmastopolitiikka tuomitsee hallitsemattoman *hajarakentamisen* varsin yksiselitteisesti. Haja-asutuksen ja kerrostalolähiöiden vastakkainasettelu on herättänyt kiivasta keskustelua, joka on ollut paikoin hämmentävän yksiuolotteista ja kärjistynyttä. Ekologisia ja sosionomisia lähtökohtia on käytetty tasavahvasti kaikkien vaihtoehtojen perustelemiseen, syyllisiä ja syyttömiä on osoitettu eri puolilta ja tasapainoisia ratkaisumalleja on ollut vaikea löytää. Koko suomalainen asuntopolitiikka vaatii uutta poikkiteieteellistä

ajattelua, jossa olevien ratkaisujen hyvät puolet kyettäisiin kokoamaan uudeksi synteeksiksi. Jatkossakin tarvitaan useita asumisen malleja, mutta vaihtoehtojen vaikutukset ja niiden soveltuvuus eri alueille pitäisi kyetä osoittamaan selkeästi jo maankäytön periaatteellisia suuntalinjoja vertailtaessa.

Hajarakentamisen hillitseminen tai ohjaaminen on ollut Suomessa erittäin vaikeaa. Jonkin verran hajarakentamista on pyritty ohjaamaan olemassa oleviin kehityskelpoisiin kyliin *kyläkaavan* avulla. Kaavan laatimisessa ovat mukana kylän asukkaat. Kylästä pyritään etsimään sopivimmat rakennuspaikat ja maankäytön reunaehdot. Hyvin laadittu kyläkaava on voinut toimia pohjana tulevalle osayleiskaavalle. Maankäyttö- ja rakennuslain muutos vuonna 2009 mahdollistaa kyläalueelle tehdyn *osayleiskaavan* käytön suoraan rakennusluvan perusteella. Tämä on tervetullut muutos, jonka myötä kyläkaavan merkitys vähenee. Kuntien strateginen valinta on se, mitkä kylät nähdään niin kehityskelpoisina, että niiden maankäyttöä halutaan ohjata ja tehostaa yleiskaavan keinoin.

Kehityskuvatyössä nostettiin Hämeenlinnan seudun kartalta esille muutamia *kyliä*, joiden nykyinen asukasluku, aktiivinen kylätoiminta, olemassa oleva joukkoliikenneyhteys tai palvelutaso poikkeavat muista seudun kylistä positiivisella tavalla. Näillä kyläalueilla esim. osayleiskaavan laatimisella tai muulla tonttien ja rakennuspaikkojen osoittamisella voitaisiin tarjota maaseutuasumisen vaihtoehtoa niille, jotka arvostavat asumisen väljyyttä, mutta myös palveluiden, vesihuollon ja joukkoliikenteen saavutettavuutta. Hämmäläiskylien vetovoimaa lisäävät usein myös kaunis maisema ja asuinpaikkaansa kiintynyt aktiivinen yhteisö.

Hämeenlinnan seudun *oppilaitostarjonta* on monipuolinen ja laadukas, mutta yliopistotasoista koulutusta on mahdollisuus saada vain kasvatustieteen opinnoissa. Monet nuoret aikuiset muuttavat yliopistokaupunkeihin opiskelemaan tai töihin. Nuorten aikuisten väheneminen vaikuttaa välillisesti moniin asioihin, kuten joukkoliikenteen käyttöön, kulttuuripalvelujen suuntaamiseen ja työvoiman saatavuuteen.

Seudulta on hyvät yhteydet moniin suuriin kaupunkeihin junalla, linja-autolla tai henkilöautolla. Päivittäinen *työssäkäynti* oman kunnan tai seudun ulkopuolelle on lisääntynyt viime vuosina voimakkaasti. Vastaavasti seudun ulkopuolelta käydään runsaasti töissä etenkin Hämeenlinnassa. *Etätöiden* lisäämistä pendelöinnin hillitsemiseksi tulisi tutkia tapauskohtaisesti. Monipuolinen elinkeinotarjonta seudun sisällä lisää ihmisten mahdollisuuksia löytää oman ammattialan töitä läheltä, mutta mitään suoria keinoja pendelöinnin vähentämiseen ei ole olemassa. Omavarainen työpaikkarakenne ja elinvoimainen *yrityselämä* yhdistettynä joustaviin koulutusmahdollisuuksiin ja monipuoliseen *asuntotarjontaan* lisää työssäkäynnin edellytyksiä omalla seudulla. Lopullisen päätöksen työssäkäynnistä tekee kuitenkin jokainen yksilö erikseen.

Hämeenlinnan seudulla on toistaiseksi vähän *maahanmuuttajia*. Vuonna 2007 Helsinkiin muuttavista ihmisistä enemmistö muutti kaupunkiin ulkomailta. Pääkaupunkiseudun asuntopolitiikassa otetaan huomioon maahanmuuttajien tarpeet ja toiveet. Koko valtakunnassa maahanmuuttajien työpanos nähdään ensiarvoisen tärkeänä tulevina vuosikymmeninä. Monet ilmiöt Suomessa tapahtuvat ensin pääkaupunkiseudulla ja siirtyvät sieltä varsin nopealla syklillä lähimaakuntiin. Vuonna 2030 muuttoliike Hämeenlinnan seudulle tapahtunee selvästi nykyistä enemmän ulkomailta.

Työn perässä muuttaneet ulkomaiden kansalaiset eivät hakeudu samoille asuinalueille kuin pakolaiset, mikä on otettava huomioon kuntien asuntopolitiikassa. Maahanmuuttajat arvostavat Suomessa yhteiskunnan yleistä *turvallisuutta*, toimivia arjen *peruspalveluja* ja *luonnonläheistä kaupunkiasumista hyvien joukkoliikenneyhteyksien varrella*. He eivät halua segmentoitua omille asumalähiöilleen vaan toivovat naapureikseen suomalaisia. Maahanmuuttajilla on korkea motivaatio sopeutua ympäröivään yhteiskuntaan menettämättä silti omaa kulttuurista, kielellistä tai uskonnollista identiteettiään. Asumisalueet tulisi suunnitella siten, että maahanmuuttajien kotoutumista edistetään. Heillä tulee olla mahdollisuus asua kantäväestön parissa, kouluttautua monipuolisesti, perustaa yrityksiä ja osallistua työelämään. Maahanmuuttajien mukana muuttaa usein myös perhe, johon saattaa puolison lisäksi kuulua lapsia ja vanhuksia. Peruspalvelujen, koulutus- ja työnkäyntimahdollisuuksien tulee tavoittaa myös heidät.

Maankäytön suunnittelussa on tärkeätä huomioida myös vesihuollon toimivuus ja taloudellisuus sekä vesiensuojelu. Hämeenlinnan seudun vesihuoltosuunnitelmassa vuonna 2008 esitetään seudun *vesihuollon kehittämistoimenpiteet* seuraavaksi 20–30 vuodeksi. Vesihuoltosuunnitelma tukee toteutuessaan maankäyttöä erityisesti Kalvola–Hattula–Hämeenlinna -välillä valtatie 130:n varrella sekä Hämeenlinna–Turenki–Tervakoski välillä. Lisäksi Hauhon Ruskeanmullan alueen vedenottamon sekä Lammin, Tuuloksen ja Hauhon vesiyhteyden valmistuminen tulee avaamaan uusia maankäytön mahdollisuuksia 12- ja 10-teiden varteen. Uusi vesijohto ja runkoviemäri tullaan rakentamaan myös 10-tien varteen välille Hämeenlinna–Renko. Vesihuoltotyöt liittyvät monilta osin teiden peruskorjaushankkeisiin. Maankäytön suunnittelussa on huomioitava seudun merkittävät *pohjavesialueet, vedenottamoiden sijainti ja taajamien hulevesisuunnitelmat*. Pitkällä tähtäimellä on myös varauduttava *uuden seudullisen vedenpuhdistamon rakentamiseen*. Rakentaminen on kuitenkin ajankohtaista vasta sitten, kun nykyiset vasta saneeratut vedenpuhdistamot Paroisilla ja Turengissa tulevat käyttökänsä päähän.

8.2. Elinkeinoelämän erityistavoitteet

Hämeenlinnan seudun *elinkeinopolitiikan tavoitteena on seutukunnan elinvoimaisuus ja sitä palveleva "positiivisen kehityksen kierre"*. Seutukunnan väestön kasvu mahdollistaa yritysten määrän, liikevaihdon ja henkilöstön lisääntymisen, mikä puolestaan edesauttaa väkiluvun kasvua entisestään. *Kasvun visioon* kuuluvat iskulauseet: Menesty Suomen parhaalla kasvualueella! Laatu-elämää Suomen parhaalla kasvualueella! Tule mukaan menestykseen Suomen parhaalle kasvualueelle!

Hämeenlinnan seudun **elinkeinostrategia 2005–2010**:

- varmistetaan seudun *nykyisten yritysten kasvu- ja kehitysmahdollisuudet* (koulutus, työperäinen maahanmuutto, yritysratkaisujen tukeminen, yrittäjyyden ja yritysten kansainvälistymisen edistäminen)
- vahvistetaan *osaamis- ja innovaatioympäristöä* (yhteydet Helsinkiin ja Tampereelle, koulutus- ja tutkimuskeskukset, innovaatioverkostot, alueelliset innovaatiopalvelut, yritysklusterit)
- varmistetaan *toiminta- ja asuinympäristön kehittyminen* kilpailukykyisenä sekä *seudun imagon ja vetovoiman säilyminen* houkuttelevana

Hämeenlinnan seudun elinkeinostrategian tavoitteet v. 2005–2010:

- yritysten kokonaismäärän kasvu 750 kpl
- yritysten liikevaihdon kasvu 1 mrd. €
- julkisen rahoituksen ja investointituen kasvu
- työpaikkojen kasvu 38 000 työpaikkaan (v. 2006 työpaikkoja 37 512)
- seudun väkimäärän kasvu 92 000 asukkaaseen (v. 2006 asukkaita 90 455)
- osaamisyhteyksien tiivistäminen Tampereelle ja Helsinkiin
- uutta liiketoimintaa
- tasapainoinen toimitila- ja asuntotarjonta sekä tonttitarjonta
- korkeatasoinen vapaa-ajan asuntotonttitarjonta
- laadukkaat kulttuuri- ja vapaa-ajan harrastusmahdollisuudet
- toimivat liikenne- ja datayhteydet

Maankäytön suunnitteluun liittyvät elinkeinostrategian osa-alueet:

- monimuotoisen asumisen edistäminen
- tonttitarjonnan riittävydestä huolehtiminen, maanhankinta
- tarpeiden kartoitus ja ennakointi (kaavoitus ja muu suunnittelu)
- yritysalueiden perusinfrastruktuurista huolehtiminen
- yksityisen tonttitarjonnan esiin nosto
- etätyövaihtoehto (pendelöinnin vähentäminen)
- suunniteltujen tieraikaisujen toteutus (esim. 10-tien parannus)
- seudun sisäisen ja ulkoisen joukkoliikenteen edistäminen

Teksti: Mikko Koivulehto, 2008

8.3. Hämeenlinnan kaupunki 2030

1.1.2009 tapahtuva *kuntaliitos* muuttaa Hämeenlinnan kaupungin kerralla tiiviistä ruutukaavakeskustaa ympäröivästä kantakaupungista laajaksi ja hajanaisen muotoiseksi maaseutu-kaupungiksi. Kuntaliitoksen myötä kaupungin pinta-ala laajenee 11-kertaiseksi ja väkiluku kasvaa lähes 50 %. Kuuden kunnan palvelurakenteet yhdistetään ja kuntalaisten tasa-arvon toteuttaminen muodostaa oman haasteensa. Työmatkat pitenevät osalla kuntatyöntekijöistä ja uuden toimintamallin omaksuminen vie aikansa.

Hämeenlinnan asuntotarjonta muuttuu kuntaliitoksen myötä ratkaisevasti. Pientalojen osuus kasvaa ja loma-asutus moninkertaistuu. Matkailuelinkeinon ja erityisesti maa- ja metsätalouden merkitys kasvaa huomattavasti. Kaupungin omistukseen tulee uusia maa-alueita sekä kiinteistöjä.

Hämeenlinnan kaupungin strateginen maankäytön suunnittelu on uusien haasteiden edessä. Seutuyhteistyön jatkaminen uuden kuntarakenteen myötä on mietittävä uudelleen. Seutukeskus Oy Hämeen koordinoima MAL-hanke päättyy 31.12.2008. Virkamies- ja asiantuntijatasoisen yhteistyön jatkuminen Hattulan ja Janakkalan kanssa yhdyskuntarakenteen edelleen kehittämiseksi on erittäin tärkeää. Strategiatyön onnistuminen on viime kädessä vuorovaikutuksen sujumisesta ja yhteisten päämäärien tavoittelusta kiinni. Yhteistyömallin ei tarvitse olla osapuolia velvoittava tai sitova, mutta se voi olla toimiva vuorovaikutuskanava kolmen kunnan, eri sektorialojen, maakunnan ja valtionhallinnon suunnitelmien yhteensovittamiseksi.

Kehityskuvatyössä kartoitettiin seudun *yleiskaavoitustilanne*. Tulos on Hämeenlinnan kaupungin osalta varsin haastava ja työllistävä. Oikeusvaikutteiset yleiskaavat tulisi lähivuosina laatia Hämeenlinnan nykyisen kaupunkirakenteen alueelle sekä Kalvolan, Rengon ja Hattulan kirkonkyläin. Eheän yhdyskuntarakenteen toteuttaminen lähtee taajamien tiivistämisestä ja taajamien reuna-alueiden täydentämisestä. Tämän työn toteutusohjelma lähtee monilta osin vanhentuneiden yleiskaavojen ajantasaistamisesta, siten että nykyinen tilanne ja yhdyskuntarakenteen tavoitteet toteutuvat oikeusvaikutteisessa riittävän laajassa osayleiskaavassa. Oikeusvaikutteinen osayleiskaava helpottaa myös taajamien asemakaavoitusta sekä rakennuslupaprosessia.

Uudistuneen Hämeenlinnan strategiatyö alkaa tammikuussa 2009. Uusi valtuusto lähtee pohtimaan ensin Hämeenlinnan kaupungin visiota vuodelle 2015. Keskeisiä asioita Hämeenlinnan kehittämisessä ovat olleet *kaupunki-rakenteen, elinvoimaisuuden, vetovoimaisuuden ja hyvän arjen teemat*. Pitkän tähtäimen analyysien mukaan Hämeenlinnan kehitys on ollut positiivista ja sen uskotaan jatkuvan. Vuoden 2009 kuntaliitoksen ja organisaatiouudistuksen myötä Uudistunut Hämeenlinna pureutuu entistä paremmin asukkaiden ja asiakkaiden tarpeisiin sekä kehittää tuottavuutta ja tehokkuutta. Tuleville vuosille uudistus tuo haasteita ja työtä, mutta uudistus nähdään välttämättömänä positiivisen kehityksen kannalta. / *Teksti: Aija Tuimala, 2008*

Valokuvat: Polkupyörät kauppa-alueen seinustalla (ed. sivu) ja venelaituri Vanajaveden usvassa Hämeenlinnan keskustassa, TA 2008

8.4. Hattula 2030

Hattulan kunnan maankäytön pitkällä aikavälillä toteutettavat ratkaisut esitetään *maankäytön rakennemallissa*, jonka laadinta aloitetaan 2009–2010. Rakennemallissa huomioidaan kunnan oman kehittämisen lisäksi Hämeenlinnan kaupunkiseudun maankäytölliset ratkaisut mm. asumisen, palveluiden, liikenteen, vesihuollon ja työpaikka-alueiden osalta. Kunnan oma maankäytön rakennemalli täydentää kaupunkiseudulle laadittuja seudullisia sekä kunta- ja kaupunkikohtaisia kehityskuvaselvityksiä sekä rakennemalleja. Rakennemallin toteuttaminen tehdään osayleiskaavojen ja edelleen asemakaavojen laadinnalla.

Hattulan kunta on tulevaisuudessakin vahva seudullinen itsenäinen toimija, joka suunnittelee maankäyttöään omista lähtökohdistaan seudulliset tarpeet ja yhteistyö huomioiden. Hattulan kunnan tahto on edistää ja olla mukana seudullisessa yhteistyössä itsenäisenä kuntana. / Teksti: Janne Teeriaho, 2008

Valokuvat: Hattulan kunnallisen itsehallinnon 140-vuotisjuhlavuoden ja Hattula-päivien kunniaksi hatuista ja lakeista sommiteltu tienvarsiteos, TA 2008

8.5. Janakkala 2030

Janakkalan kunnan alueidenkäytön toimiva ja kestävä pitkän tähtäimen päälinjaus syntyy laadittavana olevassa *maankäytön rakennemallissa*, jossa otetaan huomioon mm. samaan aikaan tehtävät *Hämeenlinnan ja Hyvinkään–Riihimäen kaupunkiseutujen maankäytön kehityskuvaselvitykset* sekä juuri valmistuneet *maakunnallinen liikennejärjestelmäsuunnitelma ja seudullinen vesihuollon yleissuunnitelma*. Mallia toteutetaan vaiheittain sen jatkoksi laadittavien kaavoitusohjelmien ja niitä seuraavien oikeusvaikutteisten kaavojen sekä muun oikea-aikaisen suunnittelun kautta. Se antaa lähtökohtia myös käynnistyneeseen maakuntakaavan päivittämiseen.

Kunnan pyrkimyksenä on tarjota tulevaisuudessakin vetovoimainen, perusturvallinen ja monimuotoinen asumismahdollisuus lapsiperheistä lähtien ikääntyneisiin kuntalaisiin saakka. Maankäyttöalueet osoitetaan myös elinkeinoille, palveluille ja virkistykseksi.

Rakennemallityössä on muodostettu väestön ja työpaikkojen sijoittumisen suhteen *vaihtoehtoja* kolmijakoisesti

1. nykyistä rakennetta hyödyntävien taajamien ja kylien *monikeskusmalli*, joka kasvattaa useita suositeltavia taajamia ja kyliä (ympärysvyöhykemäisesti)
2. perinteisiä Turengin ja Tervakosken taajamia tiivistävä ja (ympärysvyöhykemäisesti) laajentava *päätaajamamalli*
3. päätaajamia ja kaupunkikeskusten (Hämeenlinna, Riihimäki) läheisyyttä hyödyntävä (nauha)vyöhykemalli, jossa kasvu suunnataan päätaajamien yhteyteen ja välialueille (Harviala, Virala, Punkka) liikenneväylien varsille.

Vaihtoehtoja arvioidaan pitäen mielessä mm. palvelujen, liikenteen, kunnallistekniikan ja vapaa-alueiden näkökulmat sekä trendin mukainen taajama- ja haja-asutusvaihtoehto (0). Mallin valinnassa kiinnitetään huomiota myös valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden (VAT) tarkistuksessa voimakkaasti esillä olleisiin ilmastomuutokseen sekä alue- ja yhdyskuntarakenteen eheyteen. Janakkalan maankäytön rakennemalli valmistuu v. 2009 aikana.

Koska maankäytön rakennemallityön tavoitteena on kunnan yhdyskuntarakenteen suunnitelmallinen kehittäminen, se tulee osoittamaan myös alueet, joilta kunta hankkii maata omistukseensa kaavoitusta varten. Yksi mallin toteuttamisohjelma on jatkotyönä laadittava *maanhankeasuunnitelma*. Maankäytön rakennemallin aluevaraukset toimivat silloin perusteluna lunastuksen käytölle maan hankinnassa, jos vapaaehtoinen kauppa ei onnistu.

Hyväksyessään v.2007 seudun kuntien yhteisen kaupunkiseutusuunnitelman, Janakkalan kunta totesi siihen sisältyvän toimintaperiaatteiden tasolla seudun yhteisen maapolitiikan. Kunta haluaa edelleen olla mukana tämän yhteistyön kehittämisessä.

Teksti: Rauno Kononen, 2008.

Valokuva: Janakkalan viiri liehuu kunnantalon lipputangossa, TA 2008

8.6. Maaseudun ja kylien erityistavoitteet

Hämeenlinnan seudun kylien omassa visiossa maaseutu nähdään kaupunkeja ympäröivänä viheralueena, jossa maatalouden lisäksi harjoitetaan monipuolista ja innovatiivista yritystoimintaa. Elinkeinotoiminta keskittyy tulevaisuudessa verkottuneen pienyritystoiminnan kehittämiseen ja asukkaiden oman osaamisen vahvistamiseen. Uusia työpaikkoja voi syntyä erityisesti matkailu- ja vapaa-ajanpalvelujen piiriin, hoiva- ja hemmottelupalveluihin, kuljetuspalveluihin sekä uusien viljelykasvien tuotantoon mm. energialähteeksi. Luonto- ja elämysmatkailu lisääntyvät ja myös hiljaisuudesta voi tulla myyntivaltti. Kaiken toiminnan kulmakiviä ovat tehokas tuotteistaminen ja toimiva kyläverkosto.

Hämeenlinnan seudun kylät ovat omaleimaisia ja niihin liitetään vahvoja mielikuvia: Lammin Lieson sahti, Mommilan kylän soutelu ja Hauhon Vihavuoden koski. Monissa kylissä on myös aktiivista toimintaa: latotansseja, kesäteatteria, tervanpolttoa ja kyläjuhlia. Asukkaat itse ovat nimenneet kylien yhteisinä ominaispiirteinä talkoohengen, hämäläisyyden ja muutosten pelon.

Kylien asukkaat näkevät kyläasumisen elinvoimaisuuden edellytyksinä ympäristön turvallisuuden, yhteisön läheisyyden, luotettavuuden, asumisen laadulliset tekijät, naapuriavun, kylätoiminnan aktiivisuuden ja avoimen vuorovaikutuksen, vahvan alueellisen identiteetin sekä luonnon ja vahvan kulttuuriperimän. Asuminen keskittyy taajamiin ja muutamaan kylään. Ympäristön puhtaus, energian hinta, etätömahdollisuudet, kunnallistekniikan ja joukkoliikenteen toimivuus sekä peruspalvelujen saatavuus vaikuttavat vahvasti asumisen sijoittumiseen ja ratkaisuihin. Ekologinen elämäntapa ja ekologiset ratkaisut ylipäättään tulevat lisääntymään. Luonnon ja kestävä kehityksen arvostaminen, perinteet ja kulttuurihistoria luovat pohjan seudun kylien ympäristön säilyttämiselle ja omaleimaiselle kehittämiselle.

Lähde: Linnaseutu ry: Kylät & Korttelin –hankkeen työryhmä ja projektipäällikkö Johanna Henttinen "Maankäytön kehityskuva 2030 kylien kehittämisen näkökulmasta" -raportti, 2008

9 SEUDUN KEHITYSKUVA

9.1. Lähtökohdat ja perusratkaisu

Hämeenlinnan seudun kehityskuvan tähtäin asetettiin *vuoteen 2030*. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan seudulla asuu tällöin *102 645 asukasta*. Kehityskuvatyon lähtökohtana toimi Kanta-Hämeen maakuntakaava, jonka valmistumisvuosi on 2004 ja toteutumisen tavoitevuosi on 2035. Kaava on ajantasainen ja siinä on mitoitustarkasteluun perustuen esitetty eri aluevaraukset. Aluevarauksin osoitetut alueet riittävät mitoituksellisesti vastaamaan myös maankäytön kehityskuvan ajanjaksolle odotettavissa oleviin rakentamistarpeisiin.

Tiivistä

Kehityskuvassa ei lähdetty etsimään tai osoittamaan uusia kaavoitettavia alueita. Rakentaminen tulee tulevana vuosina ensisijaisesti ohjata olemassa olevan yhdyskuntarakenteen sisälle. Nykyisiä keskusta-alueita, taajamia, asuinalueita ja elinkeinoalueita tiivistämällä tuetaan parhaiten yhteiskunnan maankäytön suunnittelijoille ja päätöksentekijöille selkeästi asettamaa tiiviin yhdyskuntarakenteen tavoitetta. Aluetehokkuuden nosto on myös lähtökohta joukkoliikenteen edellytysten säilyttämiselle ja infrarakenteen teknis-taloudellisesti järkevälle sijoittumiselle.

Rakenteen tiivistyessä on huomioitava myös ympäristöarvot. Vanha ajallisesti kerrostunut rakennuskulttuuri, puisto- ja viheralueet, puhtaat vesistöt, viljelymaat ja rakentamisen alueita ympäröivä metsäluonto ovat seudun imagon osa-alueet, jotka on kaikessa maankäytön suunnittelussa huomioitava paitsi reunaehtoina myös kehitettävänä vetovoimatekijöinä. Tiivistettävät alueet voivat olla varsinaisten taajamien lisäksi myös maaseutukyliä. Uudistuva maankäyttö- ja rakennuslaki tulee tarjoamaan kunnille mahdollisuuden ohjata kyläalueiden rakentamista osayleiskaavan avulla. Harkitusti toteutetun kylärakentamisen toivotaan vähentävän yhdyskuntarakenteesta erillään tapahtuvaa hajarakentamista ja taajamien reunojen leviämistä.

Huomioi verkostot

Kolmen kunnan muodostama Hämeenlinnan seutu on osa verkostoja: Eurooppaa, Itämeren maita, Suomea, Etelä-Suomea, Metropolialuetta ja Kanta-Hämettä. Taajamia ja kuntakeskuksia on kaksitoista. Yritysalueita on 26, jotka kuitenkin ovat toiminnan volyymitään ja työpaikkamääriltään keskittyneet melko voimakkaasti. Muista alueista profiloituvat logistiikka-alueet. Oman verkostonsa muodostavat kaupalliset palvelut ja kuntien peruspalvelut. Verkostoihin kuuluvat eriaisteiset liikenneväylät, joukkoliikenteen asemat ja pysäkit sekä vesireitit. Maanalaisen verkoston muodostavat vesihuolto ja kaapeliliinjat.

Kehityskuvatyon aikana verkostot olivat keskeisessä asemassa. Vuonna 2008 laadittiin vesihuollon pitkän tähtäimen suunnitelma ja aloitettiin seudun joukkoliikenteen palvelutason määrittely, johon myös tulevien reittien suunnittelu kuului. Valtakunnan ja maakunnan tasolla tehdyt suunnitelmat korostivat joukkoliikenteen ja erityisesti raideliikenteen muodostamia verkostoja ja näissä visioissa maankäytön kehityskäytävät seurasivat liikenteen reittejä painottaen väylien solmukohtia ja asemaseutuja.

Jaa tietoa koko ajan

Verkostot palvelevat ja tukevat toisiaan silloin, kun jokaisen sektorikohtaisen osa-alueen toimija on vahvasti tietoinen myös toisten osa-alueiden tavoitteista ja suunnitelmista. Parhaaseen lopputulokseen päästään, kun eri osa-alueiden suunnittelijat ovat säännöllisessä yhteistyössä keskenään. Tällöin samoja lähtötietoja voivat hyödyntää monet toimijat, päällekkäiseltä tiedonkeruulta välttyään ja yhteistyön avoimuudella voidaan välttää vääriä tulkintoja. Jos eri osa-alueiden suunnitelmia voidaan jo alusta lähtien verrata toisiinsa, saadaan mahdolliset ristiriitaisuudet karsittua pois ajoissa ja lopputuloksesta tulee toteuttamiskelpoinen. Optimitilanteessa eri sektorialueiden suunnitelmat tukevat toisiaan ja parantavat siten toistensa tavoitteiden toteutusedellytyksiä.

Valitse perustellusti

Yhdyskuntarakenteen tiivistäminen ja verkostojen tukeminen syntyvät aina valintaprosessin kautta. Maakuntakaavoitus ohjaa laajassa mittakaavassa koko seudun toimintojen sijoittumista. Kuntien oma väline on yleiskaavoitus, joka puolestaan asettaa lähtökohdat asemakaavoitukselle. Strategiatyössä tulee valita ne alueet, joissa maankäytön mahdollisuuksia lähdetään tarkemmin tutkimaan. Valinnat tulee pystyä perustelemaan. Mitä useampi peruste alueella täyttyy, sen suurempi on maankäytön selvittämiseksi syntyvä tarve. Perusteena voi toimia esim. maanomistustilanne, kaavatilanne, joukkoliikenne, palvelurakenne, vesihuolto, tiehanke, luontoarvot tai ulkoinen paine. Kehityskuvakartoilla on osoitettu em. perusteita maankäytölle. Kehityskuvaraportissa on lyhyesti kuvattu useita maankäyttöä ohjaavia valtakunnallisia selvityksiä ja asiakirjoja, jotka asettavat tavoitteet myös seutu- ja kuntakohtaiselle maankäytön suunnittelulle.

9.2. Lähtötietokarttojen sisältö

Kehityskuvakartan kuva- ja tilastoaineisto tehtiin työkaluksi tulevalle maankäytön, asumisen ja liikenteen suunnittelulle. Vuosi 2008 osoittautui hyväksi ajankohdaksi kerätä yhteen kahdeksan kunnan lähtötietoaineisto. Lähtötietojen kokoaminen ja sovittaminen seudulliseen mittakaavaan tehtiin nyt ensimmäistä kertaa tässä laajuudessa. Lähtötiedot muodostuvat kartoista, tilastoista ja kuntakohtaisesta aineistosta, joista merkittävin osa on koottu kehityskuvatekstiin ja -kuviin.

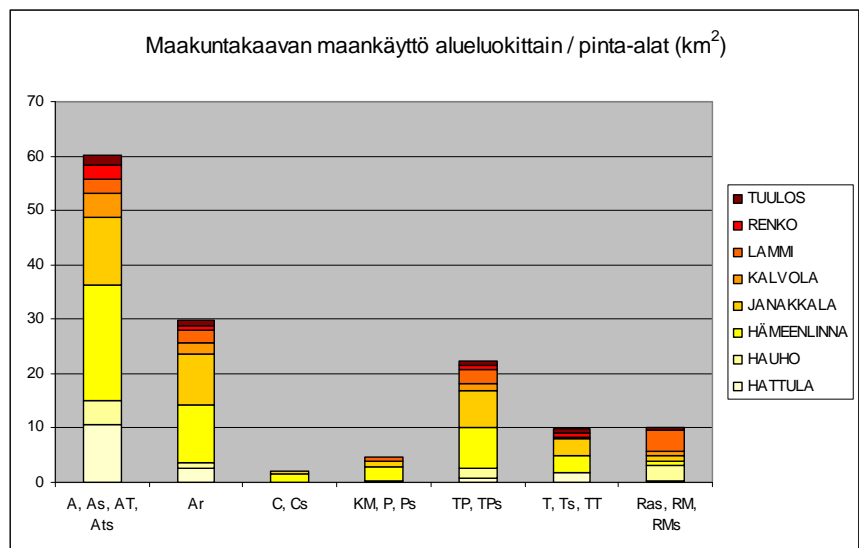
Lähtötietokarttoja on yhteensä yhdeksän. Kaikki kartat laadittiin vuoden 2008 aikana maankäytön, asumisen ja liikenteen kehityskuvaa varten. Karttojen lähdetiedot on merkitty oheiseen luetteloon. Pohjakarttojen lupatunnus on © Maanmittauslaitos 2008, MLL/VIR/HÄME/611/08. Raportin kuvituksessa lähtötietokartat on esitetty pelkistetyssä muodossa pienen kuvakoon mahdollistamalla tarkkuudella. Raportin A3-koon liitekartat ovat varsinaisia kehityskuvakarttoja, joista on kuvaus kappaleessa 9.3.

Lähtötietokartat:

1. Hämeenlinnan seudun maankäytön jakautuminen Kanta-Hämeen v. 2004 maakuntakaavan mukaan / lähde: Hämeen liitto, maakuntakaava 2004
2. Hämeenlinnan seudun yleiskaavoitetut alueet v. 2008 / lähde: Suomen ympäristökeskus, Hämeen ympäristökeskus, Hämeen liitto, kunnat
3. Hämeenlinnan seudun maanomistus: kunnat, seurakunnat ja valtio, 25.6.2008 tilanne / lähde: Maanmittauslaitos, Pohjois-Karjalan maanmittaustoimisto
4. Hämeenlinnan seudun luonnonsuojelu- ja pohjavesialueet, VAT-alueet ja rakentamiseen soveltumattomat alueet / lähde: Ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus, Hämeen ympäristökeskus, Hämeen liitto, Museovirasto
5. Hämeenlinnan seudun linja-autoliikenteen reitit liikennöintitiheyden mukaan ryhmiteltyinä 2008 / lähde: Oy Matkahuolto Ab, joukkoliikennekoordinaattori Maarit Kaartokallio, Seutukeskus Oy Häme
6. Hämeenlinnan seudun vesihuoltoverkko 2008 / lähde: Hämeen Ympäristökeskus, Yhdyskuntaosasto
7. Hämeenlinnan seudun väestön sijoittuminen, koulut ja oppilaitokset / lähde: Hämeen liitto, YKR 2005 väestöruudut
8. Hämeenlinnan seudun väestön sijoittuminen, joukkoliikennereitit ja tärkeimmät pysäkit / lähde: Hämeen liitto, YKR 2005 väestöruudut, Oy Matkahuolto Ab, Maarit Kaartokallio
9. Hämeenlinnan seudun väestön sijoittuminen, työpaikka-alueet / lähde: Hämeen liitto, YKR 2005 väestöruudut

Lähtötietokartalla numero 1 (Kuva tekstikappaleessa 4.1.) esitetään Hämeenlinnan seudun maankäytön jakautuminen Kanta-Hämeen v. 2004 maakuntakaavan mukaan. Maakuntakaavan aluevarausluokkia yhdistettiin ja yksinkertaistettiin siten, että kartalla on 11 eriväristä aluetta. Lisäksi kartalla näkyvät vesistöt, pellot ja tiet.

Oheisessa pylväsdiagrammissa ja taulukossa esitetään rakentamiselle maakuntakaavassa varatut alueet (km²) kehityskuvien pohjalla käytetyn alueluokittelun mukaan kuntakohtaisesti.

Maakuntakaavan osoittamat aktiivisen maankäytön ja rakentamisen alueet on jaettu 8 eri osioon:

- asuntovaltainen alue (maakuntakaavassa merkinnät A, As, AT, Ats)
- asuntovaltainen alue, uusi tai tiivistävä (Ar)
- keskustatoimintojen alue (C, Cs)
- palvelujen tai kauppakeskusten alue (P, Ps, KM)
- työpaikka-alue (TP, TPs)
- teollisuus- ja varastoalue (T, Ts, TT)
- erityisalue, jätteenkäsittely, energiahuolto (E, EJ, EN)
- loma-asuntoalue, matkailupalvelujen alue (RAs, RM, RMs)

	A, As, AT, Ats	Ar	C, Cs	KM, P, Ps	TP, TPs	T, Ts, TT	Ras, RM, RMs
HATTULA	10,717	2,528		0,261	0,881	1,711	0,235
HAUHO	4,196	1,026			1,837		2,796
HÄMEENLINNA	21,347	10,605	1,678	2,466	7,457	3,216	0,777
JANAKKALA	12,394	9,461	0,387	1,126	6,654	3,204	1,228
KALVOLA	4,451	1,986			1,283	0,217	0,731
LAMMI	2,516	2,523		0,866	2,686		3,954
RENKO	2,723	0,545			0,759	0,654	
TUULOS	1,843	1,044			0,774	0,769	0,509
UUSI HML	37,076	17,729	1,678	3,332	14,796	4,856	8,767
HML SEUTU	60,187	29,718	2,065	4,719	22,331	9,771	10,230

Taulukossa on luetteloitu seudun maakuntakaavan mukaiset rakentamisen alueet kunnittain. Pinta-alan yksikkönä on neliökilometri km².

Maakuntakaavan osoittamat **luonto-, maatalous- ja muut viheralueet** on jaettu 4 eri osioon:

- lähivirkistys-, retkeily- tai urheilualue (maakuntakaavassa merkinnät VL, VR, VU)
- luonnonsuojelu-, muinaismuisto- tai kulttuuriympäristöalue (SL, SI, SM, Sr)
- maatalousalue, merkittävä yhtenäinen peltoalue (MT)
- maa- ja metsätalousvaltainen alue (MU, MUyo, MY, MYg, MYp)

Maakuntakaavan osoittamat **muut aluevaraukset**:

- maa-ainestenottoalue (maakuntakaavassa merkinnät EOh, EOk, EOt)
- puolustusvoimien alue (EP, EPs)

Lähtötietokartalle 2 (kuva tekstikappaleen 4.3. yhteydessä) on koottu kaikki seudun yleiskaavat vuoden 2008 lopun tilanteen mukaan. Karttaa täydentää kehityskuvaraportin kuntakohtainen yleiskaavaluettelo, johon kartan numerointi viittaa. Kaavojen rajausta on digitoitu kehityskuvaa varten. Yleiskaavat on luokiteltu niiden laatimisajankohdan ja oikeusvaikutteisuuden mukaan.

Lähtötietokartta 3 (6.1.) tilattiin Pohjois-Karjalan maanmittaustoimistosta. Kartalta selviää valtion, kuntien ja seurakuntien maanomistustilanne seudulla 25.6.2008. Maanomistustilanne muuttuu jatkuvasti. Päivitetyn kartan voi tilata Maanmittauslaitokselta erillistä korvausta vastaan. Kartasta on olemassa kuntakohtaiset A3-kartat ja koko seudun käsittävä A1-tuloste.

Lähtötietokartalla 4 (5.7.) on koottu tärkeimmät suojelualueet, pohjavesialueet sekä valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden luetteloimat maisema-alueet, maisemanähtävyydet, perinnemaisemat ja rakennetut kulttuuriympäristöt. Kartan alueet kuvaavat niitä ei-rakentamisen alueita, jotka on huomioitava maankäytön suunnittelun reunaehtoina.

Lähtötietokartalla 5 (vrt. liitekartta nro 8, kappale 6.8.) näkyvät pikavuoroliikenteen ja seutuliikenteen linja-autoreitit, pikavuoropysäkit, rautatiet, juna-asemat ja -seisakkeet. Samalle kartalle on koottu koulut, koska niiden kautta kulkevat useat linja-autoreitit. Liikennöintiä vastaa syksyn 2008 arkipäivän tilannetta. Kartta toimii lähtötietona mm. KETJU-hankkeessa.

Lähtötietokartta 6 (10.3.) on Hämeen ympäristökeskuksen yhdyskuntaosastolta saatu Hämeenlinnan seudun vesihuoltoverkkoa vuonna 2008 kuvaava kartta. Kartalla näkyvät vedenottamot, tutkitut vedenottamot, jätevedenpuhdistamon purkupisteet, runkovesijohdot, runkoviemärit, jätevesiverkoston ja vesijohtoverkoston toiminta-alueet sekä pohjavesialueet.

Lähtötietokartoilla 7, 8 ja 9 (6.5., 6.8. ja 6.5.) näkyvät pohjalla YKR 2005 väestöruudut, joista selviää seudun väestön sijoittuminen. Kartoille on eritelty muilla kartoilla näkyvää aineistoa siten, että sitä on helppo verrata väestöpohjaan. Kartalla 7 näkyvät koulut ja oppilaitokset, kartalla 8 joukkoliikenne ja kartalla 9 elinkeino- eli työpaikka-alueet. Elinkeinoalueet on eritelty lähes täysin, väljiin tai kokonaan toteutumattomiin alueisiin erivärisin ympyrämerkinnöin Logistiikka-alueet on merkitty L-kirjaimella ja mahdolliset esim. tie- ja liittymähankkeiden toteutumisaikatauluihin sidotut vuoteen 2030 mennessä selvittävät laajentumisalueet kysymysmerkillä.

9.3. Kehityskuvakarttojen sisältö

Kehityskuvakartat täydentävät lähtötietokarttoja ja niissä on esitetty visioita vuoden 2030 maankäytölle. Kaikki kehityskuvakartat on esitetty pelkistettyinä versioina osana tekstin kuvitusta sekä karttapohjalle tehtyinä täydellisinä liitekarttoina raportin lopussa A3-tulosteina.

Kehityskuvakartat:

1. Maankäyttöteema "Taajamat ja asemat"
2. Maankäyttöteema "Taajamat ja reitit"
3. Maankäyttöteema "Maankäytön tarkastelua edellyttävät alueet"
4. Maankäyttöteema "Elinkeinoalueet"
5. Vapaa-aika- ja virkistysteema "Seutumatkailu"

	kunnan väkiluku 31.12.07	taajama prosentti	kunnan taajamien väkiluku yht.	yhden taajaman väkiluku	väkiluvun osuus koko seudun taajamien asukkaista	väkiluvun osuus koko seudun taajamien asukkaista	ympyrä säde =r
HATTULA	9 444	63,73 %	6 019		8,13 %		
Parola				5 705		7,70 %	76
Lepaa				314		0,42 %	18
HAUHO	3 970	42,80 %	1 699		2,29 %		
Kirkonkylä				1 238		1,67 %	35
Eteläinen				461		0,62 %	21
HÄMEENLINNA	48 414	97,12 %	47 018		63,47 %		
Keskustaajama				47 018		63,47 %	217
JANAKKALA	16 405	73,65 %	12 083		16,31 %		
Turenki				7 663		10,34 %	88
Tervakoski				4 065		5,49 %	64
Leppäkoski				355		0,48 %	19
KALVOLA	3 528	69,25 %	2 443		3,30 %		
Iittala				2 443		3,30 %	49
LAMMI	5 506	56,30 %	3 100		4,18 %		
Kirkonkylä				3 100		4,18 %	56
RENKO	2 380	48,49 %	1 154		1,56 %		
Kirkonkylä				1 154		1,56 %	34
TUULOS	1 623	34,44 %	559		0,75 %		
Syrjäntaka				559		0,75 %	24
SEUTU YHT.	91 270	81,16 %	74 075	74 075	100 %	100 %	

Kehityskuvakarttojen 1 ja 2 taajamia esittävät oranssit ympyrät on suhteutettu toisiinsa taajamien väkiluvun neliöjuuren suhteessa. Laskentatapa selviää alla olevasta taulukosta. Taulukon lukuarvot kuvaavat tilannetta 31.12.2007. Lähde: Tilastokeskus, Hämeen liitto, 2008

Kehityskuvakartta 1 (5.3.) on asiasisällöltään nykyistä tilannetta kuvaava. Kartalla korostuvat seudun asutuksen jakautuminen taajamiin ja kyliin sekä joukkoliikennereitit asemineen. Oranssilla sahareunaviivalla merkityt ellipsit kuvaavat niitä maaseudun alueita, joissa väestötiheys on muuta ympäristöä selvästi suurempi. Ellipsit eivät sinällään ota kantaa asutuksen ohjaamiseen jatkossa. Yhdyskuntarakenteen tiivistäminen tulee aloittaa olemassa olevista taajamista. Mikäli rakentamisen paine suuntautuu taajamien ulkopuolelle eikä taajamien hajautumista voida estää, on kehityskulun säätelyssä kuitenkin otettava huomioon olemassa olevat joukkoliikennereitit, peruspalvelut ja väestömäärät. Kartan VISIO 2030 merkinnät kuvaavat tulevaisuuden joukkoliikenteen uusia pysähdyspaikkoja.

Kehityskuvakartalla 2 (11.5.) on esitys maankäytön ohjaamisesta vyöhykemäisesti joukkoliikenteen, vesihuollon ja tieyhteyksien varteen. Tärkeimpänä käytävänä erottuu radanvarsi. 130-tien maankäyttöön tulevat vaikuttamaan erityisesti seutuliikenteen ja vesihuollon lähivuosien ratkaisut. Lisäämällä asumista tälle vyöhykkeellä, kuitenkin taajamiin keskittyen, voidaan lisätä sekä joukkoliikenteen että vesihuollon käyttäjämääriä. Vyöhykkeeltä on myös kohtuullisen lyhyt matka kuntakeskuksiin ja rautatien liikennepaikoille.

Peruspalvelut ja kaupalliset palvelut sijoittuvat seudulla myös pääosin tälle vyöhykkeelle. Eteläisistä Lammille ulottuvalla vyöhykkeellä 10- ja 12-tien varressa edellytykset kyläasutuksen tiivistämiseksi esimerkiksi osayleiskaavan kautta tulisi tutkia kartalle nostetuilla kyläalueilla, jotka on merkitty vihreällä soikiolla. Joukkoliikenteen kannalta tärkeitä eri alueita yhdistäviä käytäviä on merkitty vihreällä. Oranssien ja vihreiden vyöhykkeiden alueella joukkoliikenteen palvelutaso on parempi kuin muualla.

Kehityskuvakartta 3 (Kappale 11) perustuu seudulliseen yleiskaavakarttaan. Kartalle merkityillä alueilla on maankäytön tarkastelutarvetta vuoteen 2030 mennessä. Tarve syntyy joko olemassa olevan oikeusvaikutteisien yleiskaavan puuttumisesta, tiedossa olevasta infrahankkeesta tai kunnan omista maanhankintaratkaisuksista.

Kehityskuvakartta 4 (11.3.) perustuu lähtötietokartan nro 9 tietoihin elinkeinoalueista. Vuoteen 2030 mennessä tulisi tutkia ainakin viiden pääosin nykyisiä alueita täydentävän elinkeinoalueen käyttömahdollisuuksia. Eteläisten ja Pannujärven välisen alueen toimintaedellytykset saattavat parantua nykyisestä 10-tien perusparannushankkeen myötä. Lammille suunniteltu 12-tien liittymä avaa mahdollisuuksia tien eteläpuoleiselle maankäytölle nykyistä laajemmin. Pitkällä aikavälillä Moreenin ja Rastikankaan alueet voivat kasvaa kiinni toisiinsa. Suunnitellut liikenne- ja liittymähankkeet parantavat näiden alueiden kehittämisen edellytyksiä. Elinkeinoalueiden mahdollisia uusia sijaintipaikkoja löytyy myös Hattulasta Yllityn ja Merven välistä sekä Janakkalan eteläkärjestä Punkan alueelta, joka sijaitsee aivan Riihimäen keskustaajaman vieressä.

Kehityskuvakartta 5 (11.4.) on teemaltaan muista poikkeava. Kartalle on koottu vapaa-aikaan ja virkistykseen liittyvät seutukohteet ja niitä yhdistävät reitit. Erityisesti esille on nostettu seudun luontoarvot. Kartta soveltuu matkailun kehittämiseen. Kartan yhtenä lähtökohtana on pyöräilyn edistäminen koko seudun mittakaavassa. Kartalle onkin kokonaan uutena tietona digitoitu seudulliset retkipyöräilyyn ja maantiepyöräilyyn soveltuvat reitit, uimarannat, harrastuspaikat sekä matkailu- ja majoituskohteet. Lähes kaikki kohteet sijoittuvat esitetyt pyöräilyreitit varteen. Maakuntakaavasta on poimittu matkailupalveluille osoitetut R-alueet, retkeily- ja luonnonsuojelualueet sekä melonta- ja ulkoilureitit. Lisäksi kartalle on tuotu virkistysalueet, VAT-luokituksen mukaiset kulttuuriympäristöt ja maisemakohteet, uuden selvityksen mukaiset arkeologiset kulttuuriperintökohteet sekä ns. hiljaiset alueet.

9.4. Asumisen kehityskuva

Merkittäviä asuntopolitiikan välineitä ovat maapolitiikka, kaavoitus, yhdyskuntarakenteen ja palvelujen kehittäminen sekä kunnan omistamien tonttien luovutus asuntorakentamiseen.

Asumisen kehityskuvan lähtökohtia ovat:

- asumisen painopiste on kaupungin, taajamien ja kyläyhteisöjen eheyttämisessä
- joukkoliikenteen kehittäminen asumisen ja palvelujen sekä strategisen maankäytön suunnittelun rinnalla samanaikaisesti, siten että saavutettavuus paranee ja joukkoliikenteen käyttöaste nousee
- luonnon kuormituksen vähentäminen asumisessa, jätevesihuoltoasiat täytyy ratkaista ja myös tukea vähävaraisempia asukkaita jäteasioiden järjestämiseksi
- hajarakentamisen rajoittaminen
- pienempien asuntojen rakentaminen, erittäin toivottu koko on 1h + tupak, n. 45 neliötä, erityisen suosittu iäkkäämpien ja taas nuorten parissa. Trendi näyttää vuosien saatossa siltä, että yksinäisten talouskuntien määrä kasvaa, sama tilanne myös Keski-Euroopassa.

Teksti: Virpi Ahonen, 2008

9.5. Liikenteen kehityskuva

Joukkoliikenteen tulevaisuuskuva voidaan jakaa kahteen ryhmään:

- joukkoliikenteen käyttöä edistetään ja joukkoliikennepalveluita parannetaan runsasväestöisimmillä alueilla
- asiointiyhteydet turvataan harvaanasutummilla alueilla.

Todellisuudessa näiden ryhmien väliin mahtuu merkittävä määrä alueita, joilla tarjotaan vähän tai keskimääräisesti joukkoliikenneyhteyksiä. Tarjonnan tulee olla kysyntäpohjaista: jos esim. asutusta ei juuri ole, ei kysyntäkään ole riittävää hyville joukkoliikenneyhteyksille. Maankäytön ratkaisut vaikuttavat merkittävästi joukkoliikenteen toimintaedellytyksiin ja joukkoliikennerahoituksen rajallisuus pakottaa hyväksymään erilaisten alueiden erilaiset palvelut.

Kanta-Hämeen liikennejärjestelmäsuunnitelmassa on määritetty kehitettävät joukkoliikennevyöhykkeet koko maakuntaan. Hämeenlinnan seudulle määritettyjä akseleita pidetään myös kehityskuvassa merkittävimpinä joukkoliikenteen kehityskäytävinä, mutta suunnittelua on viety lisäksi tarkemmalle tasolle. Yksityiskohtaista lyhyen aikavälin suunnittelua jatketaan kehityskuvatyon ulkopuolella.

Hämeenlinnan seudun tiheimmin asuttu vyöhyke on kaakkois-luoteissuuntaisella akselilla Turenki–Hämeenlinna–Parola. Tälle välille on suunnitteilla joukkoliikenteen laatukäytävä, mikä tarkoittaa parannuksia sekä bussiliikenteen vuorotarjontaan että infrastruktuuriin. Laatukäytävän liikenteen aloitus ajoittunee vuoteen 2010 ja tarjontaa kehitetään kysynnän mukaan. Laatukäytävän suuntaisessa liikenteessä palvelevat myös taajamajunat, jotka pysähtyvät Turengissa, Hämeenlinnassa, Parolassa ja Iittalassa. Asemanauhaa täydentämään on liikennejärjestelmäsuunnitelmassa ja kehityskuvassa osoitettu Harvialan asema, jonka ympärille tulisi lisätä asutusta. Uusi asema tukee erityisesti seudun ulkopuolelle suuntautuvaa työ- ja opiskelumatkaliikennettä. Junavuorojen lisääminen toisi junan selkeämmin myös seudullisten yhteyksien vaihtoehdoksi.

Hämeenlinnaan liittyvien kuntien kuntakeskuksista tarjotaan jatkossakin joukkoliikenneyhteydet Hämeenlinnan keskustaan. Vuoromäärä pohjautuu väestömäärään eikä siten ole automaattisesti sama kaikilla yhteysväleillä. Itä-länsi -suuntaisen laatukäytävän toteutusta mietitään Turenki–Hämeenlinna–Parola -laatukäytävästä saatavien kokemusten perusteella. Hämeenlinnan nykyisellä alueella joukkoliikenteen tarjonta on jatkossakin selvästi runsaampaa kuin seudulla keskimäärin. Tarkempi palvelutasomääritys tehdään Ketju-hankkeessa (keskisuurten kaupunkiseutujen joukkoliikenneuudistus). Muutokset kuntien palvelurakenteissa otetaan huomioon myös joukkoliikenteessä, koska esimerkiksi kouluverkkomuutokset yleensä lisäävät bussi- ja taksikytytien tarvetta.

Palveluliikenteen roolia vahvistetaan haja-asutusalueilla. Tavoitteena on tarjota asiointiyhteys kaksi kertaa viikossa, kun nykyisin iso osa alueista on yksittäisen viikkokyydin varassa. Kutsujoukkoliikenteen mahdollisuudet selvitetään lähivuosina. / *Teksti: Maarit Kaartokallio, 2008*

9.6. Elinkeinojen ja koulutuksen kehityskuva

Yritysalueiden profilointi

Hämeenlinnan seudulla on n. 18 kehittyvää valmistavaan teollisuuteen ja yrityspalveluiden tuottamiseen keskittyntä yritysaluetta. Yritysalueet ovat erilaisia logistisilta ominaisuuksiltaan ja profiililtaan. Yritysalueita voidaan kehittää tulevaisuudessa niiden omiin vahvuuksiin tukeutuen osana seutukunnallista kokonaisuutta. Kehittämiskohteet voiva olla aluekohtaisesti esimerkiksi: 1) strateginen aluesuunnittelu, 2) infra, 3) imago, 4) palvelut ja ympäristö, 5) työvoima ja 6) asiakasratkaisut ja kaupallistaminen.

Yritysalueiden profiloitumisella on suuri merkitys mm. maankäytön kannalta. Yritysalueet profiloitumista voidaan kehittää esimerkiksi kuusiportaisen mallin kautta, jossa keihäänkärjen muodostaa ”kansainvälisen ja valtakunnallisen tason moderni yritysalue suurelle, keskisuurelle ja työvoimavaltaiselle liiketoiminnalle” ja alimman tason alueet, joiden profiilin tavoitetilä ei ole helposti löydettävissä.

Esimerkki Hämeenlinnan seudun yritysalueiden profiloitumiseksi (”Master plan” Moreenin alueen kehittämissuunnitelma 2008–2010):

1. Kansainvälisen ja valtakunnallisen tason moderni yritysalue suurelle, kehittyneelle ja työvoimavaltaiselle liiketoiminnalle
2. Valtakunnallisen ja seudullisen tason yritysalue laajaa tilaa tarvitsevalle liiketoiminnalle
3. Valtakunnallisen ja seudullisen tason työvoimavaltaiseen tilatarpeeltaan rajalliseen yritys- ja palveluliiketoimintaa
4. Seudullisen ja paikallisen tason teolliseen ja palveluliiketoimintaa
5. Erikoismahdollisuuksien alueet
6. Kysymysmerkit

Yritysalueiden tarkastelukeyhenä voidaan käyttää toimialojen ja osaamisen kehittämisen näkökulmasta jakoa kolmeen kokonaisuuteen: valmistava teollisuus, ympäristö ja energia sekä well-being. Wellbeing sektorilla tarkoitetaan laajassa merkityksessä hyvinvointia, kulttuuria ja matkailua. Esimerkkeinä wellbeing kokonaisuuden alueista rakennetun ympäristön osalta mainittakoon Virvelinranta ja Verkatehdas.

Hämeenlinnan seudulla on myös kasvava määrä kaupallisiin palveluihin liittyviä alueita, esimerkiksi Tiiriö ja Turengin keskusta.

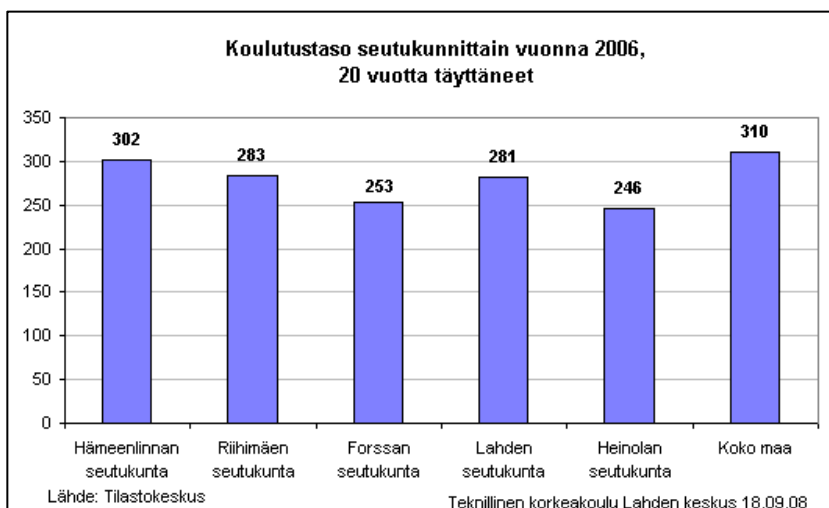
Teksti: Mikko Koivulehto 2008

Hämeenlinnan seudun osaamisen kolmikenttätarkastelu. Kuva: Kehittämiskeskus Oy Häme, 2008

Koulutus nyt ja tulevaisuudessa

Koko maassa koulutustaso on 310 eli perusasteen jälkeen suomalaiset opiskelevat vielä keskimäärin 3 vuotta. Hämeen TE- keskuksen seutukunnissa ei yllätä koko maan koulutustasolle, mutta korkein koulutustaso on Hämeenlinnan seutukunnassa (302). Seuraavina samalla tasolla ovat Riihimäen ja Lahden seutukunnat. Alhaisimmat koulutustasot ovat Forssan ja Heinolan seutukunnissa.

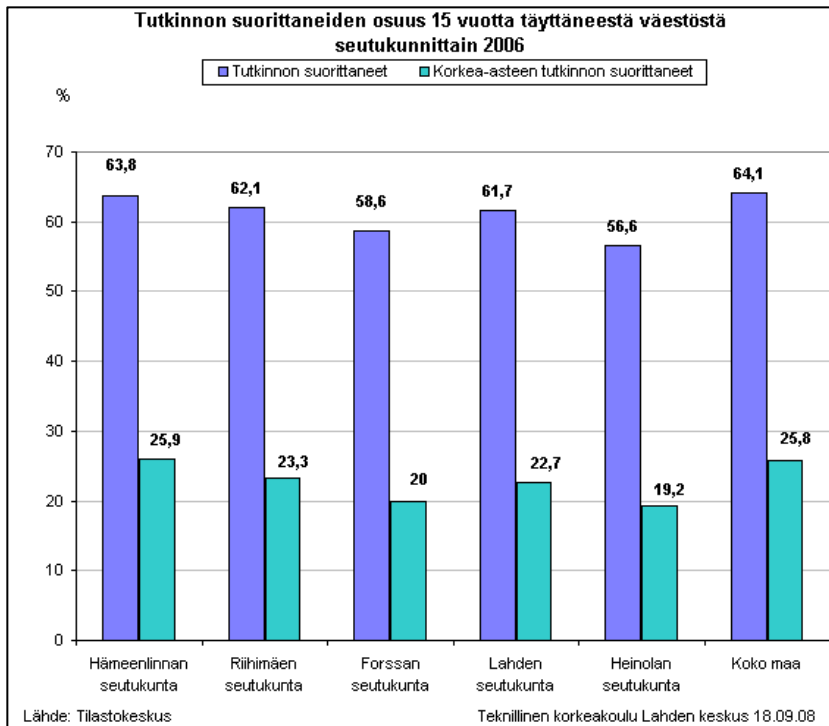

Tutkinnon suorittaneiden osuus lasketaan 15 vuotta täyttäneistä henkilöistä. Seutukunnista korkein tutkinnon suorittaneiden osuus on Hämeenlinnan seutukunnassa ja alhaisin Heinolan seutukunnassa. Kaikissa Hämeen TE- keskuksen seutukunnissa tutkinnon suorittaneiden osuus on alle koko maan osuuden.

Pylväsdiagrammit: Teknillinen korkeakoulu Lahden keskus, 2008. Lähde: Tilastokeskus

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus on korkein Hämeenlinnan seutukunnassa, mikä on lähes sama kuin koko maassa. Muissa seutukunnissa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuudet ovat alle koko maan osuuden. Alhaisin korkea-asteen suorittaneiden osuus on Heinolan seutukunnassa.

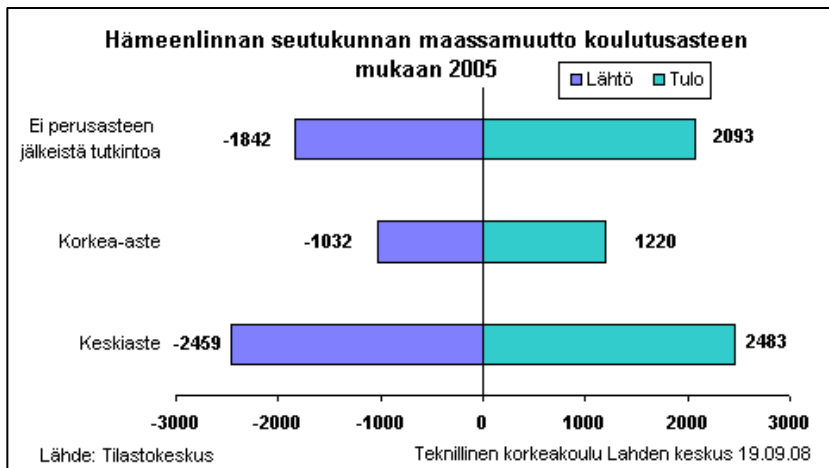
Teksti: Mikko Koivulehto 2008

Koulutettujen muutto

Hämeen TE-keskuksen seutukunnissa korkea-asteen koulutettujen muutto vuonna 2005 on ollut positiivista Forssan seutukuntaan lukuun ottamatta. Suurinta positiivinen muuttotase oli Hämeenlinnan (188 hlö / v) ja Riihimäen (140) seutukunnissa. Keski-asteen koulutettujen muuttotase sen sijaan oli tappiollista Forssan, Heinolan ja Lahden seutukunnissa.

Hämeenlinnan seudun osalta koulutustaso on jatkuvasti noussut ja toisaalta koulutustason perusteella muuttoaste on positiivinen. Tämä kertoo siitä, että seudulla on tarjolla työpaikkoja osaajille. Tulevaisuuden haaste on kehittää koulutusta vastaamaan entistä paremmin seudun elinkeinoelämän nopeasti muuttuviin tarpeisiin.

Globalisaation vaikutuksesta alhaisen osaamisen teollinen työ tehdään tulevaisuudessa maissa, joissa työvoimakustannukset ovat edullisemmat kuin Suomessa. Niin ikään teolliset investoinnit tehdään tulevaisuudessa lähemmäs markkinoita. Kanta-Hämeessä investointien taso on ollut trendin mukaisesti laskeva.

Investoinnit osaamiseen muodostuvat yhä tärkeämmiksi.

Osaamisen tulevaisuuden tavoitteita Hämeenlinnan seudulla:

- Osaamisen keskittymät: valmistava teollisuus, ympäristö ja energia, wellbeing. Innosteel, Lammin biologinen asema- professuurit, Virvelinranta
- korkean osaamisen työpaikkojen luominen
- globalisaatio ja yritystoiminnan kansainvälistyminen
- investoinnit tuotantoon yhä enenevässä määrin lähelle markkinoita
- investoinnit osaamiseen elinkeinoelämää tukien
- ennakointi; TE- keskus, Hämeen liitto
- rakenteelliset asiat: HAMK, Tampereen yliopisto, Tavastia, syo.
- Innovaatiostrategia
- Hämeen Ammattikorkeakoulun tavoitteet
- professuurit, tutkinnot
- osaamiskeskusohjelma; digitaaliset sisällöt, asuminen, älykkäät koneet

Häme Open Campus (HOC) on avoin korkeakoulu yhteisö, jonka tarkoitus on kehittää uudentyyppinen yhteinen toimintamalli hankkeen päätoimijoiden eli maakunnan korkeakoulu- ja tutkimusyksiköiden kesken. HOC:n tavoitteena on tukea ja hyödyntää yliopisto-, korkeakoulu- ja tutkimuslaitostoimijoiden osaamista entistä tehokkaammin sekä verkostoitua paremmin myös kansallisten ja kansainvälisten huippuosaajien kanssa. HOC:n on tarkoitus tuoda maakuntaan myös uutta näkemystä ja osaamista kansainvälisistä verkostoista. Kanta-Hämeelle uusi yhteistyömalli on tärkeä myös alueellisen profiloitumisen kannalta.

Häme Open Campus -hankkeen ideointivaiheessa mukana ovat olleet Hämeen ammattikorkeakoulu, Hämeen kesäyliopisto, Helsingin ja Tampereen yliopistoyksiköt sekä maakunnassa sijaitsevat Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus (MTT) ja Lihateollisuuden tutkimuskeskus (LTK). Kaikki toimijat näkevät uudenlaiselle yhteistyömallille selkeän tilauksen ja tarpeen. Hankkeen uskotaan tuovan uudenlaista tukea myös aluekehitykselle. Nyt käynnistetyssä suunnitteluvaiheessa mukana ovat myös Hämeen liitto sekä Kehittämiskeskus Oy Hämeen aluekeskusohjelma.

Suomessa on menossa mittava korkeakoulujen rakenteellisen uudistamisen prosessi, jossa pyritään tiivistämään laajaa toimijaverkostoa ja nostamaan koulutuksen ja tutkimuksen tasoa. Tässä tarkoituksessa on jo sovittu useita fuusioita, alliansseja tai muita perinteisiä rakenteellisia yhteistyömalleja. HOC on tässä mielessä ainutlaatuinen yhteistyömalli, jossa ei kehitetä rakenteita, vaan avointa uusiin yhteisöllisiin verkko-yhteistyömalliin perustuvaa yhteistyötä. Tämä tarjoaa kaikille osapuolille todella huimia mahdollisuuksia myös oman toimintansa kehittämiseksi ja sitä kautta parantaa niin koulutus- kuin tutkimuspalvelutarjontaa maakunnan hyväksi.

Teksti: Mikko Koivulehto, 2008

9.7. Seutumatkailun kehityskuva

Hämeenlinnan seudun matkailutoiminnan tavoitteena on edesauttaa matkailuyritysten kehittymistä ja liiketoiminnan kasvua. Matkailuyritysten liiketoiminnan kehittymisestä ja kasvusta syntyvä matkailutulon kasvu lisää myös seudun muiden toimialojen menestystä välillisen matkailutulon kautta. Majoitus- ja ravitsemuspalveluiden lisäksi matkailutulosta hyötyvät välillisesti eniten vähittäiskauppa ja korjaamo- ja huoltamotoiminta.

Hämeenlinnan seudulla on 2000-luvun ajan panostettu systemaattisesti matkailun kehittämiseen. Erityisesti kokousmatkailun kehittämisessä on saatu hyviä tuloksia. Tulevaisuudessakin kokousmatkailu tulee olemaan yksi Hämeenlinnan seudun matkailutoimialan tukijaloista mutta myös muuta kehittämistyötä jatketaan ja siinä tullaan entistä voimakkaammin huomioimaan niin erikokoisten yritysten kehittämistarpeet kuin kansainvälistymisen vaatimukset. Lisäksi pyritään luomaan entistä tiiviimpää yhteistyötä luovien toimialojen sekä kaupan- ja palvelualojen kanssa.

Hämeenlinnan seudun matkailustrategia v. 2009–2013:

- Kokous- ja kongressimatkailun kehittäminen, jossa erityisinä painopistealueina ovat liiketoiminnan vahvistaminen kotimaan markkinoilla, kokous- ja kongressiliiketoiminnan kansainvälistäminen sekä sisältölähtöisten kokoustapahtumien tuottaminen
- Harrastematkailun kehittäminen
- Erä- ja luontomatkailun liiketoiminnan kehittäminen
- Uusien palvelukokonaisuuksien kehittäminen lapsille ja perheille
- Tapahtumien tuottamiseen ja hankkimiseen liittyvän Häme Events – palvelukonseptin kehittäminen
- Yhteistyömallin luominen pätevän työvoiman saamiseksi

Hämeenlinnan seudun matkailustrategian tavoitteet v. 2009–2013:

- majoitusten käyttöaste nousee nykyisestä 45 %:sta (2008) 53 %:n
- matkailutulo kasvaa 10 %
- koko Kanta-Hämeen matkailutulo vuonna 2004 oli 231 milj. euroa alv 0 %
- kansainvälisten asiakkaiden määrä nousee nykyisestä 11 %:sta (2008) 15 %:n
- pysyvien työpaikkojen määrä kasvaa
- alue tunnetaan laadukkaista matkailutuotteistaan
- erityisesti Aulangon, Evon ja Vanajanlinnan matkailukeskukset lisäävät tunnettavuuttaan

Teksti: Leena Pitkänen, 2009.

Kehityskuvatyössä nousi omana erillisteenanaan esille polkupyöräilijän näkövinkkelistä suunniteltu seutumatkailu. Hämeenlinnan seudun upea luonto ja mielenkiintoiset matkailukohteet tarjoavat hyvän lähtökohdan lähiympäristöön tukeutuvan matkailun profiiliin nostamiseksi niin seudun asukkaiden kuin kauempaa tulevienkin matkailijoiden keskuudessa. Matkakohteet ovat tavoitettavissa hyvän reittisuunnittelun myötä myös polkupyörällä. Seudulta puuttuu polkupyöräreittikartta. Pyöräreittien ja matkakohteiden yhdistäminen sekä karttamuodossa että nettiportalissa on mahdollista tehdä olemassa olevien lähtötietojen perusteella.

10 MUUT AJANKOHTAISET PITKÄN AIKAVÄLIN SUUNNITELMAT

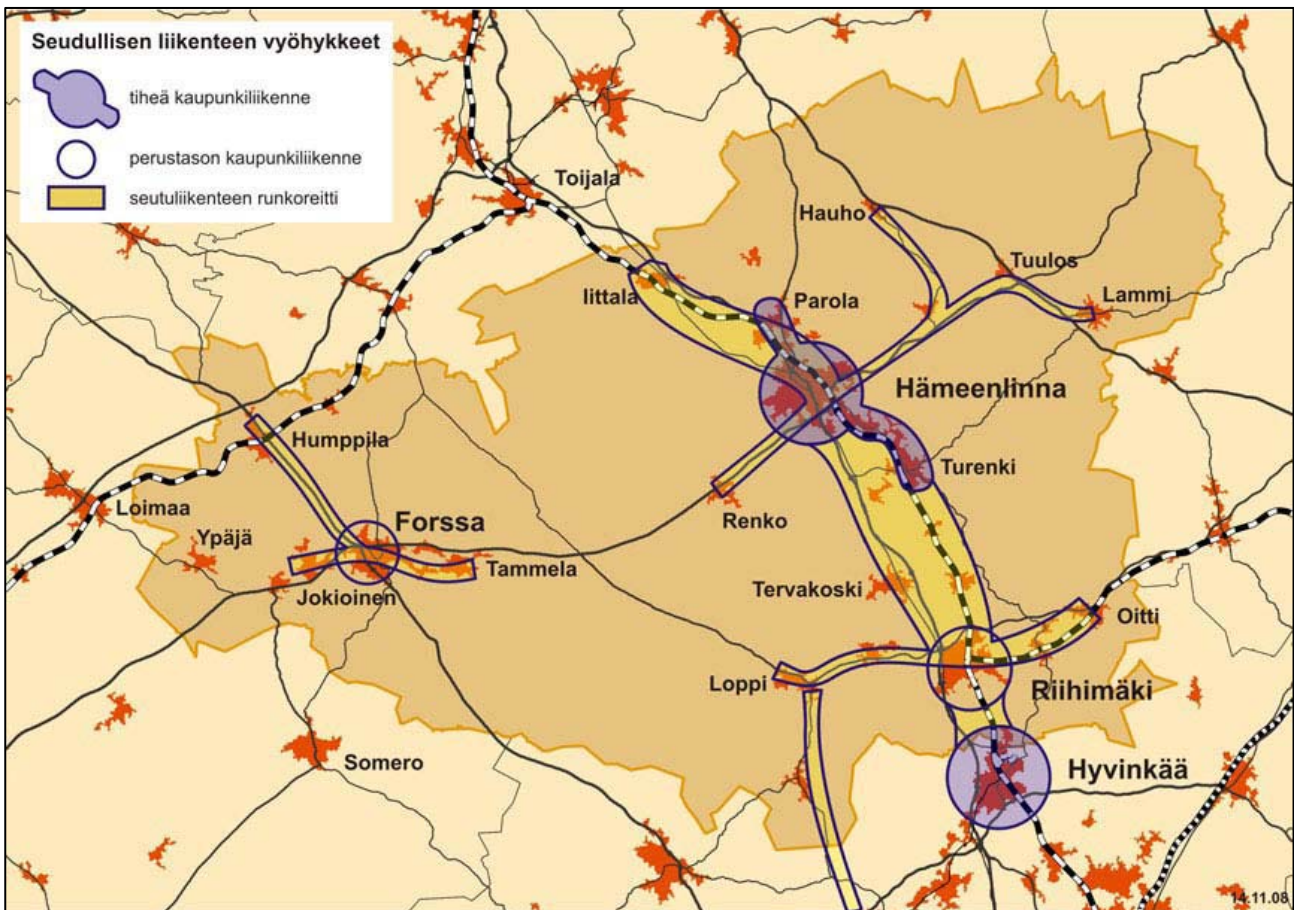
10.1. Kanta-Hämeen liikennejärjestelmäsuunnitelma

Luonnos Kanta-Hämeen ja Hyvinkään liikennejärjestelmäsuunnitelmasta (LJS) valmistui syyskuussa 2008. Lausuntokierroksen ja pienten muutosten jälkeen suunnitelma valmistuu alkuvuonna 2009.

Liikennejärjestelmäsuunnitelman laadintaa ohjasi tiivis *kuvaus tavoitetilasta eli liikennevisio vuodelle 2030*:

- Kanta-Hämeen liikennejärjestelmä on kestäväällä tavalla *kilpailukykyinen*. Liikenteen aiheuttamien *kasvihuonepäästöjen määrää on vähennetty* kansainvälisten veloitteiden mukaisesti.
- Tarvittavat matkat ja elinkeinoelämän kuljetukset sujuvat *turvallisesti* joka päivä tukien ihmisten *hyvää arkea, elinkeinoelämän kilpailukykyä ja alueiden elinvoimaa.*"

Tavoitetilaa tarkennettiin eri osa-alueiden tavoitemäärittelyillä, joissa otettiin liikenteen näkökulmasta kantaa mm. yhdyskuntarakenteeseen ja ympäristöasioihin. *Joukkoliikenteestä, logistiikasta ja ilmaston muutoksesta* tehtiin erillisselvitykset. Projektin aikana kerätyn laajan tausta-aineiston tietoja hyödyntäen ja asetettuihin tavoitteisiin pyrkien laadittiin *kehittämishjelma*. Osapuolet sitoutetaan lähiajan kehittämistoimiin yhteisessä *aiesopimuksessa*.

Seudullisessa joukkoliikenteessä kehitettävät vyöhykkeet. Kuva: Kanta-Hämeen liikennejärjestelmäsuunnitelmaluonnos 20.11.2008, Hämeen liitto

LJS-projekti oli jo käynnissä, kun Hämeenlinnan seudun maankäytön kehityskuvaa alettiin laatia. Näin ollen joitain tausta-aineistoja saatiin valmiina hyödynnettäviksi, mutta toisaalta työt etenivät osin samanaikaisesti, jolloin *vuorovaikutus* molempiin suuntiin oli mahdollista.

LJS:n suunnittelualueella asutus ja väestö keskittyvät kohti kaupunkeja ja taajamia. Yleisesti ottaen tämä antaa mahdollisuuden kevyen ja joukkoliikenteen osuuksien kasvuun henkilöautoilun sijasta, mutta ehdottomana edellytyksenä on, että yhdyskuntarakenteen kehitys suosii lyhyitä matkan pituuksia ja vahvistaa joukkoliikenteen runkoreittejä. Jalankulun ja pyöräilyn turvalliset edellytykset on otettava maankäytön suunnittelun lähtökohdiksi. Haasteita lähivuosien liikkumiskysymyksiin tuovat mm. ikääntyvien liikkujien määrän kasvu ja ilmastonmuutoksen tuomat mahdolliset uudet rajoitukset ja määräykset.

Liikennejärjestelmäsuunnitelmassakin painokkaasti esiintuotua *joukkoliikenteen ja maankäytön yhteissuunnittelua* on toteutettu maankäytön kehityskuvatyössä. Suotuisia alueita lisämaankäytölle on etsitty joukkoliikenteen tarjontaa, vesihuollon infrastruktuuria, palveluita ja nykyistä maankäyttöä vertailemalla. Edelleen on otettava huomioon mm. pääradan tuomat mahdollisuudet rata- ja junakapasiteetin lisääntyessä tulevaisuudessa ja joukkoliikennettä nopeuttavien liikennejärjestelmien suosiminen.

LJS:ssa on esitetty paljon pieniä toimenpiteitä, mutta lisäksi myös infrahankkeita. Seuraavilla *infrastruktuurimuutoksilla* on merkittäviä maankäyttövaikutuksia Hämeenlinnan seudulla:

- uusi taajamajunaliikenteen asema Harvialaan
- ratakapasiteetin lisääminen Helsinki – Riihimäki – Hämeenlinna – Tampere
- uusi pikavuoropysäkki valtatielle 3 Turengin liittymään
- liityntäpysäköinnin kehittäminen asemilla ja merkittävillä pysäkeillä
- valtateiden 10 ja 12 vaiheittainen kehittäminen
- valtatie 3 liittymäjärjestelyt Hämeenlinnassa ja Hattulassa
- Paasikiventien jatkeen rakentaminen.

Teksti: Maarit Kaartokallio, 2008

10.2. KETJU

Keskisuurten kaupunkiseutujen joukkoliikenneuudistus eli KETJU-hanke käynnistyi Hämeenlinnan seudulla kesällä 2008. Hankkeen tavoitteena on laatia kaupunkiseudun työssäkäyntialueelle konkreettiset tavoitteet joukkoliikenteen *palvelutasolle* sekä joukkoliikenteen kokonaisvaltainen *kehittämishohjelma* toimenpiteineen. Hanketta koordinoi Liikenne- ja viestintäministeriö.

Maankäytön kehityskuva -projekti ja KETJU-hanke ovat edenneet tiiviissä vuorovaikutuksessa. KETJU-hankkeessa aikajänne on lyhyempi (noin 5–10 vuotta) ja näin ollen siinä on tarve tehdä yksityiskohtaisempaa joukkoliikennesuunnittelua kuin kehityskuvassa. Suunnittelun aikana on jatkuvasti varmistettu, ettei maankäyttöön vaikuttavia ristiriitoja pääse syntymään lyhyen ja pitkän aikavälin joukkoliikenneratkaisuissa.

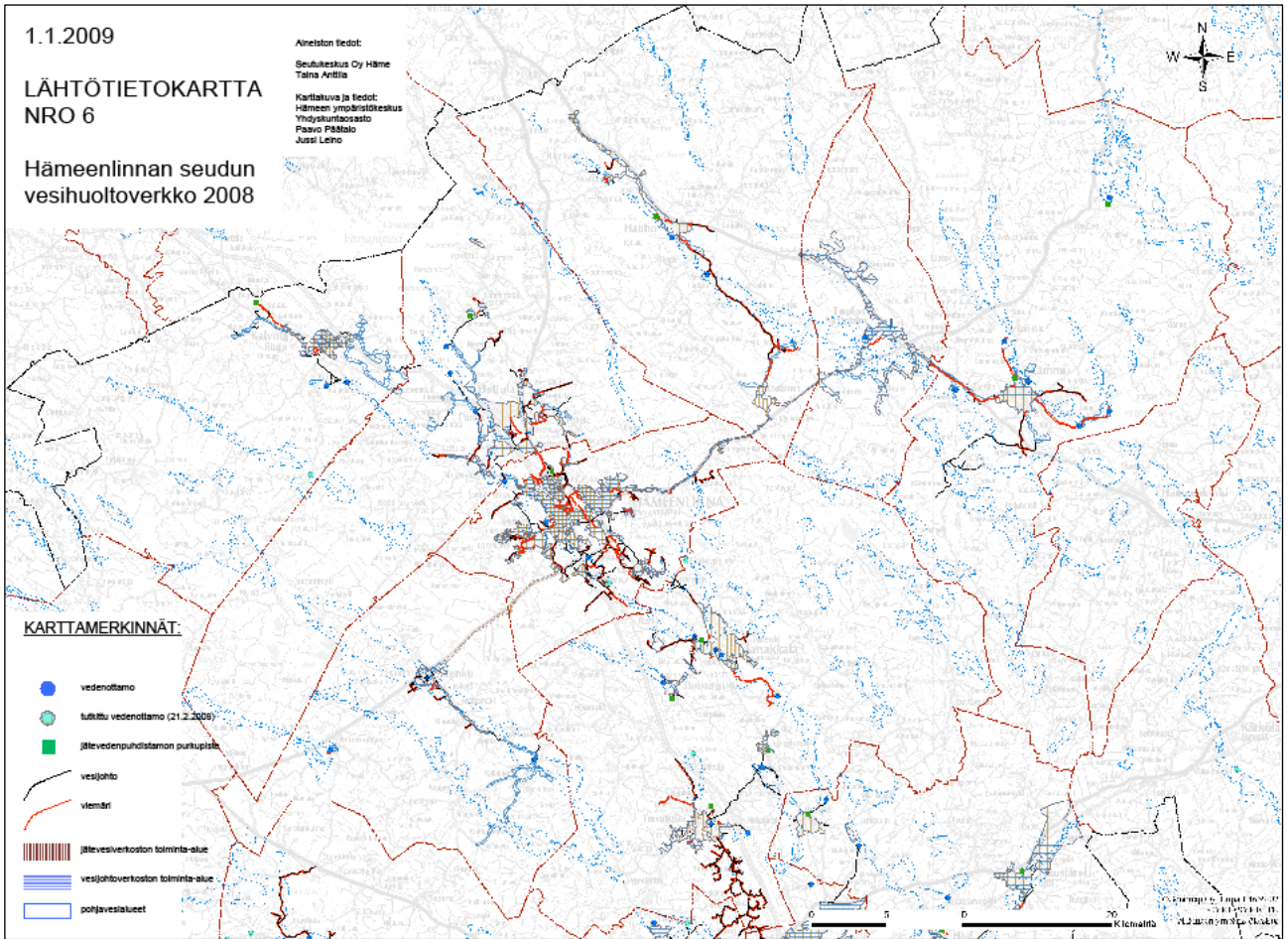
KETJU-hankkeessa määritetään joukkoliikenteen palvelutasotavoitteet siten, että niistä aikanaan tulee kuntia sitovia. Tämän on tarkoitus vastata tulevan joukkoliikennelain toimivaltaiselle viranomaiselle tuomiin velvoitteisiin ja lisäksi helpottaa jokapäiväistä joukkoliikenteen suunnittelussa tehtävää työtä. Palvelutasotavoitteet antavat myös maankäytön suunnitteluun tietoa alueista, joissa joukkoliikenne on varteenotettava kulkutapa.

Suomen henkilöliikennelainsäädäntö on muuttumassa. *EU:n palvelusopimusasetus* tulee voimaan joulukuussa 2009 ja sen myötä *kansallinen joukkoliikennelaki*. Joukkoliikenteen järjestämistapa muuttuu ja tulevat muutokset mm. rahoituksessa vaikuttavat moniin joukkoliikenneratkaisiin. Näin ollen kunnissa ollaan tällä hetkellä odottavalla kannalla, kun lakiluonnos on vasta tulossa lausunnoille.

Teksti: Maarit Kaartokallio, 2008

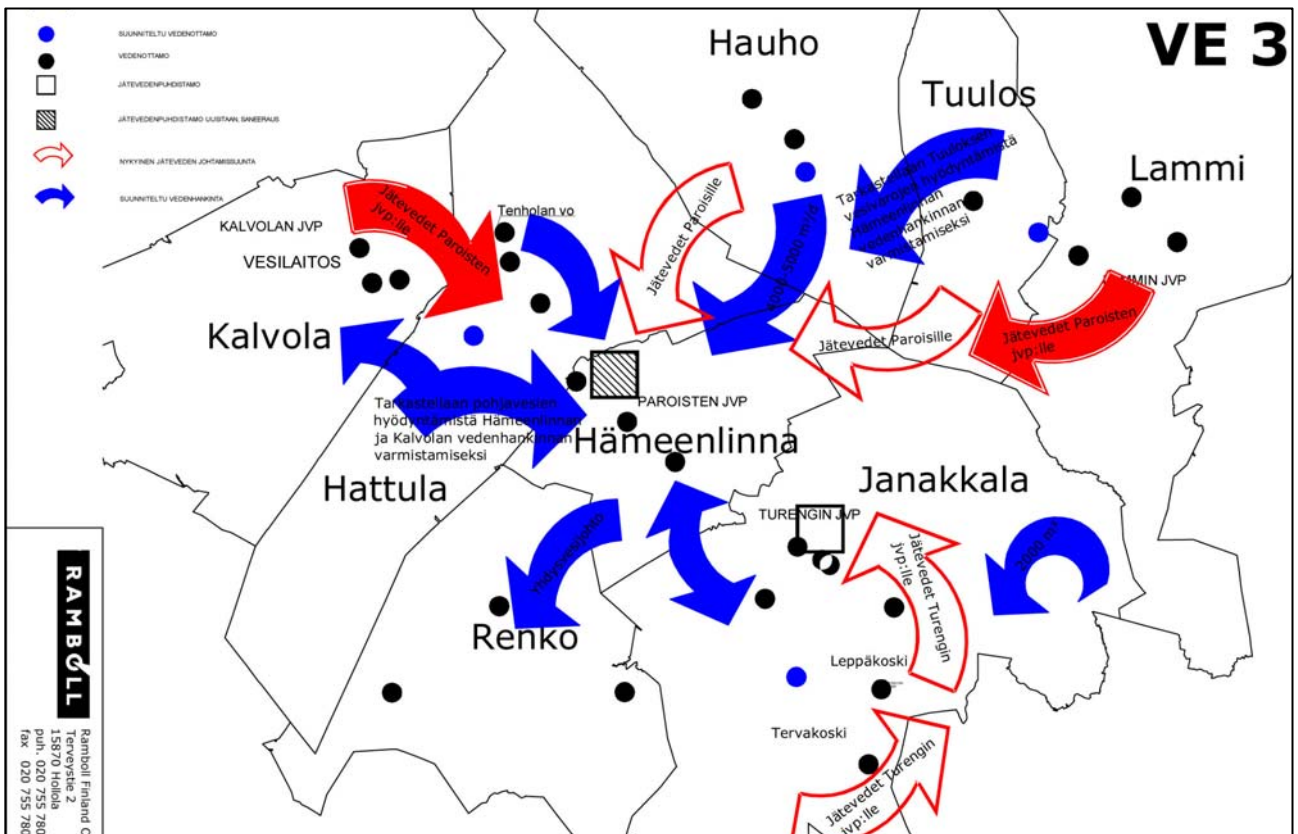
10.3. Hämeenlinnan seudun vesihuoltosuunnitelma

Hämeenlinnan seudun vesihuollon yleissuunnitelma julkaistiin 20.11.2008. Suunnitelman laati *Ramboll Finland Oy Hämeen ympäristökeskuksen toimeksiannosta*. Suunnittelualueeseen kuuluvat Hämeenlinnan kaupunki sekä Hattulan, Hauhon, Janakkalan, Kalvolan, Lammin, Rengon ja Tuuloksen kunnat. Suunnitelman tarkoituksena on selvittää vesihuollon *kehittämistoimenpiteitä 20–30 vuoden aikajänteellä*. Suunnitelman projektiryhmässä olivat mukana vesihuoltopäällikkö Paavo Päätaalo ja ympäristöinsinööri Timo Virola Hämeen ympäristökeskuksesta, suunnittelupäällikkö Heikki Pusa Hämeen liitosta, toimitusjohtaja Timo Heinonen Hämeenlinnan Seudun Vesi Oy:stä, vesilaitoksen johtaja Seppo Palmanto Janakkalan Vedestä, yritysasiainmies Ari Räsänen Kehittämiskeskus Oy Hämeestä ja projektiarkkitehti Taina Anttila Seutukeskus Oy Hämeestä. Ohjausryhmään kuuluivat edustajat suunnittelualueen kunnista sekä Hämeen ympäristökeskuksesta.

Kartta yllä: Lähtötietokartta nro 6. Hämeenlinnan seudun vesihuoltoverkko 2008. Karttakuva: Hämeen ympäristökeskus, Yhdyskuntaosasto © Maanmittauslaitos 2008. Kuva: Hämeen ympäristökeskus, yhdyskuntaosasto 2008

Kaavio alla: Hämeenlinnan seudun vesihuollon kehittämävaihtoehdoksi valittu toimintakaavio. Puhtaan veden nuolet sinisellä ja jätevettä kuvaavat nuolet punaisella. Paroisten ja Turengin jätevedenpuhdistamot neljämerkinällä, siniset ympyrät kuvaavat suunniteltua vedenottamaa ja mustat ympyrät nykyisiä vedenottamoita. Kuva: Ramboll Finland Oy

Suunnitelma painottuu *taajamien* vesihuollon kehittämistoimenpiteisiin, ei niinkään haja-asutusalueiden vesihuoltoon. Tavoitteena on turvata kohtuullisin kustannuksin riittävästi turvallista ja moitteetonta talousvettä sekä toimiva ja ympäristön vaatimukset täyttävä viemärinto ja jätevedenkäsittely. Vesihuoltopalveluiden tulee tukea alueen asutuksen ja elinkeinoelämän kehittymisen päämääriä ja turvata maankäytön suunnittelun kautta osoitettujen avainalueiden kehittämismahdollisuudet.

Hämeenlinnan seudulla on kaksi vesilaitosta: *Hämeenlinnan Seudun Vesi Oy* ja *Janakkalan Vesi*. Väestön liittymisaste vesihuoltoverkostoihin vaihtelee eri verkostoalueilla 40–95 % keskiarvon ollessa 78 %. Vedenhankinta perustuu pohjaveteen ja tekopohjaveden hankintaan. Jätevedenpuhdistamoita on yhteensä kuusi. Hämeenlinnan Paroisilla käsitellään Hämeenlinnan lisäksi Hattulan, Hauhon, Rengon ja Tuuloksen jätevedet. Janakkalassa toimivat Turengin, Leppäkosken ja Tervakosken puhdistamot. Kalvolassa ja Lammilla on omat puhdistamot.

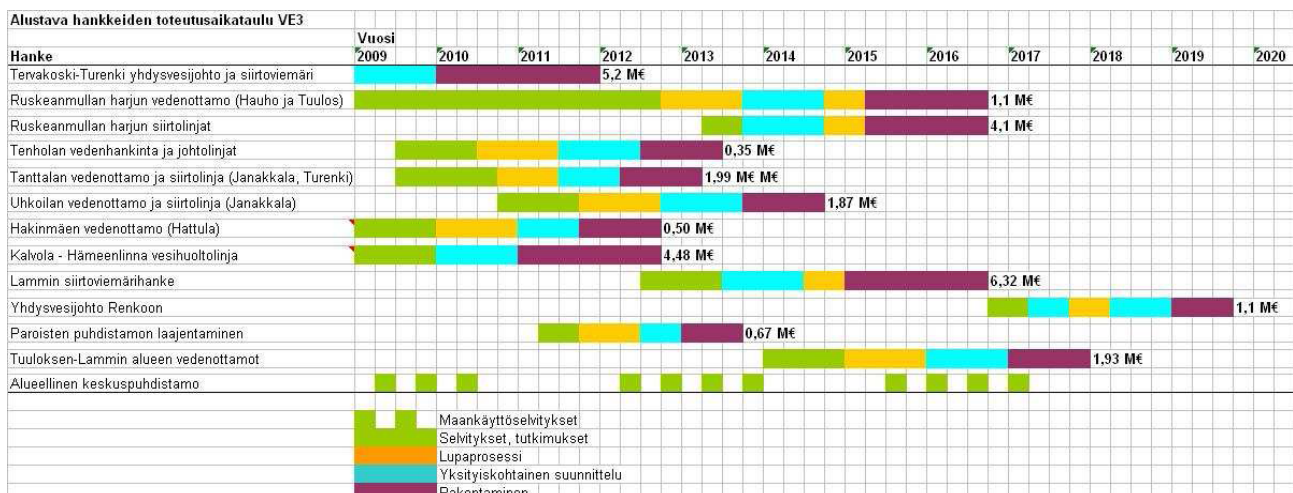
Suunnitelmatyössä vesihuollon kehittämistä tarkasteltiin neljän eri vaihtoehdon pohjalta. Lopulliseksi kehittämismalliksi valittiin vaihtoehto VE 3. Vaihtoehdossa hyödynnetään vedenhankinnassa Hauhon Ruskeanmullanharjun alueen pohjavesivarjoja ja Janakkalassa kunnan alueella sijaitsevia pohjavesivarjoja. Rengossa lisätään vedenhankinnan varmuutta rakentamalla yhdysvesijohto Hämeenlinnaan. Janakkalan ja Hämeenlinnan verkostot yhdistetään Harvialan suunnalla rakentamalla yhdysvesijohto ja paineenkorotusasema. Lisäksi Janakkalassa toteutetaan yhdysvesijohto välille Tervakoski–Turenki, joka lisää vedenhankinnan varmuutta Turengissa. Kalvolan vedenhankinta varmistetaan rakentamalla Kalvola–Hattula–Hämeenlinna siirtoviemäriin toteuttamisen yhteydessä yhdysvesijohto sekä Hakimäen vedenottamo.

Jätevesien osalta esitetään käsittelyn keskittämistä kahteen puhdistamoon eli Janakkalan Turenkiin sekä Hämeenlinnaan Paroisille, joka saneerataan käyttökapasiteetin nostamiseksi. Pitkällä tähtäimellä yhtenä vaihtoehtoisena toimintatapana on yhdistää kaikki suunnittelualueen jätevesienkäsittely yhteiselle tekniikaltaan korkeatasoiselle keskuspuhdistamolle, jonne myös Janakkalan jätevedet voitaisiin johtaa. Tällöin on aiheellista miettiä vaihtoehtoja sijaintipaikkaa nykyiselle Paroisten puhdistamolle. Puhdistamon rakentaminen kallioiloihin on varteenotettava vaihtoehto ja sen sijaintipaikkavaihtoehtoja tulisi tarkastella esimerkiksi maakuntakaavoituksen yhteydessä.

Maankäytön ja vesihuollon samanaikaisella suunnittelulla voidaan tutkia, mitkä vesihuollon kehittämistoimenpiteet parhaiten tukevat tulevaisuuden maankäytön – asutuksen ja elinkeinotoimintojen – sijoittumista. Hämeenlinnan seudun vesihuoltosuunnitelmassa selkeimmin maankäytön ratkaisuihin positiivisesti vaikuttavat Hämeenlinnan ja Kalvolan yhteysvälin kehittäminen 130-tien varrella sekä 10-tien runkolinja. Vesihuoltoverkoston sijoittaminen vahvojen joukkoliikennekäytävien varteen tukee kestävästä maankäytön suunnittelua myös liikennesuunnittelun näkökulmasta. Järkevällä ja maankäytön tarpeita palvelevalla vesihuollon siirtolinjojen sijoittamisella on mahdollista myös lisätä liittymismääriä ja parantaa sitä kautta esitettyjen toimenpiteiden taloudellista kannattavuutta.

Lähde: Hämeenlinnan seudun vesihuollon yleissuunnitelma 2008

Alla olevassa taulukossa on esitetty alustava Hämeenlinnan seudun vesihuoltohankkeiden toteutusaikataulu. Tervakoski–Turenki-yhdysvesijohdon ja siirtoviemäriin suunnittelu on jo aloitettu. Välittömästi aloitettaviksi suunnittelukohteiksi on merkitty Ruskeanmullanharjun ja Hakimäen vedenottamot sekä Kalvola–Hämeenlinna-vesihuoltolinja. Taulukko: Hämeenlinnan seudun vesihuollon yleissuunnitelma 2008

10.4. Hyvinkää–Riihimäen seudun kehityskuva

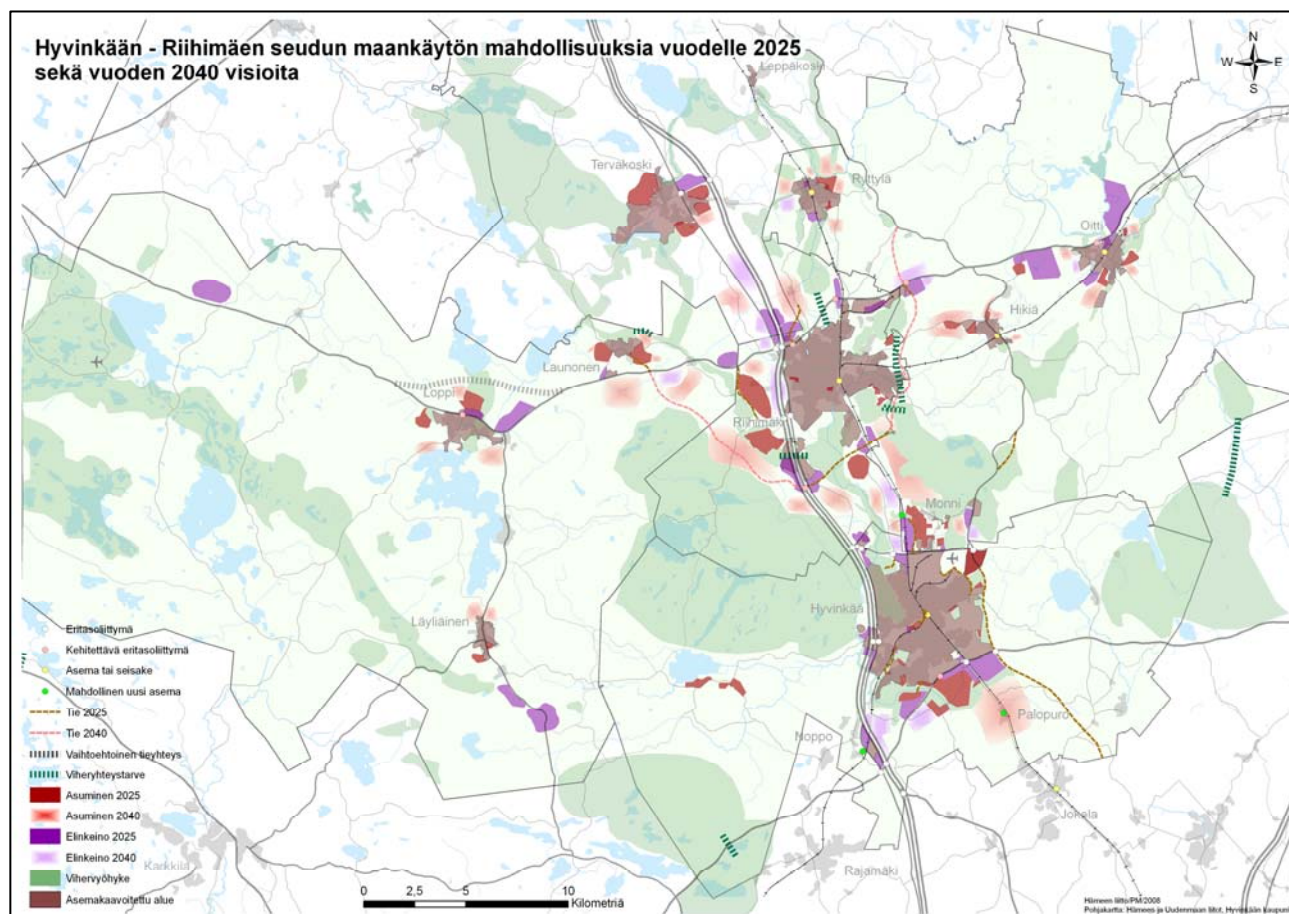
Hyvinkään–Riihimäen seudun kehityskuva on näkemys Hyvinkään–Riihimäen seudun maankäytön tulevaisuudesta. Kehityskuvaa käytetään tausta-aineistona tulevalle maakunta- ja yleiskaavoitukselle sekä muulle suunnittelulle. Kehityskuva luo lähtökohtia maakuntakaavan sekä kuntien yleiskaavojen laatimista varten. Kehityskuvan avulla varaudutaan ja luodaan edellytyksiä Kanta-Hämeen kaupunkiseutujen kehittämiseen osana pääkaupunkiseudun metropolialuetta. Maankäytön kehityskuvatyö on toteutettu Hyvinkään–Riihimäen seudulla yhteistyönä kuntien, Hämeen liiton ja Hämeen ympäristökeskuksen sekä seudun muiden toimijoiden kanssa. Työn ydinalueen muodostavat Riihimäki, Hyvinkää, Hausjärvi ja Loppi. Työhön on kutsuttu myös edustajat Janakkalasta ja Uudenmaan liitosta sekä Nurmijärveltä ja Tuusulasta. Lähialueita tarkastellaan toiminnallisten tarpeiden mukaan.

Kehityskuvan varsinainen tavoitevuosi on vuosi 2025, johon mennessä tarvittavan rakennusmaan määrä on määritetty mitoituuslaskelmalla. Laskelman lähtökohtina ovat olleet väestömäärät, väestöennusteet, asumisväljyyden ja perhekoon kehittyminen sekä asuntojen poistuma. Mielenkiintoista on, että väestön kasvun aiheuttama uudisrakennustarve on alle puolet tarvittavasta määrästä. Asumisväljyyden kasvun ja asuntojen poistuman merkitys on huomattava. Vuoden 2040 alueiden määritys on ollut visiomaista tulevaisuuden kuvan hakemista. On pyritty määrittämään tulevaisuuden kasvusuuntia ja etsimään uusia mahdollisuuksia sijoittaa Hyvinkään, Riihimäen, Lopen ja Hausjärven vanhat ja uudet kuntalaiset asumaan ja työskentelemään seudulla.

Työtä tehtäessä on myös määritetty seudun viherverkosto. Viheralueita kuvattaessa on pyritty merkitsemään ne alueet, jotka ovat seudullisesti merkittäviä ja jotka tulevaisuudessakin jäävät rakentamisen ulkopuolelle.

Teksti: Paula Mustonen, 2009

Kartalla Hyvinkään–Riihimäen seudun maankäytön mahdollisuuksia vuodelle 2025 sekä vuoden 2040 visioita. Asumisen alueet ovat punaisella ja elinkeinoalueet violetilla värillä. Asemakaavoitetut alueet ovat ruskeita ja vihervyöhykkeet vihreällä. Kartta ja lähde: Paula Mustonen, Hämeen liitto 2009

11 JATKO-OHJELMOINTI JA TOTEUTUSPOLUT

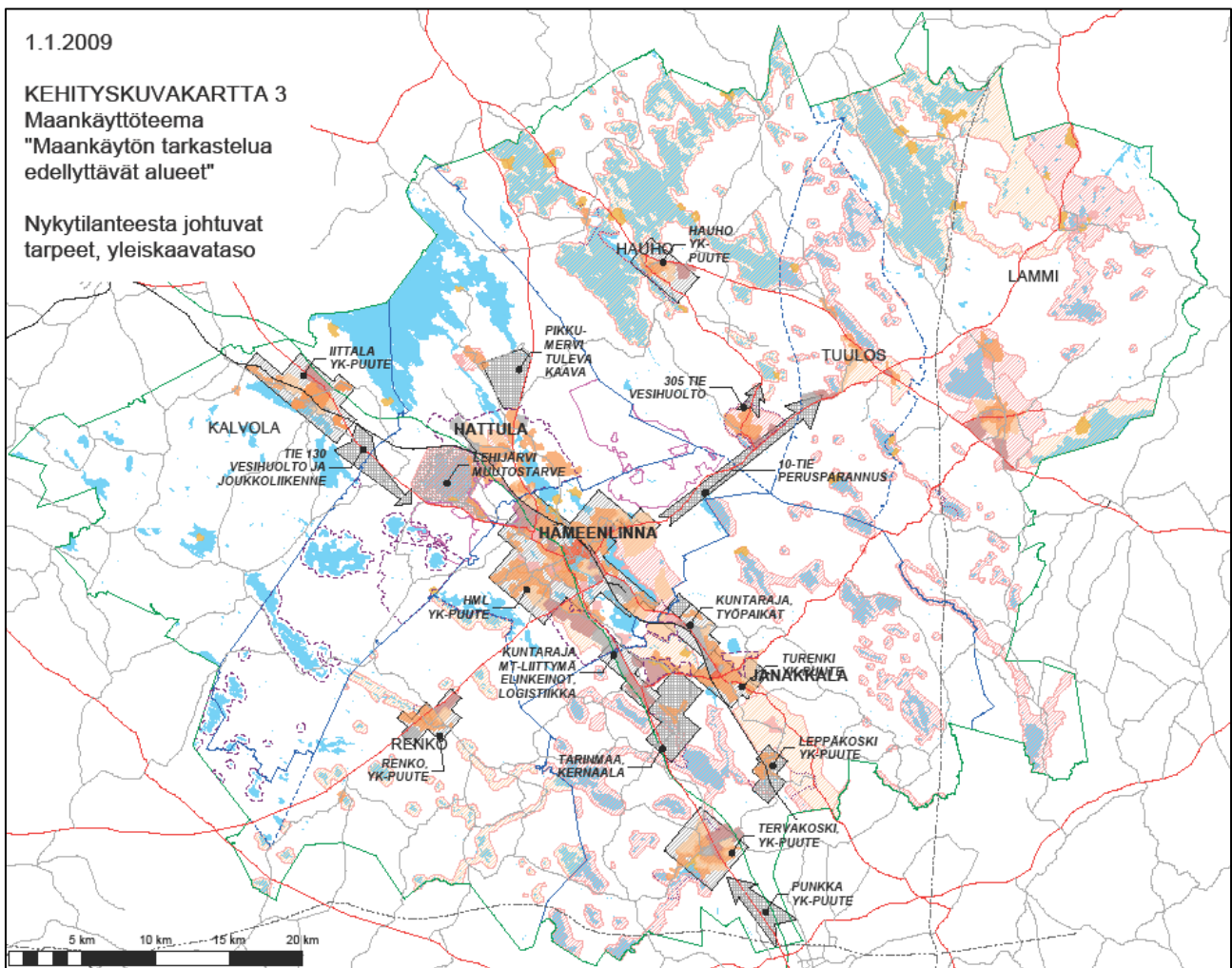
Maankäytön, asumisen ja liikenteen *kehityskuvaraportti päivitetään 4 vuoden välein valtuustokausittain*: 2009, 2013, 2017 jne. Hämeenlinnan seudun maankäytön kehityskuvatyön jatko-ohjelmina laaditaan seuraavat selvitykset:

- maapoliittinen ohjelma (MO), laaditaan kuntakohtaisesti
- asunto-ohjelma (AO), laaditaan kuntakohtaisesti
- elinkeino-ohjelma (EO)
- palvelurakenneselvitys (PS)
- seudullinen viheralueselvitys (VS)

Lähtötieto- ja kehityskuvakartat soveltuvat jatko-ohjelmien valmisteluun seuraavasti:

- Lähtötietokartta 1 (MO, AO, EO, PS, VS) ja erikseen viimeisin maakuntakaava
- Lähtötietokartta 2 (yleiskaavoitustilanne)
- Lähtötietokartta 3 (MO, maanomistustilanne)
- Lähtötietokartta 4 (VS)
- Lähtötietokartta 5 (AO, EO, PS)
- Kehityskuvakartta 1 (MO, AO, EO, PS)
- Kehityskuvakartta 2 (MO, AO, EO, PS)
- Kehityskuvakartta 3 (MO, yleiskaavoituksen arviointi)
- Kehityskuvakartta 4 (MO, EO)
- Kehityskuvakartta 5 (EO, VS, matkailun ja pyöräilyhankkeiden valmistelu)

Kehityskuvakartta nro 3. Kartalle on merkitty harmaalla rasterilla alueet, joiden maankäyttöä on erikseen tarkasteltava vuoteen 2030 mennessä. Ks. A3-liite. Kuva: TA 2008

11.1. Maapoliittinen ohjelma

Maapoliittikkaan kuuluu mm. *maanhanhinta* (vapaaehtoiset kaupat, lunastukset), *maanluovutus* (myynti, vuokraus), *maankäyttösopimukset*, *rakentamiskehotukset*, *etuostoasiat ja maaomaisuusrekisterin ylläpito*. Maapoliittikan *päätaavoite on edellytysten luominen halutulle yhdyskuntarakenteelle*. Kantavia periaatteita ovat olleet mm. kunnan maaomaisuuden kasvattaminen, maan hintatason pitäminen kohtuullisena, maakeinottelun ehkäiseminen, suunnitelmallisuus ja täydennysrakentamisen edistäminen.

Kukin kunta päättää itsenäisesti maapoliitikastaan. Hyvällä vuosittaisella vuorovaikutuksella olisi mahdollista edistää seudun yhdyskuntarakenteen kehittymistä ja maapoliittisen asioiden onnistumista.

Yleispiirteinen kaavoitus antaa suunnan maanhankinnalle. Johdonmukainen hinnoittelu seudulla helpottaa maanhankintaneuvotteluja. Maankäyttösopimusten käyttämisellä vain asemakaavamuutosalueilla on oma vaikutuksensa maanhankintaan. Tontinluovutustoiminnalla luodaan edellytyksiä asunto-, työpaikka- ja palvelurakentamiselle. Tonttien hintataso pyritään pitämään kohtuullisena. Seudullisilla vuosittaisilla neuvotteluilla on myös hinnoitteluun saatavissa johdonmukaisuutta.

Kunkin kunnan maapoliitikasta vastaavat voisivat kokoontua 1-2 kertaa vuodessa pohtimaan seudun maapoliittikan mahdollisuuksia edistää suotuisaa yhdyskuntarakennetta.

Teksti: Aki Järvinen, 2008

11.2. Asunto-ohjelma

Uudessa Hämeenlinnassa tulee tehdä *oma asunto-ohjelma ja seudullinen asunto-ohjelma* käsittäen Hämeenlinnan kaupungin sekä Janakkalan ja Hattulan kunnat. Ohjelman avulla voidaan välttää mm. turhia päällekkäisiä investointeja. Yhteisen ohjelman avulla voidaan myös sijoittaa asutusta ja palveluja tavalla, joka tuo säästöjä, kun palvelut voidaan tarjota kuntarajoista riippumatta ja toisaalta olemassa oleville palveluille voidaan osoittaa riittävä asiakaskunta. Tässä on tärkeänä pohjana liikenneväylät ja joukkoliikenteen kehittäminen.

Asuntopoliittinen suunnittelu perustuu ajan tasalla *oleviin tietoihin asuntokannasta, kunnan taloudellisesta tilanteesta, väestökehityksestä ja väestörakenteesta* eri taajamilla, *julkisen liikenteen kehittämisen tavoitteista ja asukkaiden toiveista ja elinkeinoelämän tarpeista* kunnan asunto-olojen suhteen.

Hämeenlinnan, Janakkalan ja Hattulan tulee yhdistää asunto-ohjelmansa ja asuntopoliittiset kehittämistoimenpiteensä toisiaan tukevaksi kokonaisuudeksi.

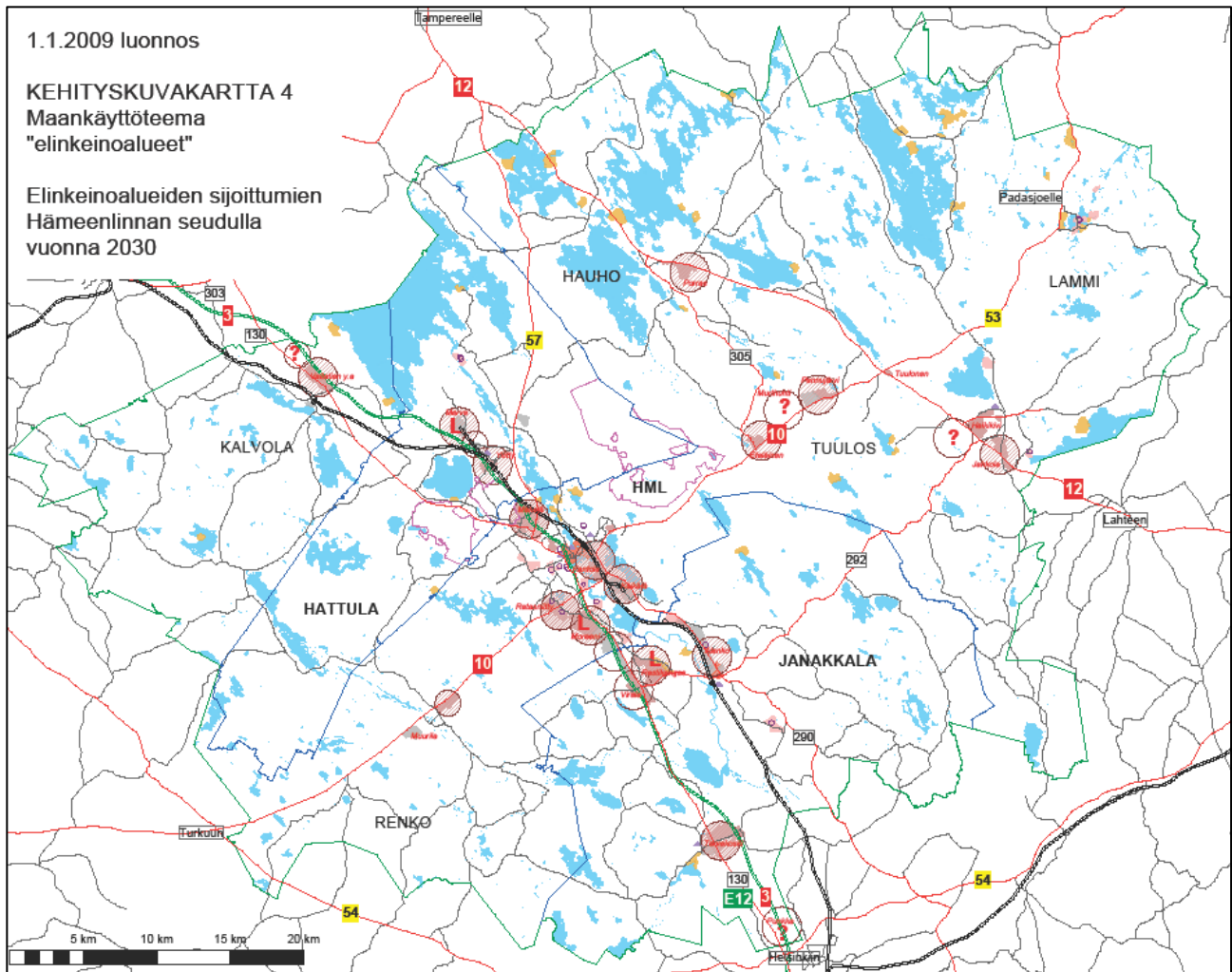
Asunto-ohjelmassa on huomioitava:

- *uudisrakentamisen sijoittuminen*, vanhan asuntokannan *korjaustarpeen arviointi* tai muun ratkaisun hakeminen (käyttötarpeiden muutokset, mahdolliset purkamiset)
- *sosiaalisen asuntotuotannon rakentaminen ja sijoittuminen* monipuolisesti muuhun asumisrakenteeseen väestön asumistarpeisiin vastaten. Erityisesti *ikäääntymisen* haasteet on huomioitava rakentamisessa ja ympäristössä
- asumisen *tarpeiden*, ongelmallisten asioiden ja kipukohtien tuominen esille, kunnalle keskimääräistä enemmän kustannuksia aiheuttavien väestöryhmien asumisen järjestäminen (erityisryhmien asuminen)

Maankäytön, asumisen ja liikenteen kehityskuvan toteutuspolut asumisen osalta:

- vuonna 2009 kolmen kunnan asuntoviranomaiset tekevät yhteisen seudullisen asunto-ohjelman asunto-olojen kehittämiseksi seudulla, mikä pitää sisällään tavoitteet ja konkreettiset esitykset tavoitteiden saavuttamiseksi
- Hämeenlinna tekee oman asunto-ohjelmansa
- Uuden Hämeenlinnan alueella tehdään myös kunnan omia vuokra-asuntoja käsittävä omistajapoliittinen strategia osana asuntopoliittista ohjelmaa

Teksti: Virpi Ahonen, 2008.

Kehityskuvakartta nro 4. Kartalle on merkitty nykyiset elinkeinoalueet sekä alueet, joita voidaan tutkia elinkeinorakentamisen mahdollisina laajentumisalueina vuoteen 2030 mennessä. Ks. A3-liite. Kuva: TA 2008

11.3. Elinkeino-ohjelma

Hämeenlinnan seudun elinkeinostrategia on laadittu ensimmäisen kerran vuonna 2001 ja sitä on päivitetty vuonna 2005. Kuntaliitoksen jälkeen uuden Hämeenlinnan kaupungin strategia tullaan laatimaan kevään 2009 aikana, mihin sisällytetään myös elinkeino-osio. Samalla tarkistetaan seudullista elinkeinostrategiaa huomioiden nykyinen talustilanne. Aluekeskusohjelman kautta rahoitetaan maakäytön kehityskuvatyön jatkoa, missä huomioidaan kuntakeskusten ohella yritysalueiden kehittäminen.

Teksti: Jouni Haajanen, 2009

11.4. Muut mahdolliset jatko-ohjelmat

Jatko-ohjelmia ovat myös palvelurakenneselvitys ja seudullinen viheralueverkosto.

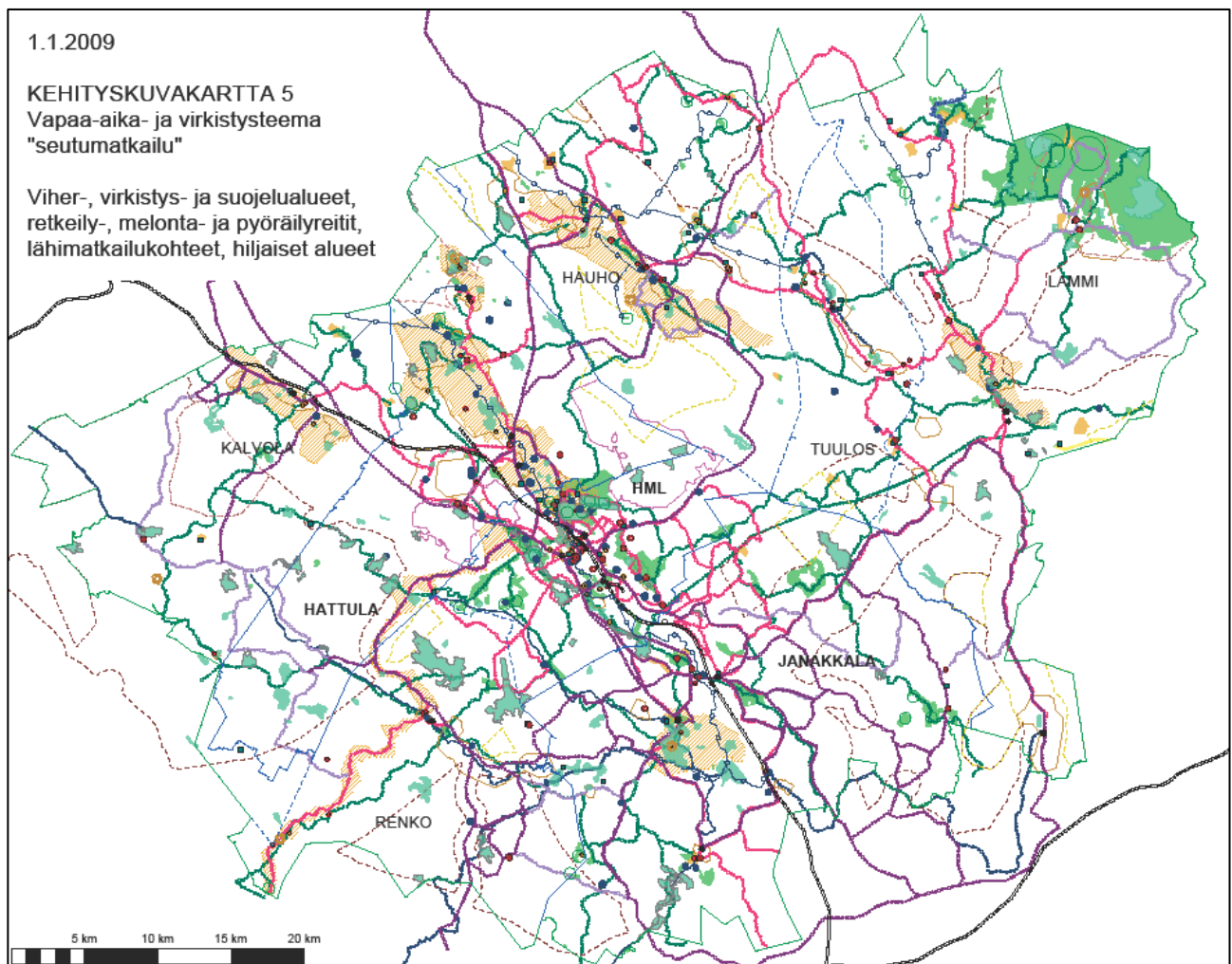
Palvelurakenneselvityksen sisältö:

- kuntien peruspalvelujen sijoittuminen aluerakenteessa (vrt. kehityskuvan lähtötietokartat)
- peruspalvelujen mitoitus (lähtötietoja kehityskuvatekstissä)
- palveluluokitus: liikuntapalvelut, kulttuuripalvelut, erityispalvelut
- palvelujen sijoittuminen taajamiin ja joukkoliikennereitteihin nähden (vrt. kehityskuvan lähtötietokartat ja joukkoliikennesuunnitelmat)
- palvelujen sijoittuminen väestörakenteeseen nähden (vrt. kehityskuvan lähtötietokartat ja YKR-väestötietokartat ikäluokittain)
- palvelurakenneselvitys kuntastrategioiden osana

Viheralueselvityksen sisältö:

- nykyinen viheralueverkko muodostaa pohja-aineiston
- Natura-alueet ja suojelualueet (vrt. kehityskuvan lähtötietokartat)
- retkeilyreitit seudulla, toteutetut ja suunnitellut eriteltyinä (maakuntakaavasta)
- hiljaiset alueet (kehityskuva-aineistossa mukana)
- virkistykseen soveltuvat uudet yhtenäiset viheralueet erikseen tutkittava ja määritettävä
- lähtötietoja: Kanta-Hämeen maakuntakaava, Hämeenlinnan seudun kehityskuva 2030, Hyvinkään–Riihimäen seudun kehityskuva, Janakkalan rakennemalli 2030+
- toimijoita: Hämeen ympäristökeskus, Hämeen liitto, alueen kunnat, Hämeen virkistysalueyhdistys

Kehityskuvakartta nro 5. Kartalla on tarkasteltu seudun matkailureittejä kestävästä kehityksen näkökulmasta. Useimmat seudun matkailukohteista ovat hyvin saavutettavissa pyöräillen, patikoiden tai jopa meloen. Seudun matkailuvaltteja ovat runsaat vesistöt, hoidetut virkistys- ja liikunta-alueet sekä laajat eräretkeilyyn soveltuvat metsät. Ks. A3-liite. Kuva: TA 2008

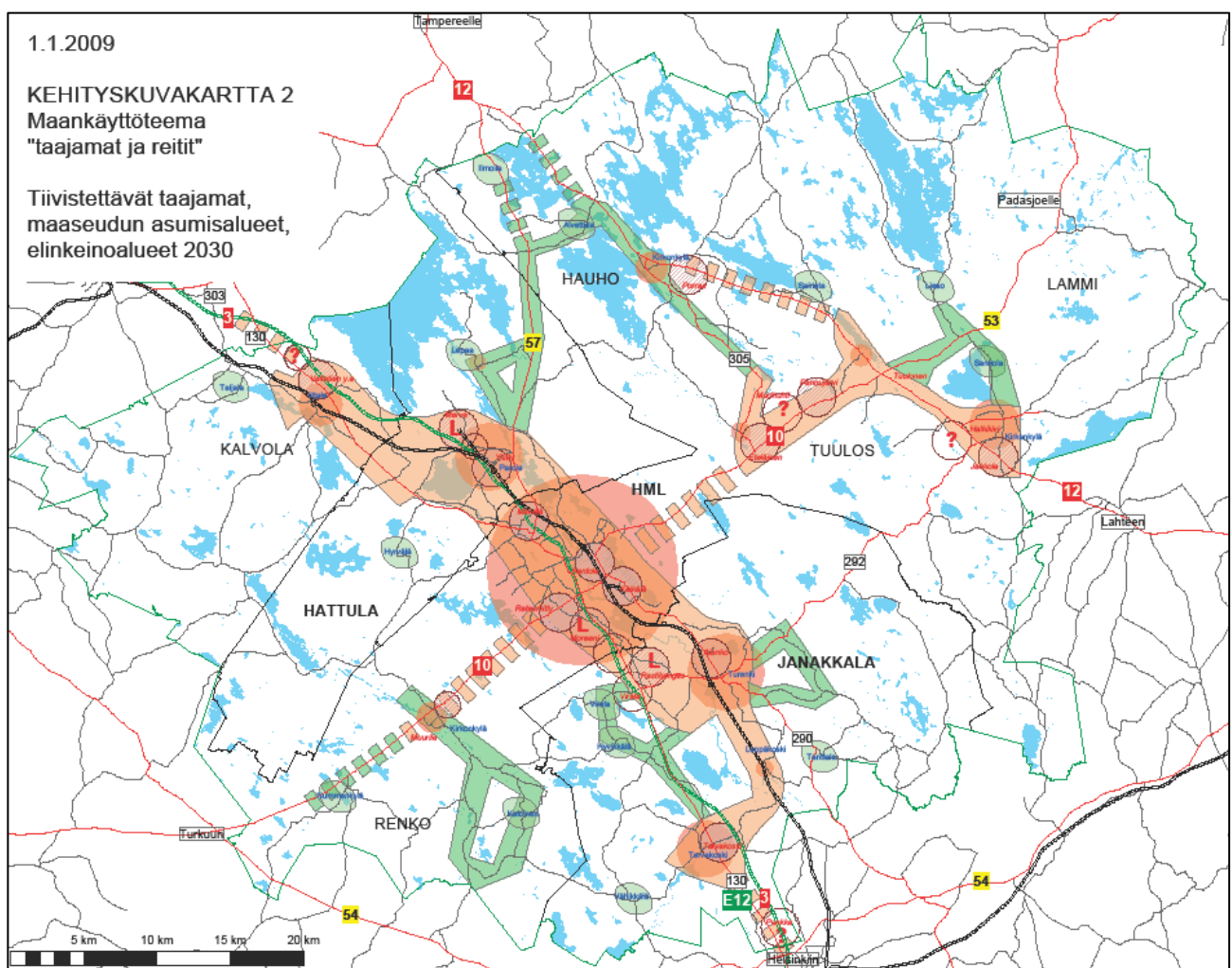
11.5. Kehityskuvatyo jatkuvana toimintamallina

Vuonna 2008 maankäytön, asumisen ja liikenteen kehityskuvatyötä tehtiin Seutukeskus Oy Hämeessä kahdeksan kunnan yhteisenä seutuhankkeena. Seutuyhteistyöstä ja seutuvaltuustokokeilusta annetut lait olivat voimassa vuoden 2008 loppuun asti. Tämän jälkeen seutuhankkeet loppuivat ja kunnat jatkavat yhteistyötä erillisen puitesopimuksen mukaan.

Hämeenlinnan, Hattulan ja Janakkalan välinen puitesopimus määrittelee kuntien välisen seudullisen yhteistyön 1.1.2009 alkaen. Sopimuksen mukaisesti kunnat sopivat kustakin yhteisesti toteutettavasta palvelusta, kehittämishankkeesta tai muusta kokonaisuudesta ja niiden kustannusten sekä vastuiden jakamisesta erikseen. Nämä sopimukset kerätään varsinaisen puitesopimuksen liitteeksi. Yhteistyötä koordinoivat puheenjohtajakokoukset sekä tälle toimielimelle asioita valmisteleva kunnanjohtajakokous. Päätökset yhteistyön sisällöistä, hankkeista ja rahoituksesta tehdään jatkossa kussakin kunnassa, sillä yhteistä seudullista kassaa tai toimijaa ei sopimuksen mukaan ole. Valmistelijana yhteisille asioille toimii Hämeenlinnan kaupungin kehittämisspäällikkö, jonka työn kustannukset jaetaan kuntien kesken toteutuneiden kustannusten mukaisesti.

Yhteistyö naapurikuntien kanssa tulee toimimaan asiapohjalta ilman suurempia ulkopuolisia hankerahoituksia, mutta se takaa myös todellisen sitoutumisen jokaiseen yhteishankkeeseen. Tietoisuus kokonaisuudesta ja raja-alueiden tilanteesta näin yhteisesti tarkasteltuna auttaa ymmärtämään yhteistyön merkitystä entistä paremmin. Virkamiehet odottavat myös innolla seuraavien luottamushenkilötoimielinten linjauksia tulevasta yhteistyöstä. Suunnittelua 2009 osalta on osittain hidastavat *syksyn 2008 kunnallisvaalit*, mistä johtuen tulevaisuuden linjaukset eivät vielä ole raamisopimuksen lisäksi monilta osin täsmentyneet. Kehityskuvaselvityksen tulos edesauttaa suunnittelua 6 kunnan liitoksesta syntyvässä Uudistuvassa Hämeenlinnassa. Kehityskuvan, strategioiden ja ohjelmien jatkokehittelylle liitoskuntien osalta vuosi on ollut hyvin tärkeä. / Teksti: Aija Tuimala 2008

Kehityskuvakartta nro 2. Kartalla näkyvät vuoden 2030 merkittävimmät taajamat, elinkeinoalueet ja joukkoliikennereitit. Kartalle on myös poimittu muutamia kehityskelpoisia kyläasumisen alueita. Tärkein kehittämisvyöhyke on radan varsi. Ks. A3-liite. Kuva: TA 2008

12 YHTEENVETO

Maankäytön ratkaisulla on yhteiskunnassa pitkäkestoiset vaikutukset. Tulokset näkyvät hitaasti ja niihin on usein vaikea päästä alati muuttuvassa toimintaympäristössä. Ilmastopoliittinen päämäärä yhdyskuntien suunnittelijoille on yksiselitteinen: yhdyskuntarakenteen tulee eheytyä ja joukkoliikenteen käytön lisääntyä.

Maankäytön toteuttamisen välineet ovat viime kädessä kunnilla. Seutukuntien tehtävä on koota kunnat sopimaan niille annettujen tavoitteiden toteuttamishjelmista yhdessä. Sovittuihin päämääriin pääsemiseksi tarvitaan hallinnolliset rajat ylittävää jatkuvaa yhteistyötä eri alojen asiantuntijoiden ja päättäjien välillä. Kuntien taloudelliset ja henkilöstöresurssit ovat jo nyt rajalliset, eikä ikärakenteen muuttumisesta johtuva työvoimapula paranna tilannetta. Suunnittelutyö on tehtävä huolella, mutta myös toteuttamiseen olisi pystyttävä panostamaan.

Maankäytön kehityskuvan ydinviesti maankäytön suunnittelulle on lyhyt (kpl 9.1.): tiivistä, huomioi verkostot, jaa tietoa koko ajan ja valitse perustellusti. Kartoilla näkyvät tiiviit alueet: taajamat ja merkittävimmät kylät – näihin tulee ensisijaisesti suunnata tuleva rakentaminen. Kartoilla näkyvät myös fyysisen ympäristön verkostot ja solmukohdat, joita muodostavat joukkoliikenteen reitit ja asemat, tiet ja vesihuolto. Kestävän kehityksen mukainen rakentaminen tukee olemassa olevien verkostojen toimintaedellytyksiä eikä pyri ensisijaisesti levittämään uusille alueille.

Maankäytön strategiatyössä tutkitut asunto- ja elinkeinopoliittiset tarpeet, joukkoliikenne, palvelut, vesihuolto, luontoarvot ja muut kaavoituksessa huomioitavat seikat tulee sovittaa yhteen jo varhaisessa suunnitteluvaiheessa, siten että mahdolliset ristiriidat havaitaan ajoissa. Hyvin yhteen pelaavat eri alojen suunnitelmat myös tukevat toisiaan ja parantavat toinen toistensa toteutumisedellytyksiä.

Hämeenlinnan seudun maankäytön kehityskuva vuodelle 2030 käsittää kirjallisen selvityksen ja viisi karttakuvaa. Karttojen mittakaava on seudullinen, eikä detaljitasoa ole edes tavoiteltu. Kartat eivät ole kaavoja vaan ne ovat VISIOITA tulevasta kehitystä. Ennen kaikkea kehityskuva on kuitenkin prosessi, toimintamalli ja vuorovaikutuskanava eri toimijoiden välillä. Raporttien ennusteet, eilisen tilastotiedot ja karttojen paikkatieto vanhentuvat nopeasti. Ainoa reaaliaikainen tapa toimia on jatkuva kenttätyö.

Strategisen suunnittelun luonteeseen kuuluu tulevaisuuden ennakointi, innovatiivisten uusien ratkaisujen hakeminen ja asioiden lähestyminen useasta eri suunnasta samanaikaisesti. Maankäytön suunnittelu on tulevaisuuden ohjaamisessa voimakas väline. Oikein ja harkiten käytettynä sillä voidaan vaikuttaa koko kaupunkiseudun kehitykseen positiivisella ja uutta suuntaa luovalla tavalla.

Valokuvat:

TA Taina Anttila
MK Maarit Kaartokallio
ML Maijastiina Lintukangas

Kehityskuvan työryhmän jäsenet:

Anttila Taina, projektiarkkitehti; Seutukeskus Oy Häme
Kaartokallio Maarit, joukkoliikennekoordinaattori; Seutukeskus Oy Häme
Koivulehto Mikko, aluekehityspäällikkö; Kehittämiskeskus Oy Häme
Laitinen Karitta, aluearkkitehti; Hauho, Kalvola, Lammi, Renko, Tuulos
Lintukangas Maijastiina, projektisuunnittelija; Seutukeskus Oy Häme (1.5.–31.8.08)
Prittinen Juha, tekninen johtaja; Janakkalan kunta
Saloranta Päivi, asemakaava-arkkitehti; Hämeenlinnan kaupunki
Teeriaho Janne, tekninen johtaja; Hattulan kunta
Tuimala Aija, kehittämisjohtaja; Hämeenlinnan kaupunki
Välimaa Jaakko, yleiskaavapäällikkö; Hämeenlinnan kaupunki

Kehityskuvan ohjausryhmän jäsenet:

Ainasoja Juho, kunnanjohtaja; Hauho
Brofelt Anja, vs. kunnanjohtaja; Lammi
Haajanen Jouni, toimitusjohtaja; Kehittämiskeskus Oy Häme
Harju Pekka, kunnanjohtaja; Janakkala
Hellstén Tapani, puheenjohtaja; kaupunginjohtaja, Hämeenlinna
Hirviniemi Helena, vs. kunnanjohtaja; Tuulos
Isosuo Juha, apulaiskaupunginjohtaja; Hämeenlinna
Kantola Mika, toimitusjohtaja, Seutukeskus Oy Häme
Kaukosalo Katri, vs. kunnanjohtaja; Kalvola
Leinikka Antti, kunnanjohtaja; Renko
Pura Martti, kunnanjohtaja; Hattula
Sandelius Ake, vs. kunnanjohtaja, Lammi
Tuimala Aija, kehittäispäällikkö; Hämeenlinna

Tietoja kehityskuvatyöhön ovat antaneet edellisten lisäksi mm. seuraavat henkilöt:

Aho Antero, tekninen johtaja; Kalvolan kunta
Ahonen Anna-Mari, maakunta-arkkitehti, Hämeen liitto
Ahonen Virpi, asuntoasiainpäällikkö; Hämeenlinnan kaupunki
Airamo Raimo, yleiskaava-arkkitehti; Lahden kaupunki
Heinonen Timo, toimitusjohtaja; Hämeenlinnan Seudun Vesi Oy
Henttinen Johanna, projektipäällikkö; Linnaseutu ry
Järvinen Aki, kaupungin geodeetti; Hämeenlinnan kaupunki
Kankaanpää Heikki, yliarkkitehti; Hämeen ympäristökeskus
Kononen Rauno, kaavoitusinsinööri; Janakkalan kunta
Lahti Markku, yleiskaavapäällikkö; Helsingin kaupunki
Laine Timo, sivistystoimen johtaja; Hattulan kunta
Leino Jussi, ympäristöinsinööri, Hämeen ympäristökeskus
Lepistö Rauno, tekninen johtaja; Hauhon kunta
Lipsanen Matti, kehittäispäällikkö; Hämeen liitto
Munnukka Antti, puheenjohtaja, Tawast Cycling Club
Mustonen Paula; Hämeen liitto
Nieminen Juhani, rakennustarkastaja; Tuuloksen kunta
Palmanto Seppo, vesilaitoksen johtaja; Janakkalan vesi
Pitkänen Leena, matkailupäällikkö; Kehittämiskeskus Oy Häme
Pusa Heikki, suunnittelupäällikkö; Hämeen liitto
Pääatalo Paavo, vesihuoltopäällikkö; Hämeen ympäristökeskus
Raittinen Hannu, aluesuunnittelupäällikkö; Hämeen liitto
Raunisto Timo, kunnanrakennusmestari; Kalvolan kunta
Rekola Timo, rakennustarkastaja; Lammin kunta

Räsänen Ari, yritysasiainmies; Kehittämiskeskus Oy Häme
Salminen Jouko, rakennustarkastaja; Hauhon kunta
Seppänen Minna, maakunta-arkkitehti, Hämeen liitto
Tast Harry, erikoisasiantuntija, Hämeen liitto
Tulonen Annu, arkkitehti, Hämeen ympäristökeskus
Tuomola Timo, kaupunginmetsänhoitaja; Hämeenlinnan kaupunki
Turkka Leena, kaavoitusarkkitehti; Janakkalan kunta
Uusitalo Anja, tietopalvelusihteeri, Hämeen liitto
Vasama Markku, kaupungininsinööri; Hämeenlinnan kaupunki
Virola Timo, ympäristöinsinööri; Hämeen ympäristökeskus
Väinölä Kalevi, rakennustarkastaja; Rengon kunta

Tekstikappaleiden kirjoittajat ja lähteet on mainittu kunkin tekstiosion lopussa. Valokuvien ottajat ja karttakuvien tekijät on merkitty kunkin kuvan yhteyteen, samoin karttakuvilla oleva lupatunnus. Raportin on kokonaisuudessaan toimittanut hankkeen projektiarkkitehti Taina Anttila.

Käytetyt lyhenteet:

HAMK	Hämeen Ammattikorkeakoulu
HHT	Helsinki – Hämeenlinna – Tampere
HOC	Häme Open Camus
KETJU	keskisuurten kaupunkiseutujen joukkoliikenneuudistus
LJS	liikennejärjestelmäsuunnitelma
MAL	maankäyttö, asuminen ja liikenne
MALP	maankäyttö, asuminen, liikenne ja palvelu
METKA	metropolialueen kestävä aluerakenne, hanke
MKKK	maankäytön kehityskuva, epävirallinen projektinaikainen lyhenne
MRL	maankäyttö- ja rakennuslaki
RL	rakennuslaki
STRASI	strategisen maankäytön suunnittelun sisältöihin ja muotoihin kohdistuva kehittämishanke
SWOT	nelikenttäanalyysi (vahvuudet, heikkoudet, mahdollisuudet, uhat)
SYKE	Suomen Ympäristökeskus
TK	Tilastokeskus
YKR	yhdyskuntarakenteen seurantarjestelmä
VAT	valtiolliset alueidenkäyttötavoitteet

LIITTEET

Kehityskuvakartat:

- Maankäyttöteema "Taajamat ja asemat"
- Maankäyttöteema "Taajamat ja reitit"
- Maankäyttöteema "Maankäytön tarkastelua edellyttävät alueet"
- Maankäyttöteema "Elinkeinoalueet"
- Vapaa-aika- ja virkistysteema "Seutumatkailu"